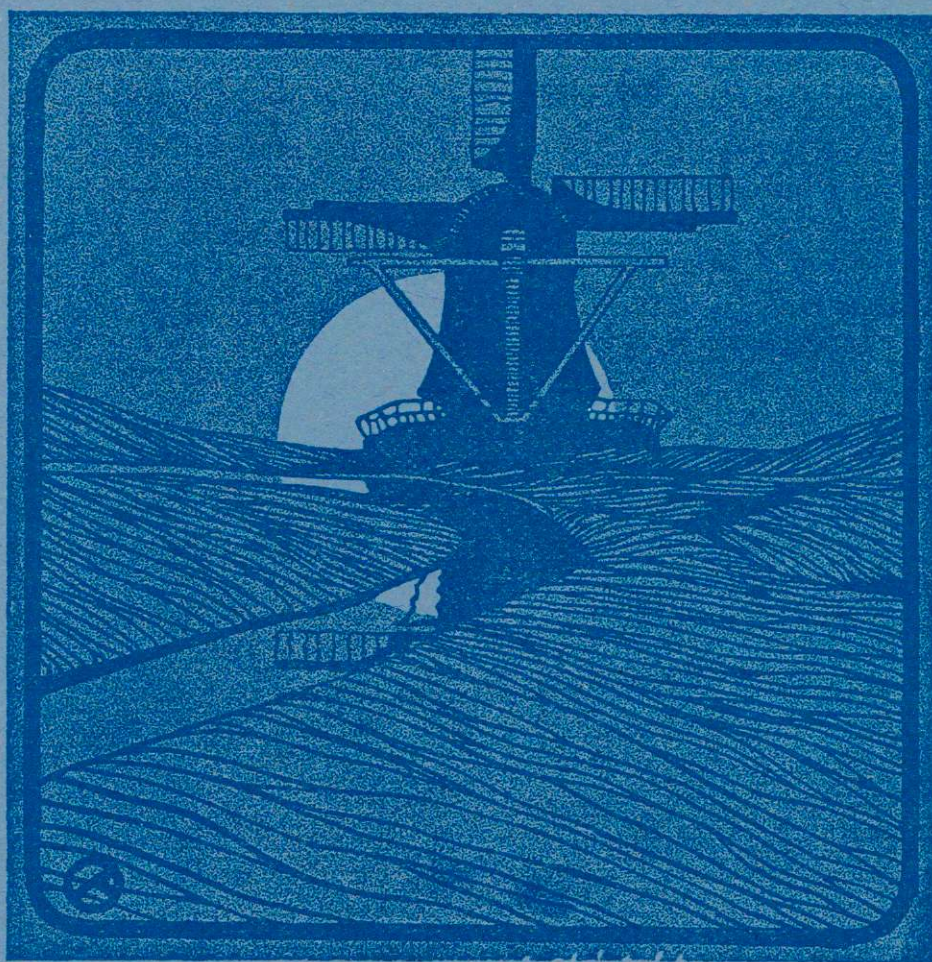

číslo 24/3 1916.

J. Urbanek

Dom in Svet

Letnik XXIX.

Štev. 1-2.

1916

Vsebina.

Članki: Trpljenje značajnega moža (Dr. Fran Detela) 1. — Disonance (Dr. Ivo Šorli) 11. — Oporoka (France Bevk) 16. — Grško-slovenski slovar (Dr. Janez Samsa) 29. — Boji (F. S. Finžgar) 24. — Podobe iz sanj (Ivan Cankar) 27. — Začetek in konec (Izidor Cankar) 32. — Razprava (Izidor Cankar) 33. — Tlačani (Dr. Ivan Pregelj) 35.

Pesmi: Sonet trenutkov (Jože Plot) 11. — Bolest (France Bevk) 16. — Smrt (Jože Plot) 16. — Pepelnična (Silvin Sardenko) 19. — Barake (Joža Lovrenčič) 20. — Dvogovor ljubezni (France Bevk) 20. — Mati govori ... (France Bevk) 24. — Correspondence internationale (Joža Lovrenčič) 30. — La Divina Commedia (Prevel in razložil J. D.) 30. — V mraku (Silvin Sardenko) 43. — Cvetoča breskev (France Bevk) 43.

Književnost: Utva, Kragulčki (France Bevk) 44. — Koledar Družbe sv. Mohorja (I. C.) 44. — Dr. Josip Lovrenčič, Oče naš! (Izidor Cankar) 44. — Oton Župančič, Ciciban (Izidor Cankar) 44. — Silvin Sardenko, Nebo žari (Izidor Cankar) 45. — Prof. Dr. Matthias Murko, Bericht über eine Reise zum Studium der Volksepik in Bosnien und Herzegowina im Jahre 1913 (Fr. Rebol) 46. — »Hrvatska Prosvjeta« (France Bevk) 47.

Glasba: Dobrodelni koncert v stolni cerkvi (Dr. J. Mantuani) 48. — Koncerti Glasbene Matice v Ljubljani (St. Premrl) 49.

To in ono: † Profesor Izidor Modic (Ivan Grafenauer) 50. — † Mihael Bulovec 50. — Vojna v umetnosti (Jožef Dostal) 51. — Belokranjski pregovori in reki (I. Š.) 52. — † Kordula Peregrina 53. — Medvedova pesem »Ave Marija« (Ivan Grafenauer) 53. — Razstava vojnih slik c. in kr. glavnega poročevalnega stana (Izidor Cankar) 53.

Naše slike: Predaja trdnjave Breda (Diego de Silva y Velazquez). — Bitka z Amazonkami (Peter Pavel Rubens). — Smrt konzula Decija Musa (Peter Pavel Rubens). — Smrt Nelsona (Jožef M. W. Turner). — Smrt insurgentov (Goya y Lucientes). — Zadnji poziv (Fr. Defregger). — Vizija konjeniškega boja (Jožef Führich). — Hektorjevo slovo (Friderik H. Füger). — Laudon pri Kunersdorfu (Sigmund L'Allemand). — Slovo domobranca (Jan. Peter Krafft).

Listnica uredništva.

List se je zakasnil zaradi premnogih težav in naročniki naj nam zamudo dobrohotno odpuste. Prihodnja dvojna številka izide pred Veliko nočjo, ostale bodo potem redno sledile. Novo zunanjo opremo je izdelal arhitekt Ivan Vurnik, vendar bo mogel list v njej iziti šele s prihodnjo številko. — L. P. Bi rad kaj priobčil, pa ni mogoče. Vaše pesmi niso dobre. — J. H. Nerabno. — A. S. Rekel sem Vam že, da se morate osamosvojiti. Navadite se, misel, ki jo imate, jasno formulirati v sebi, preden začnete pisati. Iz meglene razčuvstvanosti se rodi mnogo besed, pa redkokdaj dobra pesem. Proza bi bila konfiscirana. — J. D. Kaj vendar delaš? Vse drugače moraš pisati. Kako? Na to si moraš sam odgovoriti. — Dr. Joža Lovrenčič nam piše: »Težke pesmi II. so mnoge užalile, ker jim očitam trdosrčnost do brata. Pisal sem pod vtisom tega, kar sem doživel in slišal. Mogoče je, da sem posamezne slučaje posplošil in tako mnogim storil krivico. Tega bi ne hotel, in komur sem jo storil, naj mi ne zameri. Čas je tak, da smo občutljivi, Vi in jaz.« — Mnogim. Dom in Svet nima rad psevdonimov in jih trpi le, če jih zahtevajo pametni razlogi. — Za vse spise, ki niso podpisani, nosi urednik vso odgovornost, ne samo uredniške. — Sardenkova pesem »V mraku« je izšla v Domoljubu. Ker urednik ni vedel, da Sardenko pripravlja novo zbirko, je hotel te lepe verze rešiti v Dom in Svet. Medtem jih je Sardenko sam varneje spravil v svoji zbirki »Nebo žari«. — V lep-slovni prilogi »Besedy Selskych listů«, glasila češke (svobodomiselne) agrarne stranke za Moravo in Šlezijo, so v šesti številki l. 1916. prevedeni naslednji spisi iz Dom in Sveta l. 1915: Lovrenčičevi »Spomladni motivi«, »Trnjeve vrste«, »Correspondence internationale«, Majcenova »Hči«, Bevkov »Begunec«, Dornikova »Pot materine duše«, Ivan Cankarjevo »Naj-hujše«. Razen tega je preveden še Župančičev spis »Za božič 1915« iz Zvona. Prevod je dober, oskrbel ga je pisatelj dr. Vybíral.

Trpljenje značajnega moža.

Dr. Fran Detela.

Lsaka knjiga, ki izide, je motenje javnega miru; zato tudi čaka vsak, kdor je kaj takšnega zakrivil, z nemirnim srcem, kdaj ga pokliče sodnik pred sodni stol.

Pisatelj Ivan Sok je sedel za svojo mizo, pisano gledal dve lično vezani knjižici, ki sta ležali pred njim, in premišljeval, kako bi pisal dvema literarnima sodnikoma, hudemu Hrustu in neprijetnemu Pustu, katerima je poklanjal najnovejši sad svojega peresa. Tako pisanje je namreč težka reč. Človek mora po eni plati varovati svoj ugled, se ozirati na svoja načela, na opravičeni ponos, po drugi plati pa gledati, da ne razžali tuje občutljivosti, da se ne zameri. Človek se mora klanjati, ne da bi se ponižal, namigniti, česa da želi, ne da bi naravnost prosil. Ivan je vstal od mize, šel parkrat po sobi in vrtal in preudarjal, kako bi začel. Datum je bil zapisal; a kako zdaj nasloviti netečnega človeka? Velečenjeni gospod? To je laž in hinavščina. Vele-rodni? Mož bi takoj čutil, da si Ivan norca dela. Ostane samo še blagorodni ali preblagorodni; eno nekoliko premalo, drugo odločno preveč. Oh, ti naslovi! Kako prijetno je Francozu, ki naslavlja ministra in berača, poštenjaka in lopova samo z

gospodom, in oba si potem lahko mislita, kar hočeta. A naj piše on samo: Gospod Hrust ali gospod Pust; kolika zamera!

Tako je omahoval Ivan s peresom v roki in se uverjal, da je to omahovanje znak plemenitega, moškega značaja, ki ne kleca, a tudi ne žali. V tem razburljivem premišljevanju ga je premotila soproga, ki je prišla s trga z važno novico, da nosita komisarjeva in notarjeva gospa obe že obleke po novem kroju, nabuhle in nabrane, ki ne segajo niti do gležnjev. »In premisli! Komisarjeva nosi bele nogavice, bele nogavice! Kako brezokusno!«

»Ljuba moja, pusti me, pusti me!« je prosil Ivan in sklenil roke. »Kaj meni mar te bele nogavice!«

»Kako si čuden! Jaz sem hotela le povedati, da se nosijo že vse boljše gospe po novem kroju in da tudi jaz nočem tičati vedno v eni koži. Ljudje se že zdaj zgledujejo nad mojo obleko in pravijo: Tako modern pisatelj, žena pa tako iz mode! Popoldne pojdem k šivilji, da se posvetujem.«

»Pojdi, kamor hočeš!«

»Prisrčna hvala, dragi Ivan! Saj sem vedela, da mi ustrežeš. Obleka je pravzaprav že v delu; ampak nogavice bodo progaste, sive in bele.«

»Lepo te prosim, Vida, pusti me!«

»Kaj pa si tako hud? Dokler si pisal, si stokal: Da bi bilo le že vse dovršeno! Potem si se jezil, koliko rokopisa da požre tisk; kakor da bi v brez-dno metal, si dejal. Zdaj si zopet nejevoljen, ko se je vendar precej natiskalo. Knjiga bo kras vsakemu salonu; tako lepo je vezana, tako čedne so vinjete, tako kratki odstavki, tako malo vrst na vsaki strani.«

»Iz estetičnih ozirov.«

»Estetičnih in praktičnih.«

»A kaj poreče kritika?«

»Kaj to nama mar? Saj ti založnik plačuje nagrado, ne kritika. Založnik naj gleda!«

»Da, ta bo gledal, ki mu je samo do tega, da knjigo razproda. Jaz sam se moram brigati za svoje ime in za svojo čast; jaz sam moram priporočiti knjigo kritiki.«

»A navadno priporoča tisti, ki prodaja, ne tisti, ki je prodal.«

»Grozno!« je vil Ivan roke. »Ali ne veš ti, da zahteva najnavadnejša vljudnost, da pošlje pisatelj svojo knjigo s priporočilom priznanim kritikom; da delajo tako vsi pisatelji? Ali misliš, da je lahka reč pisati tako priporočilo škodoželjnim ljudem, katerih človek ne more spoštovati, ker so brez značaja, brez načel?«

»Zatorej jih pusti pri miru!«

»Kaj? Pri miru! Ali naj se pokažem jaz ne-vljudnega, neotesanega? Ali misliš ti, da jih bom s tem razorožil? Kako bodo šele mesarili knjigo, če jo bodo morali sami kupiti!«

»Dobro delo se ne more obsoditi.«

»Oh, ljuba moja, kako malo poznaš ti ljudi! Pravega kritika nobena reč tako ne razjezi kakor kak dovršen proizvod, kjer ne more grajati in kazati svojega strokovnjaštva.«

»Saj se bralci ne brigajo tolikanj za kritike.«

»Pravi bralci, ki bero umetnikovo delo samo, se seveda ne brigajo za kritiko; a ti nimajo v javnosti nobene besede. Višja inteligenca bere samo kritike, proizvoda nič, in ozira se na dva časnika, deloma na Resnico, deloma na Pravico.«

»Kako rodoljubni imenil!«

»In prozorni. Pameten človek ve takoj, pri čem da je. Če mi zatrjuje kdo naprejinnaprej, da je poštenjak, ali se ne bom prijel za žep in pogledal, če je kak policaj blizu? Za Resnico piše kritike gospod Hrust, za Pravico Pust.«

»Pust se mi zdi dobrodušen človek. Njegova gospa je precej revno oblečena. Njen klobuk je še izza časa Marije Terezije, še starejši je od mojega. Mislim, da morata gledati na vsak krajcar.«

»Tem daljšo in hujšo kritiko bo pisal.«

»Veš kaj, Ivan? Jaz sem z gospo Pustovo znana; njej bom tebe priporočila.«

»Za božjo voljo, Vida, kaj klepečeš! Ti me hočeš osmešiti pred vsem svetom. Mene priporočati temu nadutemu nevednežu, ki se baha, da ni hotel delati mature! Ni hotel, ni hotel; kako bi ga klofnil človek!«

»Zato bi pustila jaz oba pri miru. Naj pišeta, kar hočeta!«

»Naj pišeta, kar hočeta, Vida! Po resnici in pravici naj pišeta!«

»Saj bo pisal Pust po Pravici in Hrust po Resnici.«

»Ti, nikar me ne jezi! Danes ne prenesem neslanih dovtipov.«

»Tvoje razburjanje je pa res —«

»Neumno, hočeš reči. Oh, saj te razumem, dobro te razumem. Glej, Vida, včasih so ugibali, ali bi bil postal Prešeren tako velik pesnik, če bi se bil oženil. Neumno ugibanje, ko vsak ve, da bi ne bil postal.«

»Ti si pa vendar postal.«

»Ampak s težavami, z velikimi težavami.«

»Danes si zopet ljubezniv, Ivan.«

»Ljubezniv, ljubezniv. Jaz si belim glavo, kako bi pisal svojim kritikom; ti pa me motiš s svojimi ničemurnostimi. Ali misliš, da je lahka stvar takšna pisma pisati?«

»Jaz bi pa nič ne pisala, ampak osebno izročila Hrustu in Pustu vsakemu svojo knjigo. Kar izpregovoriš, to odleti, se lahko pozabi in utaji; kar napišeš, to si pribil. Pusti pisanje, Ivan.«

»Misliš ti? A kaj si bosta mislila, če se pridem sam takorekoč klanjat in priporočat. Jaz tema dvema klanjat! Nikdar. Vida, ti me hočeš ponižati, ti mi jemlješ ugled. Jaz naj bi šel na Hrustovo stanovanje, na Pustov dom, oh!«

»Čemu, Ivan? Ti srečaš po naključju Hrusta, ki gre vsak dan ob eni v svojo kavarno, po naključju Pusta, ki gre vsak večer ob sedmih k Zlati kaplji, in po naključju imaš svoje lepo vezane knjige pri sebi in izročiš vsakemu eno.«

»Brez vsake pisane črke? To ne gre.«

»Zapiši na prvo stran knjige: V znak globokega spoštovanja ali pa odličnega čislanja!«

»Jaz? Globokega spoštovanja? Odličnega čislanja? Ali se ti meša? Jaz da bi Hrusta spoštoval in Pusta čislal! Tako daleč še nismo. Tadvaj me hova bosta počila, če ju še jaz napihnem. Najrajši bi zapisal: V znak zaničevanja, da boš vedela.«

»Tak poklon bi bil vendar nenavaden.«

»Pusti neslane šale, Vida!«

»Pa nikar nič ne piši!«

»Ali me nisi slišala, da to ne gre? Nekaj se mora napisati; toda kaj, kaj!«

»Izpusti torej 'globoko' in 'odlično', ampak manj kot spoštovanje ali čislanje ne moreš napisati. Vsaka šivilja sklence svoj račun s spoštovanjem, in na golicah je to že kar natisnjeno, v znamenje, da si pri tem nihče nič ne misli. Manj zapisati bi bila žalitev, in če ti razžališ Hrusta ali Pusta, škoduješ sam sebi.«

»Naj obvelja tvoja! Ampak globoko spoštovanje in odlično čislanje si izbij iz glave! Tako odlično se jaz ne bom hlinil, tako globoko se ne bom ponižal. Jaz naj bi iz strahu pred svetom oskrunil svoj značaj!«

Ivan je sedel za mizo, da napiše na knjigo spremnico, in godrnjal, da je za tadva sleparja še spoštovanje preveč, in jezil se je na ženo, ki zahteva take žrtve od njega. Soproga pa je utemeljevala svoj nasvet s pripovedovanjem, kako se drugi imenitni možje prilizujejo in ponižujejo, kadar se poganjajo za službe in naslove in denar. »Kadar so dosegli svoj namen, je pozabljen ves trud. Tako se boš tudi ti smejal, ko te bodo slavili.«

»Ne govori tako abotno!« jo je ustavil Ivan. »Kaj se brigam jaz za slavljenje.«

»Jaz na tvojem mestu,« je nadaljevala gospa, »bi Hrusta in Pusta celo na večerjo povabila k Zlati kaplji. Koliko bi te pa to stalo? Razvajena nista, in naročila bi jaz kakšnih bolj tečnih jedi. S poedinami si je že marsikdo opomogel. S palico ne uženeš vsakega psa, s klobaso vsakega.«

Ivan je vstal in začel zopet hoditi po sobi. Misel se mu je videla pametna. Taka plemenita gostoljubnost bi ne škodovala njegovemu ugledu, in značaj bi ne trpel. Tako umazan pa tudi ne more biti kmalu kdo, da bi napadal svojega gostitelja.

»Naj torej zopet tvoja obvelja,« je sklenil Ivan. »Ampak to je zadnja žrtva.«

Dogovorila sta se zastran večerje, in proti eni popoldne se je odpravil Ivan z dvema izvodoma svoje knjige na pot, da sreča po naključju hudega Hrusta.

Komaj je bil zavil proti tisti kavarni, kjer je sedeval popoldne ta kritik, pušil svoje slabe smotke in brskal po listih, kje bi dobil kaj graje vrednega, je zagledal oddaleč Hrusta. Jeza bi ga bila zgrabila, da mu ni upadalo srce; tako počasi, tako leno se mu je zibal ta človek naproti. To je preziranje Ivanovega ugleda; to izzivlje odpor njegovega značaja! In kako zdrav in krepak je bil ta Hrust! Dušna omejenost pa res ne škoduje telesnemu zdravju, si je mislil Ivan, ki bi bil najrajši zabrusil kako psovko v nesramni obraz. Toda kaj, ko je

znal Hrust mnogo nesramneje, brezobzirneje in glasneje psovati, ko je pisal svoje kritike s tako preprosto zlobo, da je vsak bralec takoj spoznal, kam da pes taco moli! Premağuj se, drži se prijazno! je prigovarjal Ivan sam sebi, snel klobuk in vljudno pozdravil.

Hrust se je zavzel in odzdravil kakor v dvomu, če se gospod ne moti.

»Gospod Hrust,« je začel Ivan in se nasmehnil, kakor če bi ga hotel Hrust fotografirati, »ne zamerite, da Vas kar tukaj nadlegujem! K Vam sem namenjen, da Vam poklonim svoje najnovejše delce.«

Hrust je vzel knjigo v roke, jo obrnil na vse strani in jo potehtal. »Mislim, da Vas umejem,« je dejal, in okoli ust mu je zaigral poreden smeh, ki je pognal Ivanu kri v lice. »Knjiga je debela,« je nadaljeval. »Povest. Dandanes, ko tako hitro živimo in tako malo utegnemo brati, so črtice na dnevnem redu; kratki sestavki so ljudem všeč. Bomo videli.«

»Ako Vam drago,« je dejal Ivan, ki je sam čutil, kako se mu je glas izprevergel, »bi Vas povabil jaz za drevi na večerjo k Zlati kaplji. Tja zahaja gospod Pust, ki ga mislim tudi povabiti.«

Hrust je pogledal postrani Ivana, in zopet mu je nasmeh, vreden gorke zaušnice, skrivil debela usta.

»Ali me hočete počastiti?« je silil Ivan, ki so mu gorela tla pod nogami. »Bomo rekli kakšno pametno o slovstvenih stvareh.«

»V gostilnici,« se je obotavljal Hrust, »se hočem jaz pravzaprav zabavati, ne govoriti o slovstvenih stvareh. Toda naj bo; jaz pridem. Ampak nekaj bi Vas prosil. Vaša povest, kakor sem videl, je dolga, moj čas pa kratek, jako kratek. Napišite mi, prosim, kratko vsebino svoje povesti, nekak posnetek, v taki obliki, da ne bo treba mnogo popravljati. V tem oziru so nekateri pisatelji zelo zanikarni; a svojega časa človek ni ukradel. Torej na svidenje! Jaz ne bom pozabil priti, Vi pa ne pozabite posnetka; jedrnate besede, prosim, nobenih fraz! — Sluga.«

»Oh, kako bi ga človek udaril!« si je bridko pokimal Ivan, ko se je bil Hrust že izgubil v kavarno. »Časa mu manjka! Slepar! Zdaj bo sedel in kvartal do večera. O slovstvenih stvareh nerad govoril! Edino pametno, ker nič ne razume. Za značajnega človeka je občevanje s takimi ljudmi muka.« In še enkrat bo moral Ivan vse to prestati, še Pusta bo moral vabiti, in potem pride večerja, sedmina, višek trpljenja. Ivan se je kesal, da je bil nastopil ta križev pot, da se je bil vdal ničemurni

soprogi, ki ne pozna sveta in sodi ljudi po svojem soprogu.

Ni se bil še pomiril, ko je zagledal Pusta. Nehote se je umeknil v stransko ulico, da bi ga ne srečal. A v glavo mu je padlo, da mu to nič ne pomaga; če ne počaka moža sedaj, ga bo moral čakati zvečer; ali ni najboljša, če opravi vse obenem? »Pogum, Ivan!« si je dejal. »Če te Hrust ni snedel, te tudi Pust ne bo. Če se Pust mene ne boji, čemu bi se jaz njega, ki imam čistejšo vest!« Ivan si je potisnil klobuk na stran, nagubančil čelo in se obrnil. Pust se je bil približal. Spremljal ga je mlad človek, po obleki soditi tudi literat, a Ivanu neznan.

»Eno besedo, gospod Pust!« je pozdravil Ivan in privzdignil klobuk.

»Prosim,« je dejal Pust. »Gospoda se poznata?«

»Jaz poznam gospoda pisatelja že davno,« je dejal spremljevalec.

»To je gospod Čebular,« je razlagal Pust, »sourednik našega lista, sourednik Pravice.«

»Jako drago,« je dejal Ivan in se priklonil. »Svojo knjigo Vam izročam, gospod Pust.«

»Aha, knjigo,« je menil Pust in iztegnil roko. »Lična knjižica, najmlajše dete Vašega uma in srca. Prav. In zdaj pričakujete ocene.«

»Ugodne ocene,« je dejal podomače Čebular.

»Pravične,« je popravljal Ivan in zardel.

»V Pravici se samo pravično sodi,« se je smejal Čebular.

»Nič se ne bojte, gospod Sok!« je dejal Pust. »Jaz poznam nalogo kritike. Prava kritika mora kazati pisateljem pot, da ne zaidejo, jih opozarjati na vrline, a še bolj na napake, z eno besedo, vzgajati jih mora; zlasti mora pa paziti, da si bralci sami, tako imenovano neuko občinstvo, ne bodo lastili sodbe o rečeh, katerih ne umejo. V takem slučaju potegnem jaz vedno s pisateljem, in prav veseli me, če s pretirano hvalo kakšnega manj vrednega dela osuple bralce potegnem.«

»Jako ljubo bi mi bilo,« je dejal Ivan, »če bi hoteli priti drevi na večerjo k Zlati kaplji. Gospoda Hrusta sem tudi povabil.«

»Čebular, pridi še ti!« je vabil Pust. Ivan je razumel migljaj in povabil še Čebularja in obljubil, da prinese tudi njemu en izvod svoje knjige. Čebular se ni branil ne večerje, ne knjige, češ, da si on nabavlja knjižnico slovenskih slovstvenih del in bi nerad pogrešal tako krasne knjige in da je vse kaj drugega, če ti pisatelj sam pokloni svojo knjigo, kakor če si jo moraš kupiti.

»Torej na svidenje drevi!« se je poslovil Ivan malodušen in razjarjen nad oblastnim govorjenjem.

»Pameten človek ta Sok,« je dejal Čebular Pustu, ko sta ostala sama. »Svoje dece ne pošilja brez priporočila Bogu na milo med svet. Vesten, skrben oče.«

»Ena večerja,« je menil Pust, »je mala reč in slaba odškodnina za neslanosti, ki jih moraš brati. Par odstotkov svojih nagrad bi lahko prepuščali pisatelji kritikom.«

Ivan pa se je jezil vso pot proti domu. »Ti ljudje,« si je dejal ogorčen, »si iz mene naravnost norca delajo, naravnost norca delajo. Ali bom mogel verjeti njih hvali, če me bodo hvalili? Ali ne bo hvala novo smešenje?«

Doma je povedal ženi, kaj da je bil opravil, in oponesel ji je, kako je ona s svojimi zahtevami ranila njegov ugled.

»Ali se ni vse po sreči izšlo?« se je čudila soproga. »Ivan, ne bodi čudak! Jaz grem takoj naročat večerjo.«

»Ničesar ne pojdeš naročat,« je vzkipel Ivan. »Večerje ne bo. Ti ljudje naj bi me nesramno vlekli, in jaz naj bi jih gostil, jaz zanje plačeval! Tak osel vendar še nisem.«

»Ivan,« je pogovarjala gospa, »to vendar ne gre. Kogar si povabil, tega moraš pogostiti. To zahteva najnavadnejša vljudnost. Tako čudaško vedenje bi bila žalitev.«

Vse zaman; Ivan se ni dal pregovoriti.

»Če ne moreš, pa pustiva večerjo!« je dejala nazadnje gospa. »Jaz te nočem siliti. Jaz se ne bojim Hrusta in Pusta nič; ampak ti jima moraš odpisati, da ne bo večerje, da si se premislil.«

»Jaz pisati? Nobene črke več.«

»Potem pa srečaj zopet drevi enega in drugega in preklič vabilo!«

Ivan se je zgrabil za glavo, vso polno neprijetnih, burnih misli. Zdelo se mu je, da se zaleti, kamorkoli se obrne.

»To si mi vse ti napletla,« je stokal in tekal po sobi, »vse ti. Oni mene žalijo; jaz naj jim dobrote delim! Ali ni to nespametno?«

»Oh, Ivan, ravno svojo premetenost boš pokazal,« je tolažila žena. »Kadar kak kandidat volilcem umazane roke stiska, mu je tudi hudo; a vsak pameten človek pravi, da kandidat ni neumen. Kakšne štiri dni se klanja volilcem, potem pa štiri leta volilci njemu. Tako boš tudi ti spoznal, kako pametno si ravnal. In posebna dobrota tudi taka večerja ni. Jaz bi naročila prekajeno gnjat, kakšno mastno pečenko, —«

»Da bodo laže pili, kaj ne?« je vzdihnil Ivan.

»Brez nič ni nič, — in nazadnje krompirjevo torto. Boš videl, kakšen sad ti bo obrodila ta

večerja. Sedaj seješ, v par dneh boš žel. — Ti, Irma iz prvega nadstropja ima tudi novo obleko. Ne verjamem, da bi jo bila plačala. Pri šivilji bom izvedela. Prej grem pa še večerjo naročat.«

Ko je ostal Ivan sam, se je prepustil svoji bridkosti. Spoznaval je, da je njegovo razmerje s soprogo, s Hrustom, Pustom in Čebularjem z nesrečno večerjo vred precejšen del tistega tragičnega konflikta, tistega navzkrižja z mrzlo realnostjo, ki ne prizanese nobenemu idealnemu človeku. Da je v tem oziru tudi on trpel, je bilo seveda neprijetno; po drugi plati pa mu je bilo nekako pomirljiv in vzpodbudljiv dokaz blagega, idealnega srca. Tako ni prav vedel, ali je bolj hud ali bolj potolažen, in to mu je budilo novo nejevoljo. Toda kaj! Ali je on kriv teh sitnosti? On se je držal vedno svojih načel; on je bil proti vsakemu pogajanju; ampak žena, žena, ta pogajalka mu je nakopala vse težave na glavo.

»Idealist je vedno nesrečen,« je sklenil in sedel za mizo, da spiše za Hrusta posnetek svoje povesti. No, in kaj je zopet to? Ali mu je naložil Hrust neprijetno breme ali pa mu je hotel izkazati uslugo? Pravzaprav bi namreč moral ta lenuh sam posneti njegovo povest; a kako bi hlatal, hlatal! Saj mu človek ne more dati kake nežne stvarce v kremplje.

Tako je Ivan pisal in pilil v tolažilni nadi, da se bo vsaj ta del kritike gladko in lepo bral. »Seveda, z mojim perjem se bo ponašal,« mu je padla pikra misel v glavo. »Vendar boljše,« se je pomiril, »kot da bi svoje umazano obesil na moje ime.«

Ko pa je izgotovil svoje delo, se mu je zazdelo, da je pisal pravzaprav sam svojo oceno. Ali ni to smešno in brezznačajno? Svoja hvala se vendar po blatu valja. Ali more on še sam sebe spoštovati? In če se ne more, kako ga bodo drugi? Zlasti, ko bo raztrobil njegovo sramoto Hrust, ki morda zdaj že trobi. Nazaj, nazaj, dokler je še čas!

»Jaz ne pojdem k večerji,« je sklenil razljučen in v znak nepreklicnega sklepa je sezul črevlje in nateknil copate. Imenitno se bo znosil nad temi ljudmi. Domišljija mu je začela živo slikati, kako se bodo daljšali obrazi, kako pobešali nosovi gostom, ki bodo zaman čakali gostitelja. Kako se bodo jezili in kleli; on se bo pa doma smejal. Ivan si je mel roke, in prijetna zloradost mu je ogrevala dušo. Prav dobre volje je bil, ko se je vrnila soproga.

»Vse v redu,« je dejala gospa in snemala klobuk. »Irma res še ni plačala svoje obleke. Blagorodnost pa že takšna! Modistka ji ne da nobenega klobuka več na upanje. Ampak, Ivan, da ne pozabim, kadar stopiš iz gostilnice, se dobro zavij v suknjo, da se ne prehladiš. Ko pa prideš domov,

obesi suknjo v predsobi na kljuko, da se ne bo vsa spalnica navzela gostilniškega duha, ki ga je tako težko pregnati!«

»Ga ne bo treba nič preganjati, Vida,« je dejal Ivan vesel. »Jaz namreč ne pojdem.«

Vida je ostrmela in ga debelo gledala. »Ali se zopet šališ?« se je zavzela.

»To ni šala, ampak bridka resnica. Tebi na ljubo, Vida, sem storil jaz že zadosti; zdaj pa se je uprl moj ponos. Črez dan so se ti ljudje nad menoj znašali, zvečer se bom pa jaz nad njimi. Kako bodo čakali, kako gledali na ure! Zaman. Tistega ne bo, ki bi jih gostil. Imenitno jih bom potegnil.«

»Jaz pa mislim,« je ugovarjala žena, »da bodo še prav veseli, če bodo sami med seboj. Večerjo moraš na vsak način ti plačati, in večerja jim je gotovo ljubša od tebe. Na tvoje zdravje bodo pili in tebe obirali, ki si jim dal pravico do večerje, dolžnosti hvaležnosti si jih pa odvezal. Smejali se ti bodo, prepričani, da si se jih ti zbal.«

»Jaz zbal? Teh ljudi? Ravno ker se jih ne bojim, jih hočem razžaliti.«

»To bi bil lahko ceneje dosegel. Noben pameten človek ne gosti svojih nasprotnikov in ne žali svojih prijateljev. Ampak kakor tebi drago. Če pa res ne pojdeš k večerji, je najpametnejše, da greš v posteljo; črevlje imaš tako že sezute. Jaz pa pojdem gostilničarki povedat, da si ti zbolel; da naj te torej gostje opravičijo.«

»Jaz da bi se hlinil in legal!« je porastel Ivan. »Nikdar.«

»Ampak, dragi Ivan, če nočeš iti v družbo, ki si jo sam povabil, potem zahteva vendar vljudnost in ozirnost, zahteva tvoj ugled, da zbolíš. Če pa nočeš zboleti, potem zahteva tvoj značaj, da ostaneš mož beseda.«

»Da, mož beseda hočem ostati,« se je sklonil Ivan pokoncu. »Prinesi mi zopet črevlje!« in moško je vrgel copate z nog. »Naj bo muka še tako kruta; v boju s sovražnimi razmerami se kaže značaj.«

Žena mu je pomagala, da se je hitro napravil, mu podala še en izvod njegove knjige in posnetek povesti za Hrusta in mu voščila med vrati dobro zabavo.

»Dobro zabavo!« ji je pikro oponesel Ivan. »Zabavo, ko bi človek Boga hvalil, če bi bilo že vse v kraju. Jaz grem kakor v mesnico.«

»Jaz grem vsak dan v mesnico,« se je poslovila soproga.

»Vsak dan v mesnico. Grozno!« se je jezil Ivan, ki ga je med potom obhajalo žalostno spoznavanje, koliko pesniških prenosov in prisposodob da bralci najbrž ne razumejo. »Moški so menda boljši,« se

je tolažil. »Čudno, da ima Vida semtertja pametne misli. Seveda se vpraša, če so to pravzaprav misli in ne bolj izrazi naravnega nagona.«

Ko je stopil Ivan v pivnico, so sedeli že vsi trije gostje za mizo. Da se niso vzdignili njemu v pozdrav, marveč pogledali vsak na svojo uro, je Ivana zbolelo. Hrust in Pust sta imela že pivo pred seboj, Čebular je proučeval vinsko karto.

»Ne zamerite, gospoda, da sem se nekoliko zakesnil!« se je opravičeval Ivan.

»Nič hudega,« je dejal Hrust. »Nujni posli, seveda.«

»Najprej pivo, gospoda; ali ne?« je vprašal Ivan.

»Jaz ne mešam rad,« je dejal Čebular. »Jaz začnem in končam z vinom, in mojemu želodcu ugaja najbolje kraški teran. — He, eno četrtno terana!«

»Kakor drago,« je dejal Ivan in požrl slino. »Tukaj en izvod moje povesti, gospod Čebular, da jo boste brali, kadar ne boste vedeli kaj pametnejšega početi.«

»Prisrčna hvala, gospod Sok!« je dejal Čebular in ogledoval knjižico. »Čeden format in čedno vezana. Mene nobena reč tako ne ujezi, kakor če mi podari kak pisatelj knjigo, ki ni vezana. Ali naj jo dam sam vezat? Če pa ni vezana, se listi raztrgajo in porazgube.«

Jedi so prihajale na mizo, in Ivan je ponujal na vse strani. Hrusta in Čebularja ni bilo treba prositi, Pust je utemeljeval svoje obotavljanje z neprijetnim dožitkom, kako je bil pri neki imenitni pojedini prvih jedi toliko vzel, da so mu pozneje, ko so prišle boljše in najboljše na vrsto, odpovedale moči. Ivan, ki se je spomnil krompirjeve torte, se je dvoumno nasmehnil zvitemu Pustu.

»Ali meni ste prinesli posnetek, gospod Sok?« je vprašal Hrust in nesel z nožem kos pečenke v usta; z vilicami, ki jih je držal nizko za roglje, je nabadal omako.

Ivan je izvlekel pisanje in menil, da je nekoliko obširno.

»Nič ne dé; saj se da skrajšati,« je dejal Hrust. »Z branjem cele povesti zamudi človek res preveč časa.«

»V tem oziru imam jaz prakso,« se je bahal Pust. »Kakih deset tiskanih pol predelam jaz v dobre pol ure. Vaše povesti, gospod Sok, sem že nekoliko pokusil. Saj me ni strpelo. Vaš junak se nazadnje oženi; ali ne?«

»Mislim, da ne,« je dejal Ivan.

»Ne ustreli se pa tudi ne, kolikor sem bral.«

»V Ameriko sem ga poslal.«

»Že res; v Ameriko. No in tam se še vedno lahko oženi ali ustreli. Ampak značaji so dobro, krepko risani, dogodki vsi motivirani, in jezik zveni kakor struna. Posebno mi je bil všeč začetek nekega odstavka: 'In je vstal in govoril sam s seboj in je govoril dolgo in sam s seboj je govoril.' Kakor v granit izklesano. Tisti 'in', kadar je pravzaprav odveč in ga nihče ne pričakuje, učinkuje imenitno.«

»Tako pisanje se tudi lepo speši,« je menil Čebular.

Ivan si ni bil v svesti, da bi bil zapisal kak podoben stavek, vendar je molčal in se vljudno nasmehnil. Ravnotako vljudno sta se nasmehnila, ko je prišla krompirjeva torta na mizo, Hrust in Čebular Pustu, ki je bil umolknil in se nekam zamislil.

Ko pa je bil kraški teran ogrel srca vsega omizja, je namignil Ivan, da je pripravljen prebrati nekatere odstavke svoje povesti, ako želi gospoda, in ponudil je na obe strani dišečih smotek, ki naj bi budile poleg povesti pozornost in vzdrževale ubranost duha.

Hrust, ki mu je Ivan prižigal smotko, je puhn timer predse in menil, da mu posnetek zadostuje popolnoma; tudi Čebularju ni bilo videti, da bi bil željan; Pust pa je dejal, da bi rad poslušal in si rad privoščil tak izreden užitek; toda rajši da bere sam; zakaj če posluša koga drugega, ga ne more med branjem ustaviti: Prijatelj, počakaj, da se naužijem te krasote. »Taka knjiga«, je dejal, »je kakor dolga vrsta slik. Če mi bere kdo naprej, se mi zdi, kakor da bi sedel pred kinematografom; slika se vrsti za sliko; nobene ne moreš ustaviti, da bi se je nagle dal. Če pa berem sam, hodim kakor po slikarski razstavi. Deset slik ne pogledam; pred eno se ustavim; to gledam, to uživam. — Čebular, ali se mi ni lepo posrečila prispodoba?«

»Namen je doseгла,« se je nasmehnil Čebular.

»Tako se ustavim jaz,« je nadaljeval Pust, »ko sem preletel in prelistal po cele pole, pred enim odstavkom; tega motrim in proučujem. Da bom torej vedel, pri katerem odstavku da naj se ustavim, katerega naj motrim in proučujem, bi Vas prosil, gospod Sok, da mi ga nakratko označite.«

Ivan je vdano zardel, prosil Čebularja, naj mu za eno trenotje posodi knjižico, iztrgal en list iz svoje zapisnice in izpolnil Pustovo željo.

»Jaz imam namreč to metodo, katero si zdaj že tudi drugi kritiki laste,« je razlagal Pust in pogledal postrani Hrusta, »da navajam, da citiram v svojih ocenah po cele strani. Poslušajmo, pravim, kako govori pisatelj sam! Čujmo še nasprotni glas! pravim o drugi priliki. To so pisateljske zvijačice,

ki človeku večkrat prav pridejo. Piše se spešno, in odgovornost se prenese na več ram.«

»Delo si tako zelo olajšate,« je pikro pripomnil Ivan, ki ga je začelo vino osrčevati in ki bi bil še vse odločneje zavrnil ohole in plitve besede, da ga ni zadrževala zavest, da se gostitelju proti gostom ne spodobi nevljudnost.

»Stvar je dognana,« je dejal Čebular, »in jaz Vam že lahko čestitam, gospod Sok, na laskavih kritikah. Boljših bi si založništvo samo ne moglo naročiti.«

»Meni se zdi sploh umazano,« je dejal Hrust, »da se morajo pisatelji sami pehati za ocene, ko bi bila to dolžnost založnikov.«

»Založniškim hvalam bralci nič prav ne zapajo,« je pripomnil Ivan in dušil nejevoljo z vinom.

»Kaj bralci!« je dejal zaničljivo Čebular in pomeknil smotko v levi kot svojih ust. »Ali imajo ti kaj besede? Vsak naj se drži svoje stroke, svojega posla. Naša stroke je vodstvo javnega mnenja. Mi učimo, ljudje naj poslušajo. Ali bo večina učila in manjšina poslušala?«

»Kaj pa, če bero ljudje tudi nasprotna glasila?« je vprašal Ivan.

»To bi se moralo vsekako preprečiti,« je dejal Čebular. »Vsaka stranka bi morala imeti pristaše tako disciplinirane, da bi brali samo glasila svoje stranke. Potem bi ne bilo toliko nezanesljivih elementov.«

»Ki hočejo po svoje misliti.«

»Verjemite meni, gospod Sok, da so ljudje veseli, da drugi zanje mislijo.«

»In si belijo glave,« se je smejal Pust.

»Delo se mora razdeliti,« je razlagal Čebular. »Eni naj mislijo, drugi govore, ostali delajo. Možgani mislijo; ali bo jezik mislil, ki samo govori? Ali imajo ljudje v rokah ali v nogah možgane?«

»Mnogi govorniki,« je menil Ivan, »so res tudi tega mnenja, da njim ni treba misliti.«

»Mi smo narodu možgani,« je poudarjal Čebular, »in naše delo je težko. Govornik jenja, kadar je vse povedal; delavec jenja ob svoji uri; ti pa misliš časi, da si že gotov, ali ne priteče stavec z naznanilom, da manjka še pol strani, še pol strani da je treba napisati?«

»Za mene je to mala reč,« je dejal Pust. »Jaz napišem, kolikor hočeš; ampak kadar zahteva stavec, da naj se toliko in toliko črta, to je vrag, ko se ti škoda zdi vsake besede in ti pri nagradi tudi vsako odtegnejo.«

»To so težave našega poklica,« je potrdil Čebular. »Bralec seveda, ki sedi v kavarni in se jezi, da so članki nezanimivi, je ne čuti. Sploh bi se

moralo tisto zahrbtno zabavljanje in kritiziranje prepovedati; potem bi izginili nezadovoljneži, ki grene življenje državnikom, politikom in časnikarjem, ki nezaupljivo zasledujejo skrivna pota politike in vedno povprašujejo, zakaj in čemu.«

»Vi ste zelo zavzeti za svobodo,« je zlobno pripomnil Ivan.

»Svoboda je za zrele ljudi, za možgane naroda. Ali naj jezik čveka, kakor se mu ljubi, in noge klamotarijo, kamor se jim zdi?«

»Škoda, da se drugi udje tem možganom tako upirajo,« se je smejal Ivan, »in dobro bi bilo, če bi kak slovenski Menenij Agripa ljudem zopet povedal primerno priliko.«

»Ne bo treba,« je dejal Čebular. »Ko je bil prevzel prvake strah, da ne spravijo svojih navdušenih volilcev več na volišče, so vpeljali volilno dolžnost. Kdor ne voli, bo kaznovan. Prav tako; ta bi bila lepa, da bi si ljudje izbirali, ali bodo volili ali ne. Zdaj se jeze in kolnejo, ampak volijo. Tako se vlada.«

»Popolni absolutizem.«

»Prosvetljeni absolutizem voditeljev naroda. Tudi kritiki se ga drže. Prešeren je sicer sam na sebi Prešeren in Koseski Koseski; ampak kaj je naredila kritika prej, kaj pozneje iz enega in drugega!«

Ivan je čutil, da meša Čebular resnico in videz; a ugovarjal ni, ker so mu misli že nekoliko uhajale in ni jezik več prav služil. Slutil je tudi, da bi mu utegnil prepis škodovati, in temno se je spominjal, da je on pravzaprav dušeslovec, da mora ljudi opazovati in proučevati. Ali se jezi prirodoslovec na gada; kriči pameten zdravnik nad bolniki?

»Pisatelji,« je povzel Hrust, »ste v tem oziru siromaki, da smete višje sloje samo hvaliti. Če količkaj pogrjate, skoči ves sloj pokoncu. Če pa hvališ, vihajo bralci nosove, češ, neverjetno, ne riše po naravi, bajke. Zato si tudi ne moremo ustvariti svojega gledališča.«

»Ga tudi treba ni,« je dejal Pust. »Če uprizarjamo tuje igre, imamo prosto polje; gledalci se ne jeze, in človek si prisluži s prevajanjem po par sto kron na leto. Odpraviti bi se morala samo tista nespametna lastninska pravica pisateljev. Pisatelj naj bo vesel, da se kdo zanj briga. Tudi vse drugo izvirno slovstvo bi mi prav lahko pogrešali. Kaj svetovnega naši siromaki itak ne producirajo — brez zamere, gospod Sok; Vi pišete zadosti čedno, a za izvoz nič, tako da je naša slovstvena bilanca pasivna.«

»Nič ne de; samo da domačim potrebam zadostimo,« je menil Čebular.

»Tudi tega ni treba. Naj sejejo drugi; mi bomo po njih njivah želi. Mi lahko potem izbiramo. Kar bo dobrega, bomo vzeli; kar je slabega, naj použijejo sami. S prevajanjem bi imel človek dela, lahkega dela za vse življenje. Samo bolje bi se moralo plačevati.«

»In prevajalci«, je pristavil, »bi morali dobro znati nemški in slovenski.«

»Če misliš ti, Hrust,« je dejal Pust, »da si mene pičil, se motiš.«

Ivan je pogledal na uro, in dasi ni prav razbral, koliko da je, je menil, da je že pozno in da bi on plačal. Gostje so se spogledali, in Čebular, ki je ugenil njih misli, je stavil predlog, da bi šli v vinsko klet, kjer točijo izvrsten refoško. Ivan, ki si ni upal ugovarjati, je plačal in šel vdano, kamor so ga peljali veseli gostje.

Ko je zasedla družba v zaduhli kleti svojo mizo, se je ozrl Ivan malomarno na desno in levo, kakšni ljudje da sede v mračnem dimu, ki se je vidoma gostil in zabrisoval obrise in izraze obrazom. Zdelo se mu je, da mu nekdo skoz težko soparo kima. Pokimal je tudi on za odzdrav, in v glavo mu je silila temna misel, da bodo ljudje povpraševali, zakaj in kako da je zašel on v to družbo, čemu da jo napaja. Saj so ljudje polni slutenj in sumničenj.

Začel se je sam pri sebi hudovati; a premotil ga je Čebular, ki je vzdignil čašo rujnega refoška proti motni luči in dejal: »Gospoda, med nami sedi slaven mož.« Potem je počasi pil in primeknil izpraznjeno čašo zopet k buteljki. »Da, slaven mož,« je dejal.

»Ki postane kmalu še slavnejši,« je dodal Hrust.

»Tako je,« je sklenil Pust. »Nama je to mala reč; kaj, Hrust? Poskusiva enkrat, koliko da preneso bralci!«

»Vse, kar je prav,« je govoril sam zase Ivan, ki se mu je zdelo, da zabavljajo.

»Pobratimo se!« je dejal Čebular, in preden se je dobro zavedel Ivan, so ga začeli vsi trije demonstrativno tikati.

»Vi ste pravzaprav sleparji,« je mrmral Ivan, ki mu je napol zavedoma presedalo predomače vedenje, »ponarejalci javnega mnenja.«

»Ti, nikar ne zabavljaj!« ga je zavračal Čebular. »Brez časnikov sploh ni javnega mnenja. O nobenem dogodku si ne upa noben izobraženec izreči svoje sodbe, dokler je ni izrekel njegov list. Mi smo narejalci javnega mnenja.«

»Sicer bi se ti ne bil do nas obrnil,« je poudaril Hrust.

»In kdor prosi milostne sodbe, ne sme zmerjati sodnikov,« je menil Pust.

»Pepca, ali kar ste,« je mrmral Ivan, »jaz bom plačal. Tukaj si odštejte, kar Vam gre. Vračunite trideset krajcarjev; drugo pa nazaj! Jaz grem.«

»Mi tudi, v kavarno,« je odločil Čebular.

Kaj da so v kavarni še govorili in ukrenili in kdaj in kako da je prišel sam domov, tega se je Ivan le megleno spominjal, ko se je prebudil drugega dne pozno, truden in polomljen, hud na sebe, na svoje nove pobratime, na ves svet. Držal se je tako grdo, da se je soproga, ko mu je prinesla zajtrk, samo to drznila vprašati, zakaj da ni pustil vrhnje obleke v predsobi. Na take ničemurne besede ni odgovoril Ivan nič.

»Jaz bom namočila rutico in ti jo ovila okrog glave, če te lasje bole,« je dejala soproga.

Ivan je molčal, prepričan, da njega ne bole tolikanj lasje kolikor izmučena duša in za tako bol da je najboljša zdravilo samotja. Hitel je z doma in iz mesta vun, da uredi svoje misli in presodi svoj položaj. A kakor bi ga bila doma motila soproga, tako mu je nagajala tukaj boleča glava, in dobro je zdaj razumel Vodnikov vzklik na Vršacu: Breztelesen biti želim.

Polagoma se mu je začelo svitati in nekako dozdevati, da se je bil pobratil s svojimi gosti. Hu, kako neprijetno, če je istina! Treba bo oprezno poskusiti, kaj je na tem. In potem ali se mu je sanjalo ali se je bil res navsezadnje sprl s svojimi gosti in jih imenoval sleparje? Da bi se mu bilo le samo sanjalo! Toda kaj, če se mu ni? Kakšne bodo posledice? Zaman bo ves trud, vsa muka, vse žrtve. Seveda bi bil on govoril resnico, toda ne o pravem času, ne na pravem mestu. Proti gostom se človek ne sme izpozabiti. Povabiti koga in mu potem resnico govoriti, to kaže pomanjkanje izobrazbe, in značaj ne sme postati pretveza nevljudnosti. Najboljši slučaj v tem slučaju bi bil, če bi bila pijača tudi goste toliko omamila, da bi sedaj tudi premišljevali, če se jim ni to sanjalo. Saj pili so več kot on; toda najbrž so pijače bolj vajeni; morebiti jim je krok vsakdanja zabava. Sicer pa, saj so mu oni tudi zabavljali, če se prav spominja in če se mu ni samo sanjalo. He kaj, naj storita, kar hočeta! Biser ostane biser, če ga tudi v blato teptaš.

Ivan se je začel sam sebi smiliti in si prigo-varjati, da je malokdo toliko grenkobe zaužil na tem svetu kakor on in da se mora samo svojemu kremenitemu značaju zahvaliti, da ga niso strle sovražne razmere in kruta usoda. Žalostno. Zdaj naj pa še Hrust in Pust snesta besedo, kakor sta

snedla večerjo. Morda ga bosta pa nalašč pretirano hvalila, kar je hujše od graje. Svoje hvale prenese namreč človek precej; ampak tuja preseda nevoščljivcem. Saj misli vsak, da njega grajaš, če hvališ tovariša. Tako pokvarjena je človeška narava. Seveda se idealist lahko tolaži z nado, da ga bodo slavili po smrti. A to je tako, kakor če bi zadel človek glavni dobiček po smrti. Hvala lepa! Edina tolažba je bila ta, da je storil, kar je bilo v njegovi moči. Če pojde po sreči, bo zasluga njegova; če ne, pa ne zadene njega nobena krivda; soproga je vodila njegove korake, ona naročila večerjo, ona delala; on je samo trpel.

Ko je prišel Ivan domov, je bilo kosilo že na mizi. Soproga je sočutno vprašala, če mu je že odleglo. Kako neslano vprašanje! Odleglo! Kakor da bi se on količkaj menil za telesne bolečine! Nejevoljen je sedel za mizo, si zateknil prtič za vrat in se tiho lotil dobre juhe.

»Zakaj pa nič ne govoriš?« je vprašala žena. »Kako ste se imeli?«

»Čez trideset kron sem plačal,« je dejal Ivan z otlim glasom.

»Precej je, pa saj nisi proč vrgel.«

»Bog ve. Ti ne poznaš teh ljudi; jaz jih. Zato sem jim tudi gorke pravil v obraz.«

»To ni bilo pametno.«

»Pametno ne, ampak značajno.«

»In kakšna je bila večerja?«

»Krompirjeva torta za nič. To mi bodo morebiti zamerili; a kaj se jaz brigam! Človek je krivic tako vaje, da bi se čudil, če bi se mu enkrat pravica izkazala.«

»Ali nista nič obljubila?«

»Kakor se vzame; sta in nista.«

»Nič se ne boj, Ivan! Pust te ne bo pustil na cedilu, in Hrust te ne bo pohrustal.«

Ta neslani dovtip je Ivana pregnal od mize. Zaprl se je v svojo sobo, premišljeval nekaj časa, kaj vse mu utegne žugati od hudega Hrusta in nezanesljivega Pusta, in potem je na divanu zaspal.

Hrustu in Pustu pa je temnogledi Ivan s svojim natolcevanjem in sumničenjem krivico delal; zakaj oba sta že pisala vsak svojo oceno, ugodno oceno Ivanove povesti. Posebno trudila seveda se nista. Za svojo slavo jima ni bilo nič in za Ivanovo še manj; kot zastopnika javnega mnenja sta sodila sploh naglo in brez posebnih pomiselnosti; vrhutega je imel Hrust svoj posnetek in Pust zaznamek prizorov, ki so se zdeli Ivanu najlepši. Zakaj bi se ne zdeli tudi bralcem? Sestaviti je bilo treba samo uvod in konec. Tam se opozori na literarno sušo sedanjih časov, tukaj izreče prepričanje, da se

bralcem ne bo nič drugače godilo kakor kritiku, ki ni mogel odložiti zanimive knjige, dokler je ni prebral od kraja do konca.

Pust je bil ravno dovršil svoj spis in se napravljaj, da ga ponese v tiskarno, ko je potrkal in vstopil, smotko v ustih, Čebular.

»Ena sitnost,« je dejal in sedel na divan.

»Kaj pa je?« je vprašal Pust.

»Ali si že izgotovil oceno Sokove knjige?«

»Tinta na zadnji strani naj se še posuši; potlej nesem v tiskarno.«

»Ali hvališ ali grajaš?«

»Hvalim.«

»Treba bo grajati.«

»Kako to?«

»V uredništvu se je tako sklenilo. Rekli so, da Sok ni zanesljiv pristaš, da plava nad strankami in da je treba take koristolovce, ki jemljejo od vsake stranke samo, kar je dobrega, brez primere, da je treba take malo pritisniti. Neprijetna reč. Ali boš grajal?«

»Zakaj pa ne? Mala reč.«

»Kaj pa tvoja obljuba?«

»Mi ne dela nič preglavice. Prvič obljubujem jaz samo pogojno; potem smo se bili snoči tudi nekoliko sprli, kakor veš, in slednjič mi leži tista krompirjeva torta še v želodcu. Toliko značaja imam jaz vendar, da se ne dam podkupiti s krompirjevo torto. Razlogov torej dovolj, da grajam. Počakaj malo! Ocena bo takoj prenovljena, da jo vzameš s seboj.«

Pust je sedel zopet k mizi in začel popravljati. »Začel bom tako-le,« je dejal. »Amicus Plato, magis amica veritas. Resnica nad vse. Literarna suša lahko ostane. Kar sem citiral, sem citiral. 'Zanimivo' izpremenim v 'nezanimivo', 'izvrstno' v 'površno', lahek popravek. In zdaj konec: V svoji nepristranosti smo navedli najlepše odstavke te povesti, tako da dobrodušen bralec lahko presodi, kakšni da so ostali. Srečen, kdor lahko odloži knjigo, kadar hoče; kritik jo je moral prebrati od kraja do konca. — Stvar je v redu. Ti nesi v tiskarno, jaz pa stopim malo k Hrustu, da ga obvestim o tej zadevi in da se dogovoriva.«

Hrust je bil pa tisti čas v uredništvu Resnice, da izroči svojo oceno.

»Hm, prezgodaj ste prinesli, gospod Hrust, prezgodaj,« je menil urednik in računal, koliko prostora da bo vzela ocena.

»Kako prezgodaj?« se je čudil Hrust. »Knjiga je že izšla.«

»Ali pa je izšla že tudi ocena v Pravici?«

»Kaj nas ta briga?«

»Prav hudo nas briga. Mi smo vendar nasprotni list. Mi ne moremo hvaliti, kar je Pravici všeč, ne grajati, kar grajajo naši nasprotniki. To bi bila lepa značajnost. Kje ostanejo načela! Kaj poreko bralci! Če se skladamo mi z nasprotniki, čemu posebna stranka? Življenje je vojna, in v tej vojni smo mi generali. Potrebnost generalov dokazuje samo vojna. Odložimo torej to reč, dokler se ne odloči Pravica.«

»In če bo ta hvalila?«

»Potem ima gotovo tehtne razloge, in ti njeni razlogi so za nas takisto tehtni, da grajamo in s tem dokažemo, da se nasprotna stranka moti. Tako spoznavajo pristaši napake nasprotnikov, kar je važno; zakaj stranke ne živijo tolikanj ob svojih vrlinah, kolikor ob napakah nasprotnikov.«

»Če je povest dobra in jo nasprotna stranka hvali, naša pa graja, je napaka na naši strani.«

»Nelogično, gospod Hrust, nelogično, varav zaključek. Kaj se mora našim pristašem dobro, kaj slabo zdeti, to določimo vendar mi.«

»A jaz sem sam prebral povest in vem, da je dobra.«

»No, in ...?«

»Zato jo ocenjujem ugodno.«

»Prezgodaj, kakor sem rekel. Kaj da je dobro za stranko, to določujemo mi. Vsekako pa je dobro, da pobijamo nasprotnike, dosledno in načelno.«

»V Pravici bo ocena ugodna, to vem.«

»Zatorej bo Vaša neugodna.«

»A moje prepričanje!«

»V prepričanju mora biti stranka solidarna. Posebnih prepričanj ne dopuščamo. Kdor ni za nas, je zoper nas. Če nočete Vi ocenjevati, kakor je nam prav, si poiščemo drugega ocenjevalca ter se zahvaljujemo za Vaše nadaljnje sodelovanje. Opozoril bi Vas samo na to, da imate nekaj predujma.«

Hrust je šel po sobi gori in doli in premislil svojo zadevo. Za prepričanje mu pravzaprav ni bilo mnogo, za pisatelja in pobratima Soka še toliko ne; čemu bi se zanj žrtvoval! Dandanes se ne živi brez cvenka o petju ko ptič.

»Dobro; bom grajal,« je zmignil Hrust z rameni in se ustavil pred svojim gospodarjem.

»Prav,« mu je podal urednik roko. »Težav ne boste imeli. Nobeno človeško delo ni brez hib. Če preberete knjigo še enkrat, boste zapazili, koliko slabosti in napak ste pri prvem, površnem branju prezrli. Zdravi in na svidenje! Nam bi bilo jako žal, če bi izgubili Vašo izborna moč.«

Hrust je odšel s svojo oceno in se jezil na urednika, na stranko, na sebe in Soka. Najlaže je

opravičeval sebe, z običajnim razlogom, da bi nihče na njegovem mestu ne ravnal drugače in da se značajnežem svet dandanes sploh smeje. Če ga napade Sok, ga bo on nahrulil, da naj bo vesel in hvaležen, da se je toliko obzirno ocenilo ponesrečeno delo, katero bi bil moral on, Hrust, pravzaprav na drobne kose raztrgati.

Ko je tako pral in likal svoje ravnanje, mu prihiti nasproti Pust: »Tebe iščem. Ti, nekaj novega. Jaz bom Sokovo povest grajal.«

»Ali res? Kako to?« je vprašal Hrust in gubančil čelo, dočim se mu je od srca valil nadležen kamen.

»Prebral sem jo še enkrat,« je trdil Pust; »a je res brez vrednosti. Take povesti bi jaz lahko sproti pisal, brez konca in kraja. Če ne morem, pa ne morem.«

»Kaj pa poreče Sok?«

»Če se predrzne kaj reči, mu bom odgovoril, da imam njega sicer zelo rad in da mi krompirjeva torta jako ugaja, toda amicus Plato, amica torta, sed magis amica veritas.«

»Značajan si,« je dejal Hrust in se mu strupeno nasmehnil.

»Kaj pa ti? Daj še ti grajati!«

»Ne; kar sem rekel, sem rekel, in kar sem pisal, sem pisal.«

»Tudi značaj; in naj bo povest še tako slaba?«

»Ker ne ugaja tebi, zato še ni slaba.«

»Priatelj, jaz ne sodim večerje, ampak umotvor.«

»In to je tvoja napaka; o večerjah ti nekaj razumeš, o umotvorih nič.«

»Ti pa še o večerjah nič, če te je krompirjeva torta tako premotila. Sicer pa jaz ne vem, čemu bi se s teboj prepiral. Jaz ti ne branim soditi, kakor hočeš; a isto prostost zahtevam zase.«

Hrust se je vrnil s svojim rokopisom v uredništvo in sikal med zobmi: »To je mož beseda, to je značaj!« Pust pa se je jezil proti domu, da ga hoče značajnosti učiti človek, ki se je dal z eno ubogo večerjo podkupiti.

Čez par dni sta izšli hkrati obe oceni. Resnica je hvalila, Pravica grajala, tako da inteligenca, ki bere samo kritike, zopet ni vedela, pri čem da je, izvzemši tisto značajno inteligenco, ki bere samo liste svoje stranke.

»Saj sem vedel,« je javkal Ivan in vrgel Pravico ob tla.

»Resnica te pa hvali,« je dejala gospa, in Resnico je treba poslušati. Kateri resnično izobražen človek se briga za Pravico? Gospod Hrust razume svoj pošel, Pust nič in je tudi figa mož. Kdo bi se

menil za take ljudi! Sploh, Ivan, meni se zdi, da si se ti ves v ničemurne malenkosti izgubil, tako da si za vse drugo gluhi in slepi. Celo dopoldne se že vrtim in obračam pred teboj, in ti še nisi zapazil, da imam novo obleko. Ali ni lepa, ali ti ni všeč, Ivan? In še predraga ni.»

»Zaman sem žrtvoval svoj ugled in svoj denar,« je tarnal Ivan.

»Denarja je škoda,« je dejala Vida. »Toda gospod Hrust je držal besedo; Pustovki bom pa jaz povedala o priliki, kakšnega moža da ima.«

»Bog ne daj, Vida! Midva se ne smeva držati, kakor da bi si to krivico količkaj k srcu gnala.«

»Saj jaz si je tudi ne; ampak njej bom samo namignila, da se njen soprog zelo moti, če misli, da se midva jeziva.«

»Tudi tega ni treba, Vida. Popolna ravnodušnost najhuje jezi nasprotnike.«

»Moja nova obleka jo bo tudi jezila in zaradi tega mi je zdaj še bolj všeč.«

»Jaz da bi se brigal za sodbo kakšnega Pusta! Tako daleč še nismo. Njegova graja kaže slab okus in njegova zavist moje vrline.«

Ivan je možko vzel klobuk in palico in šel z doma.

Želel je, da bi srečal Pusta, in trdno sklenil, da ga ne bo pozdravil; celo to se vpraša, če bo odzdravil. Ali pa naj bi se mu z zasmehljivo vljudnostjo prav globoko priklonil? Na to plat bi se namen morebiti še bolje dosegel.

Pusta pa ni bilo na izpregled.

»Ogiblje se me,« si je dejal Ivan. »On že ve, zakaj, jaz pa tudi.«

Nasproti pa mu je prišel gospod Hrust. Ob tem pogledu se je razjasnilo Ivanu mračno čelo; hvalen nasmeš mu je priigral na lice; z glasnim pozdravom mu je hitel naproti in krepko mu je stresel roko:

»Hvala lepa, gospod Hrust! Še so značaji na svetu, in poštenjakom še ni treba obupavati.«

Sonet trenutkov.

Po ulicah vihar skoz noč divja,
pošastne stebre proti nebu vije,
ob mojem oknu črna slutnja bije
in trka, kliče: Smrt skoz noč vihra!

Vse misli, želje v daljo koprne,
a vsaka se v bolesten nič razblini:
Za oknom smrtne sence se reže.

Sirota je za hrepenenjem šla
— zdaj na pomoč nekdo v vihar upije...
Poslušam ostre, grozne melodije,
kot nož se reže vsaka v dno srca...

In s tabo, sveti modrec Avguštine,
drhtim: »Nemirno moje je srce,
dokler, Resnica, v Tebi ne počine.«

Jože Plot.

Disonance.

Dr. Ivo Šorli.

7. januarja 1906.

Priznam, da sem bila v prvem hipu precej presenečena, ko je gospod Marega povedal, da naju z mamo uvede v slovensko družbo in da je tudi sam Slovenec. Na Dunaju sem ga imela vedno za Italijana, ne samo radi njegovega imena, nego ker nisem niti slutila, da tu doli sploh žive še kaki drugi ljudje. In reči moram tudi, da sem bila prisiljena vsled tega odkritja vse svoje duševno razpoloženje nekako »v drugo smer naravnati«, ko sem se bila veselila še najbolj, da bom imela priliko spoznati ta mi tako sim-

patični italijanski narod enkrat tudi v njegovi lastni hiši.

Seveda je trajalo to moje razočaranje samo trenutek. Zakaj moje načelo je, da se človek ne sme pustiti nikdar voditi od lastne komodnosti, nego se mora celo potruditi, da mu ne uide prilika, kjer more spoznati nekaj, česar dotlej še ni poznal.

Pa naj bodo torej Slovenci! sem si rekla. Da, celo toliko bolje! O tem božjem narodiču do danes itak skoro čula nisem, razen da jih uvrščajo med južne Slované. In da me je še včeraj kdo vprašal,

kaj so to južni Slovani, bi mu mogla odgovoriti kvečjemu nekoliko besed.

No, razume se, da tudi danes, ko sem preživel komaj eno noč med njimi, ni da bi o tem predmetu že docirala. Ali prve vtiske sem le dobila in jih vsaj svojemu dnevniku smem zaupati.

Ti vtiski so ugodni. Ne samo, da se ti ljudje oblačijo in kretajo popolnoma evropski — na kar se sami, kakor se mi je zdelo, še največ domišljujejo — nego našla sem med njimi nepričakovano število gospodov, kateri imajo tudi duševno kulturo. Ta advokat Zamar, profesor Zima, sodnik Male, oni trgovec Stopar ali kako se že piše, potem oni blede bančni ravnatelj — ime sem pozabila — tisti ognjevit osmošolec Vidic — pa naj bo tudi še samo osmošolec — in še ta in oni: to so ljudje, kateri bi se čisto dobro podali tudi velikomestnemu elitnemu salonu. Celo o oficirjih, kar jih je bilo te narodnosti, bi rekla, da imajo nekaj posebnega na sebi, kakor bi se jim le poznalo, da so zrastle na tleh svoje vrste.

Ali ženske še najbolj zanimajo žensko. Seveda po enem večeru tudi tu ni mogoče izreči končne sodbe. Toda čeprav sem povsod videla, da je ženska veliko bolj internacionalna nego moški, se mi zdi, da imajo te tu vendar tudi nekaj lastnega na sebi. Duševni nivô bo pač povprečno ženski — vsaj one frapantne izobrazbe, ki jo na primer takoj pokažejo ženske severnih narodov — te višje ženske omike sicer nisem opazila, a zdi se mi, da bodo te tu vendar nekoliko manj filistrozne in dolgočasne nego naše malomeščanke.

Kar se tiče mlajših dam in deklet seveda. Zakaj v očeh mamic sem opazila isto grozo kakor povsod, kjer sem se še prikazala, isti strah pred nevarno konkurenco...

Ali, moj Bog, to je tako razumljivo... Vse je že tako lepo pripravljeno, v tako enakomernih krogih že kroži trabant okrog njene zvezdice — pa še naenkrat prikaže nov in tako blesteč komet. Celo zvezdica sama za hip strepeče in obledi...

Toda, ah, to je tista lepa zaveza med nami dekleti, da tako kmalu spet izgine vsak pojav nezaupnosti in zavisti, samo da se zna nova prikazen lepo približati... In jaz to znam — to vidim vselej iznova. Ah, kaj bi z mamicami — za njih hrbtom je treba skovati zaroto z njih varovankami!... Z ljubkim nasmehom in toplimi pogledi greš od enega do drugega teh rožnatih, svežih obrazkov... in vsakega pobožash in milo poprosiš: ne huduj se, sestra, da sem prišla... Poglej, saj sem tudi jaz sirotica kakor ti... In dovoli, da se tudi jaz malo poveselimo teh svetlih luči in pozibljem na

valčkih teh strun... Saj nisem bohotna tulpa, kakor je morda videti na prvi pogled — ne bom je dvigala glavice čez vas druge in omamljala s premočnim vonjem: tiho bom žarela v svojem kotičku in bom kakor vijolica pod grmičem...

In kar iz oči v oči se razumemo...

Tudi te so me razumele. Že do odmora opolnoči sem si nabrala polno teh mehkih srčec, kakor sladkih, rumenih, voljnih gubančic v košek... Ob odmoru je bilo pa deset, dvajset cvetnih glavice okrog mene... Kakor da zlađa nevidna roka velik šopek, smo se zbirale... In lepo nas je moralo biti videti... Celo prej srepi pogledi nekaterih gardedam so se stopili ob toliki milini...

Ah, ti, moj dnevnik, veš najbolje, da govorim brez sarkazma, skoro da brez ironije... Meni sami, ki tako ljubim cvetje, postane milo pri srcu, če neham biti oseba in se začutim sredi cvetov cvet...

In zato se mi včasih zazdi, da je moje srce pravzaprav ustvarjeno za devištvo... Da so še Vestalke, jaz bi bila že davno med njimi... Nekoč sem sanjara celo, da bi zbežala za samostanske zidove iz nečednega sveta. Ali ko sem jih šla nalašč gledat, bele neveste z onstran življenja, in so prišle v dolgih vrstah mimo mene, se mi je stisnilo srce... Ne, to niso bile bodeče cvetice, sveže, pestre, zdrave, žive cvetice. Niti mrzle lilije ne... Poezije išočemu srcu namreč... Ne poezije — cvetja išočemu srcu! Zakaj poezije, neskončno otožnovedre poezije je bilo tudi v tem sprevodu. In mojemu pobožnemu srcu bi se bilo kmalu zvrtele in bi se bilo pustilo potegniti v tihe, bele, neslišno tekoče, v nebeško nirvano plavajoče valove... da se ni v tem hipu dvignilo pred mojimi očmi celo polje rdečih, modrih, žametnočrnih, zlatih cvetov, da ni zavriskal izza njega mladenič — življenje, da mu ni planil s klobuka škranček in pozdravil solnce na višavah...

Zakaj jaz vendar ljubim življenje... Ne življenje ljudi — ah, kolikokrat me strese groza in gnus pred njim! — ne, samo življenje cvetic, življenje vriskajočih barv, življenje v prostosti sanjajočih src...

8. januarja 1906.

Ah, mama ima vendar prav, ko trdi, da nisem za nobeno »pozitivno delo«. Morala bi bila zadnjič »pozitivno poročati« o vtiskih prvega vstopa v to novo družbo, pa sem se naenkrat zasanjala...

Vsaj v dnevniku da bi razumela biti pozitivna! Zakaj mama meni, da je dnevnik celo sam na sebi »pravzaprav« nepotrebna stvar in da je škoda

časa. Samo da jaz do te ure še ne razumem, komu bi bilo mojega časa škoda, oziroma: kako bi jaz mogla svoj čas bolje uporabiti...

Da bi šla včasih malo v kuhinjo pomagat, ali pa da bi ne prepustila vsega pospravljanja samo njej, méni mama. No, kar se tiče kuhinje, imamo vendar kuharico, ki včasih niti sama ne ve, kaj bi počela. Da bi pa jaz kuhala in kuharica dnevnike pisala? ... In njej, mami, naj bi pomagala pri »pospravljanju«? O, saj sama niti ne slutiti, kaj bi se izcimilo iz tega!

Vse njeno pospravljanje po moji trezni in nepristranski presoji obstoji namreč v tem, da pobere vse perilo vsaj po enkrat na dan iz vseh predalov, ga razloži po vseh mizah in stolih in ga nato pospravi zopet na isto mesto, kjer je tako lepo počivalo in prav gotovo ni čutilo še nobene potrebe, da se že zopet »prezrači«.

Zdaj naj ji začnem jaz posegati še v to njeno »delo«! Stavim, da bi reva že za deset minut več ne vedela, v kateri predal gre ta srajca, v kateri ona rjuha. In to bi bila njena smrt, kakor se reče.

Sicer bi ji iz porednosti to enkrat napravila, da sama vidi, koliko bolje je tako, kakor je sedaj; ali s tem bi jo vendar nekoliko užalila. Tega pa ne maram — rajša naj se mi čudi, da sem taka, ko je to itak ne boli, oziroma ji še celo dobro dé, jaz pa ubijem vsaj kako urico na ta prijeten način, ki mi je postal že »druga narava«...

Pravzaprav se mi često čudno zdi, kako je mama v nekaterih stvareh le nekoliko starokopitna ali kako bi rekla. In vendar je bila nekoč za svoj čas brezdvomno popolnoma moderna dama, in ji tudi še danes nihče ne more očitati ozkosrčnosti. Bo pač usojeno celo ljudem izredno svežega intelekta, da prej ali slej takorekoč padejo z vlaka svoje dobe, ko prične le preveč dirjati, ter hite potem peš, na konju, na vozu ali celo avtomobilu, kakršne so pač njihove duševne »premoženjske razmere«, za njim, ne da bi mogli preprečiti, da jim kljub vsem naporom gine bolj in bolj izpred oči. Moja mama vozi avtomobil, a kaj pomaga, ko divjamo mi mladi s tako brezobzirno brzino v daljave. No, pa nas čaka tudi ista usoda, in danes dvajset let bo pisala morebiti moja hči o meni tako ... , ako bodo takrat še prodajali dnevnike, seveda...

Ali razume se, da tu nimam v mislih toliko mamine ljubezni do perila in pospravljanja, nego ... no, vse skupaj, kar tvori njen »svetovni nazor«.

Tako je na primer očitvidno trdno uverjena, da sem jaz sama, kakor sem in živim, pravzaprav le rezultat njene vzgoje. Tudi snoči, ko sva se

vrnili s tega plesa domov, mi je rekla: »Le poglej, Magda, kako je prav, da te nisem vzgojila v narodni nestrpnosti, kakor so danes vzgojene skoro vse tvoje sovrstnice — težko da bi mi bila drugače na moje vprašanje, kako si se zabavala, s tako žarečim obrazom odgovorila, kakor si mi odgovorila.«

Ah, ljuba mamica, pa da tudi nisem zrastle v teh takorekoč mednarodnih krogih, kakor sem, pa da so mi bile tudi vso mladost tovarišice same Celovčanke ali Egerčanke, pa da si mi še ti sama »vcepljala« ne vem kak fanatizem — danes, s svojimi petindvajsetimi leti, bi pač že sama vedela, da so neokusnosti neokusnosti, in bi se smehljala tudi taki »narodni navdušenosti«, če bi jo ti zahtevala od mene, kakor se ob vsej svoji ljubezni in pijeteti do tebe smehljam nekaterim drugim tvojih takozvanih nazorov.

Najbrže sem za tako vrsto šovinizma poleg drugega tudi preveč sebična ... Spoznavanje novih stvari mi nudi preveč užitka, da bi se mu marala odreči. In ne samo, da bi me one pesmi, ki so jih snoči ob odmoru zapeli, ne zadele neprijetno, ker so tuje, in če bi celo vedela, da so proti nam naperjene, nego bi me bile v vsakem slučaju najmanj zanimale. Toliko bolje, da so me tudi očarale!

Skoro še bolj pa nego pesmi same me je prišlo, kako so jih peli; vsaj nekateri izmed njih. Onemu lepemu človeku, ki je pel tenor, so se na primer vse poteze uprav zvile, kakor od bolesti, kakor od strasti, od hrepenenja, od trpljenja ... Oči profesorja Zime so bile vse zameglele, vse pod površino potopljene ... Videla sem vzdrtavanja nosnic, strepetavanja okrog ustnic, strmenja oči v vse dalje ... In imela sem občutek, da bi sama tudi tako pela te pesmi ... Kakor v rahlo, a neusmiljeno globje in globje zadirajočih se krempljih ležeča ... vse telo trepetajoče v razkošni boli ... brez volje, brez moči, brez misli ...

* * *

Ne vem, zakaj sem se za hip ozrla po dr. Zamarju. Njegov obraz je bil miren, oči jasne, okrog usten se mu je pela hladna moč ... In zaslutila sem, da morda ni dober človek ... In ni me premamil več, ko mi je potem s toplim glasom prevajal besedilo neke posebno mile melodije. Kdor je med petjem te divne besede razumel, njemu je moral obraz umirati, kakor onim tam ...

Pa zakaj omenjam dr. Zamarja? ... Vem, a še ne povem ... O, mama, kako te poznam! ...

12. januarja 1906.

Da, mama se le boji, da ostanem stara devica... V očeh sem ji to že davno brala, snoči ji je že celo govor silil v to delikatno »vprašanje«...

Seveda od daleč, od daleč. Vendar še ne najde poguma, da bi me naravnost opominjala, naj se »ne igram dalje s svojo usodo«, naj vendar pomislim, da imam že petindvajset let, in naj ne pričakujem več princa, ki ga ne bo...

Ki ga ne bo... Torej ga res ne bo — princa mojega srca? ... In sem ga vendar čakala, čakala, ker so mi vse zvezde, vse cvetke, vsi slavčki, vsi zefirji pravili, da pride... Kake oči bo imel, kaka usta, kake postave bo, to me že z osemnajstimi leti ni več zanimalo — le o tem sem sanjala, da bodo oči, ki se takoj moje pogreznejo vanje, usta, ki bodo iz njih vrele besede, potaplajoče se v globine moje žejne duše, postava jaka in ponosna, ki se bo nadzemske sladko nasloniti zaupljivo nanjo...

Pa ga ni bilo... In ga več ne bo, mi pravi moje ubogo srce — zvezde in cvetke in slavčki in zefirji pa v zadregi molčijo... Vsaj čakati ga nimam več časa... Mračni se, mudi se... Kakor da sem se zakasnila na ulici, se ustavljajo pasantje in me ogledujejo, česa še išče ob tej uri mlada ženska sama tod... In mene je strah... mene je sram... Glej, oni tam... ošinil me je z večjim očesom... noga se mu že ustavlja... se mu je ustavila... In zdaj prihaja bliže sem v poltemo, kamor se sirota stiskam... »Gospodična, ali dovolite, da Vas spremim? ...«

O, kako rada bi še malo postala, da vidim, ali ga res ne bo, njega, njega, ki sem ga s tako vero čakala... Zakaj morda le še pride... Pride, ker se mi še nekoliko nadeja srce, ker zvezde in cvetke in slavčki in zefirji še niso rekli zadnje besede, da ga ne bo...

Toda ne... ni mogoče več... Treba se je odločiti!... Zakaj za onim, za tem prvim, čakajo v senci brlečih svetilk še tri, štiri temne postave, da vidijo, ali tega ne odpravim in poizkusijo potem oni... In ta je videti vsaj dostojen človek...

Še en vzdih, težak, strašno težak vzdih, slovo od mladosti in vseh sladkih sanj, in mojim ustom se iztrga grenka beseda: »Če ste tako dobri, pa me spremenite domov, gospod doktor Zamar!«...

O, zakaj tako se zdi, da bo res on, ki mi ga je usoda poslala na mojo pot, da me odvede...

Moj Bog, — saj sem vendar pogumno dekle, saj vendar vem, da je življenje golo in trezno — zakaj me tako boli srce, zakaj so mi vse solzne

moje že prej tako žalostne oči, ko jih še enkrat dvigam k tebi, Mati žalostnih, da storiš čudež, ako je mogoče, in da ga pošlješ še v zadnji uri, ki ga čakam, da prinese on sreče meni in mu jo ustvarim jaz...

15. januarja 1906.

Moja usoda se izpolnjuje. Ni mogoče nobenega dvoma več: dr. Zamar se posebno »zanimam« zame... Počasi se bliža moja ura, neizprosno, s trdim tik-takom.

Mama stoji zraven in maha takt. Da, celo pravec je prestavila, da bi kazalci še bolj hiteli. Tudi njej se mudi... In prav nič se mi ne bo čudno zdelo, če mi po poroki »razodene«, da ne mara »motiti hišnega miru« in da se vrne rajša zopet na Dunaj. (Tista njena potreba po južnem zraku je bila itak le namišljena.) In v nekaj tednih nato mi sporoči, da vzame svojega polkovnika...

In nazadnje ji tega tudi ne bom mogla zameriti — preveč mlada je še in preveč lepa, da bi mogel kdo od nje po pravici zahtevati, naj že zdaj prevzame posle stare matere in pestuje vnuke... Dokler mi je bilo treba, mi je stala zvesto na strani. In ako jo je pred tem korakom doslej gotovo še največ zadrževala sramežljivost, da bi morala pred očmi odrastle in nekoliko le preveč kritične hčerke igrati vlogo srečne »novoporočenke«, odpade sedaj, ko me ne bo več zraven, tudi ta zadržek.

In nazadnje — ali morem navesti le en pаметen razlog, čemu bi ne sprejela ponudbe moža kakor je Zamar? Ali bolje: iz kakega razloga tankočutja naj bi mama še dalje čakala, kdaj, oziroma: se li odločim ali ne? Ali naj tudi ona čaka mojega »srčnega princa«? Gotovo — ona bi me nikdar ne silila, naj se poročim s človekom, ki bi ga ne marala; in če bi se na drugi strani zaljubila v cigana, ona bi mi preveč ne branila. Toda kaj ji morem jaz sama trditi, da ljubim drugega, ali pa da Zamarja ne maram?

Zakaj nisem zapisala »ne ljubim« namesto »ne maram«? ...

V tem vprašanju tiči menda ves odgovor, kaka so moja čustva do tega moža...

Zakaj samo s tem se pečajo moje misli noč in dan... Saj sem si vendar vedno domišljevala, da sem malo psihologinje, i kar se tiče drugih ljudi i mene same. Vsako čustvo pa, naj je bilo še tako nedoločno, sem znala kakor v retorti strditi, da je dobilo konkretno obliko — zakaj je zdaj ves moj trud zaman? ...

Da, če bi ga smela takorekoč razkosati, mojega bodočega soproga, takorekoč parcelirati nje-

govo dušo, zdi se mi, da bi mu potem mogla napisati precej popolno in točno izpričevalo iz desetih in še več predmetov... Nравstvenost: splošno moška; doslej pač skoro brez števila ljubezni, iz sveta in polsveta, toda vse odpravljene v dovršeni korektnosti, brez škandalov in posledic; vseskozi pritrjujem mami, da mora biti za vsako žensko izredno laskavo, da se tak star grešnik (mama pravi kavalir) zanjo na prvi pogled tako vname, da je pripravljen, »žrtvovati ji svojo prostost« in jo povišati za svojo legitimno soprogo; česar ni zmož cel roj teh res ljubkih deklet, sem hipoma zmogla jaz. Saj mi je rekel snoči sam: »Sedaj razumem nekaj, česar nisem vse življenje razumel: kako se je mogoče za žensko ruinirati.« In pri tem so mu bile oči res lepo vzhičene in nad besedami je nekaj trepetalo, kakor zrak nad razbeljeno ploščo...

Toda nadaljujmo z izpričevalom! Marljivost? Kar se tiče njegove uslužnosti proti meni: enojka. Zunanja oblika: o, dovršena! Kavalir od nog do glave i proti drugim damam. A če vzamemo pod to rubriko v pošte tudi njegovo zunanjo prikazen, bi dobil celo red, ki izpričevala komaj računajo z njim. Brez šale: za blizu štirideset let, ki jih ima, je čudovito svež; zdi se celo, da spada v ono vrsto moških (in taki tipi se dobé včasih celo med ženskami), kateri so do skoro same starosti vedno dovršenejši, kakor bi takorekoč srečne naravne darove še sami preišli in po načrtu izpopolnjevali. Tako markanten ta prekrasni Zamarjev obraz s petindvajsetimi leti ni bil, tako zmagoslavno njegove polne oči takrat gotovo niso motrile svoje okolice, njegovim ustom pa bi bila ta dobrohotna ironija takrat naravnost slabo pristojala. Kar se pa tiče te njegove čudovito prožne, sloke in vendar silne postave — je bila snoči, ko je prišel na ples v obleki staroste, mama podobna tistim Homerjevim starim junakom, ki so na mah razumeli celo Trojansko vojno, ko je stopala lepa Helena mimo njih. (Primer šepa res samo v toliko, da mama ni niti stara, niti junak: tako je bila iskreno navdušena za lepega »komandanta«, da bi se bila še jaz sama skoro zaljubila vanj...)

In zdaj bi prešli v »meritorni« del izpričevala, v pretres notranjega ustroja našega eksaminanda, v kolikor se ta ustroj seveda zrcali na zunanje; zakaj samo ta, rekla bi, analitična metoda mi je doslej še na razpolago: metoda, na kateri sloni še največ onih površnih, takozvanih »instinktivnih spoznavanj na prvi pogled«, o kateri pa pameten človek vé, da niti od daleč ni zadostna, da bi se koga že oklenili ali ga zavrgli. Ah, seveda bi se izpla-

čalo »študirati« moža, na katerega navežemo za vedno vso svojo usodo, malo bolj »sintetično« — toda mami se mudi...

In tako mi ne ostane nič drugega, nego »sklepati«... Niti ne res od zunaj na noter: iz dejanj na mišljenje in čuvstvovanje; nego poskusiti morem samo, da izsledim, ali imajo te tako zvonko izgovorjene besede res tudi v duši resonator za seboj, ali je ta topla luč v očeh postavljena takorekoč samo za okno, ali pa je res odsev velike razsvetljave v sredini srca...

Povedati moram vnaprej, da imam proti ljudem Zamarjevega kroja predsodke. Ti gladki ljudje so navadno hladni računarji, vselej in povsod. Niti na um mi ne pride, da bi dvomila o iskrenosti njegovih čuvstev do mene: mož se je pošteno zaljubil. Toda težko da bi se bil, ako bi ne bila nekoliko obdana od romantike svojih briljantov... in vrednostnih papirjev... O, ne da bi mu hotela očitati špekulacijo, samo to dvomim, da bi ga bila tudi skromnost tako »fascinirala«, kakor ga je — neskromnost...

Pa da se razumeva, dragi moj dnevnik, in da me ne boš imel za naivno stvarco, ki ne zna ceniti pomena bogastva in tudi ne pomena socialnih razdalj: nikakor ne zahtevam, da bi hodil bogat snubač kakor kaka »dobrodelna dama« v peta nadstropja in bi tam iskal skromno devojko, katera požrtvovalno streže svoji bolni materi ali bolnemu očetu, da bi jo potem v plačilo za njeno plemenitost izbral za svojo življenjsko družico... Takih ljudi na svetu ni, in ako se najde vsakih petdeset let kdo, bi ga morali zapreti, ker povzročuje iluzije o »princu, ki ima priti«, radi česar marsikako dekle zamudi svojo srečo (ali vsaj »preskrbljenje za življenje«...)

Ne, tega od Zamarja ne zahtevam. Imela sem tudi že misel, da bi nalašč naprosila prijateljico Irmo, naj mu piše z Dunaja anonimno pismo, da bom imela kvečemu kakih 5000 kron dote; toda ne samo, da bi bilo to sredstvo banalno, sem tudi preveč resnično uverjena, da je že pregloboko v vrtincih svoje ljubezni, da bi me radi tega zdaj pustil. Vse to torej ni nič... moti me samo, da bi se od začetka ne bil zaljubil vame, da nisem nastopila v veliki pozi...

Ali tu ne gre samo za to, kaka so njegova čuvstva do mene, nego kako je sploh, kak je proti drugim ljudem... In zdi se mi, da se ne motim, če ga imam v tem za hladnega računarja... Da ni to, bi si vendar ne bil napravil že takega premoženja, kakor pravijo, da ga ima. Res, da je baje prvi odvetnik v tem mestu in da ima najizbranejšo

klijentelo, res, da je deželni poslanec in odbornik, pa da mu bo tudi po državnozborskem mandatu treba pač samo poseči, kadar se mu bo zahotelo..., toda vse to je po mojem čutu uspeh le njegove inteligence in njegove, rekla bi, tehnične sposobnosti, srce pa nima v tem nič opraviti.

In to me zelo moti... Jaz bi hotela rajša človeka, kateri bi res imel vso to pozicijo ali pa še boljše: šele vse te sposobnosti, o katerem pa bi mi ljudje povedali, da je siromak, ker vse potroši za plemenite svrhe. In tu bi mu jaz ponu-

dila svoje imetje in bi ga dvignila tja, kjer je njegovo mesto...

Zakaj je na primer Zima še vedno le skromen profesor, ko po mojem mnenju nikakor ne zaostaja za Zamarjem, vsaj ne, kar se tiče inteligence in vseobče izobrazbe? ... Pa se bo nespametnež seveda vedno držal v ozadju in puščal pred sebe druge, ki se rinejo naprej! ... Iz same opozicije bi ga vzela in ga sunila s silo naprej in podrla ž njim ljudi kakor je Zamar! ...

(Dalje.)

Bolest.

Na najinih dneh leži
prt globoke žalosti.

Noč in sence vseokrog.
Mrtev vtrip bledih rok.

Iz teme vprašanje kot dih:
Trpiš? — In jaz sem tih,

ker so še zvezde ubegle očem,
in v strunah vej je veter nem.

France Bevk.

Smrt.

Sredi mrtvaških sten
umira človekov glas,
sklonil sem se v temo
na smrtnobledi obraz.

»Kaj te, bratec, teži?
Ali je grenka smrt,
ali je vsa grenkost
v misli na smrt?«

Skoz zaveso je žarek
v temo pohitel,
v kotu mrtvaških sten
stisnjen izkrvavel ...

V lis krvavih trepet
prijatelj strmi.
Kdo bi razbral ta odtis?
Bratec molči, molči.

Jože Plot.

Oporoka.

France Bevk.

Večer za večerom. Hotel bi se pogrezniti, zadušiti, poginiti. Vsa teža ravno na meni, da mi kaplja znoj od čela, da mi curlja pot od telesa in nato me razgalijo, da me trese mraz. Ni mi za tisto težo, ki me stiska v glavi, v vratu in v nogah, tudi ne za bolečino v prsih. Le tiste deklice, ki letajo boste mimo postelje; kadar jim zakličem, naj prinesejo vode za moja izsušena usta, pa se hudobno poskrijejo ... Čez en čas letajo zopet! — Bojim se noči in postelje ... Pst!«

Nekdo je plaho potrkal.

»Naprej! Kdo je? Naprej!«

Senca gospodinje se je prikazala v odprtini vrat. »Sem prišla vprašat, če bi ... Ali niste klicali?«

»Kaj? Kdo je klical?«

»Glasno ste govorili, morda ... Ali ne bi šli v posteljo? In v temi ste? Bi česa potrebovali?«

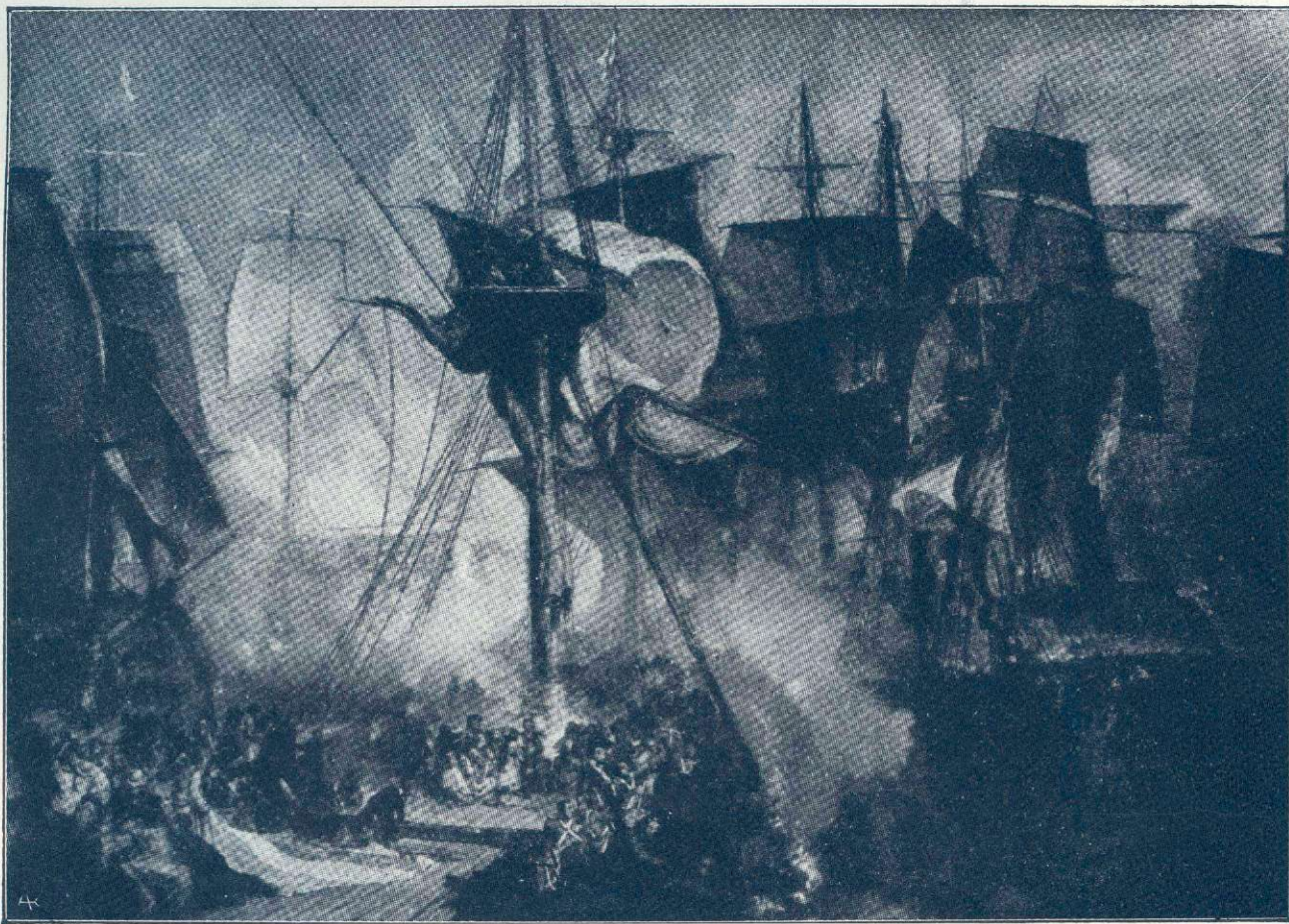
»Nič, nič! Kaj naj potrebujem? Kaj hočete? Pustite me! Nič, nič!«

»Kave, čaja? Saj Johana lahko skuha.«

»Čaja? Nič! Saj se vležem ... Ne skrbite!«

Peter Pavel Rubens: Smrt konzula Decija Musa.

** Priloga D. in Sv. št. 3.*

Jožef M. W. Turner: Smrt Nelsona.

»Slišite ... zdite se mi tako ... Vi imate ženo in otroka ...«

»In potem? Kaj hočete s tem; no, kaj hočete?«

»Ne zamerite ... Bog ve, sem mislila ... poskrbeli bi lahko ... Nihče ne ve ...«

»Kaj hočete? No, kaj hočete? ... Ni dosti noč, zdaj še Vi ... Nič! Nič! Pojdite! Prosim. Saj grem v posteljo!«

Senca na vratih je izginila.

»Kaj imam storiti in kaj poskrbeti? Ali ni vse napravljeno in urejeno? Mlad sem, bolan sem, ljudje me strašijo s smrtjo in nadlegujejo s postrežbo — kaj je treba večjega reda? Kaj naj tedaj še oskrbim? Misli na mojo sobo? Saj je tema, saj se nič ne vidi, ampak od dne pomnim, da je tu grozen nered in da lepa Emersonova knjiga leži že teden dni na tleh. Kdo jo bo pobral? V kotu so srajce, moja črna obleka, vse na tleh. Papir na tleh. Ko sem zaslišal kanone, nisem pobral nobene stvari več. Naša doba razdejanja mora imeti polno harmonijo. Slišite? Zdajle ... eden, dva, trije streli, votli, bobneči ... To ni čisto nič zanimivo. Ko bi slišal ono tišje, pritajeno, tragično, kar temu sledi ... ah! In jaz naj bi deval v red, ko sem vrhutega še bolan ... Ta ženska je nora. Vem, da mi prinese čaja, ko ve, da ni zame.

Ce je mislila na ženo in na otroka? Moja žena bi pobrala Emersonovo knjigo, papirje, obleko s tal, pobrisala prah ... Njena postrežba bi me morala celo ozdravila, prinesla solnca v ta kraj groze ... Ampak naj bo, naj ostane gori v zeleni, 'gostoljubni' deželi in naj se napije spoznanja, da so po vsem svetu ljudje ljudje in da se s sitimi najtežje izhaja. Danes je postava taka, da ima razbojnik svobodo in jok tisočernih od hrepenenja po upepeljenem domu sliši samo še smrt. Treba se je vdati in moliti zanje ... Njeno samotno skrbeče srce toži meni, otrok me kliče z nejasnim glasom in jaz tožim njej ... ne, jaz sploh nič več ne tožim. Jaz ne vem, če more držati moja roka pero ...

Ce je mislila povedati isto, ko je stala tam ob vratih, kar sem mislil jaz, pa nisem hotel misliti, a bi pravzaprav moral misliti, tedaj ... Zakaj je govorila tako plaho, zakaj se je obotavljala? ... Slabo mi je ... Nekaj je mislila ... nekaj ... Slab sem, res, toda ... Ali sem pri zavesti? Čutim vse, da! ... To, le to je čudno! Malenkostna bolezen — kdo bi se menil zanjo: človek nagrbanči čelo, pa je zdrav, sicer; a letos umrje. Še ulegel se ni, pa umrje! Umrli so ... da, nekateri še zelo, zelo mladi. Ni, da bi mislil na smrt, če me glava zaboli ali če sova zaskovika. Tudi se mi zdi, da sem boljši, celo mnogo boljši. Ampak družino imam, ženo,

otroka ... Če bi bil fant, bi zažvižgal, živeti ali umreti, vseeno. To se pravi, ne imeti dolžnosti, in vsak mlad fant je prepričan, da nima dolžnosti, niti do človeške družbe. Tako pa ... slučaj se lahko zgodi ... Sicer so to besede; ženske imajo v marsičem bister pogled, vendar, to so samo besede ... Pa bolje je. Na ta ali oni način ... oporoko moram spisati ... oporoko ...

Ce pomislim, težko je to. Če bi pisal resno, kot da mi je jutri umreti, bi ne bilo težje. Dobro, da nisem nikdar resno veroval v smrt.

Prižgati moram luč. Kje so vžigalice? Petrolejška ne gori; petrolej nam je zlato v teh dnevih. Tedaj svečo! Neprijetno je, da plamen tako trepeče, zelo neprijetno. Odmakniti je treba svečo ... ne, čisto blizu mora biti ... Oporoko mislim pisati, pa se bojim za oči. Kje je papir? Da se mi roka tako trese! Pero je nerodno ...

Ne in ne! Tu ne bo nič! Mraz mi je ... ali že ne ločim mraza od vročine? Tja potisnem mizico k postelji. Tako! Sveča, ne ugasni! Pst!«

Rahlo trkanje.

»Ali niste klicali?«

»Mizo sem premaknil. Kaj bi radi? Mizo sem premaknil, ali ne vidite? Kaj bi radi, no?«

»Nič. Mislila sem ...«

Bil sem zopet sam.

Svetloba sveče je trepetala in se plazila po poslikanih stenah, se zrcalila v šipi velike slike šablonske Madone, ki sem jo prejel ob veliki priliki v dar in ki je obsojena, da me spremlja celo življenje. V zrcalu se je plamen trojil, četveril ...

»Vse je mogoče. Popolnoma vse je mogoče, četudi mi je ta misel tuja in smešna, da bi se krohotal, če bi imel moči. Vendar, če je vse napravljeno, je človek lahko mirno dalje bolan in popolnoma nič se mu ne mudi ozdraveti: zdaj lahko umrjem!

Popir je zmečkan ... Tedaj, kako naj začnem? Na vrhu: 'Oporoka', malo večje in se podčrta. Tako! Roka se mi trese! Ta trepetajoča pisava je neznosna, bolj neznosna kot trepetajoči plamen sveče. 'Jaz, spodaj podpisani ...' — ne, to je šablonsko. Drugačen začetek mora biti, ali pa sploh brez začetka. Recimo: 'Pri zdravi zavesti ...' — ah, ne! Vse drugače! Drugače! — 'Ker vidim, da se mi bliža zadnja ura ...' — Zakaj me ne pustijo s tem? Zakaj me trapijo s to neumnostjo! Kdaj sem videl smrt in kje? Ali znam res ... Ne, vse po tleh! — —

Ce sem se nazadnje le pripognil in pobral popir, kaj bi s tem? ... Smrt je strah, za katerega ni treba ne besede, ne popirja — človek se je boji,

tudi, kadar je ni. Oporoka je bilanca dela, rezultat vsega, neumnost sicer, materialna teža... Treba je, da človek pogleda vase, premeri svoje bogastvo, vidi, kaj premore. Kaj boš dal ženi, kaj hčerki, narodu, človeštvu? Pogledaj, če ni vse prazno! — Joj, kako grmijo kanoni... tudi to je bogastvo...

„Jaz, mlad človek, ki umiram iz lastne nevolje in nemoči, razdelim sad svojega dela...“ — Da mi manjka izrazov! Ali so mi res vzele te noči vse, vse, in so mi pustile samo nalogo napisati oporoko?... Ali naj znorim to noč?... To bobnenje! Vedno bobni. Že toliko mesecev bobnijo kanoni... Ampak začetek oporoke...

„Jaz zapuščam...“ Bolje bo. Brez formalnih besed, brez neumnosti: „Jaz zapuščam: Prvič: svoji ženi...“ No! Človek ne misli na to. Komaj na življenje misli, na bolezen manj, na smrt nič in na oporoko popolnoma nič. Moram premisliti... „Svoji ženi zapuščam vsoto...“ No; za temi besedami je vse prazno v mojih mislih, bolj prazno, kot je prazna ta samotna soba... Pustimo! Saj so še drugi predmeti.

Ne! Ne! Pustimo! Hčerka naj bo prva. Ona je moja krvna last. Da nisem mislil nanjo! Mala, smehljajoča... Dva meseca, dva dolga meseca naju loči, pogled od pogleda. Drobčkana kot zrno, a mora zrasti. Ko sem jo držal ob oknu, je pol ure strmela v večerno zarjo, kakor jaz. No, sitno je. Sitno je, da kašljam, da imam bolezen, ob kateri napravijo ljudje prestrašen obraz... To je sitno. Še sitnejše je, da pišem oporoko. Jaz sem si jo mislil, kako mi sedi na kolenu, poje prvo pesmico, bere prvo črko, piše prvo znamenje, riše smešnega pajaca. Pride iz šole domov in se mi vrže krog vratu in potem govoriva ure in ure. Ni konca vprašanj v njenih očeh, ni konca odgovorov. In nekega dne bi se zavedela ona in bi se zavedel jaz, da sem ustvaril silnega človeka, žensko, o kateri sem samo sanjal, kakršne nisem nikdar srečal v življenju. V oporoki bi stalo potem to mesto prazno, temu silnemu človeku sem dal dovolj, moji lasje so sivi...

Oj, ne, ne! Moji lasje so črni, čisto črni in jaz sem mlad, dasi je moje čelo nagubano, moja koža na licih veta. Moj otrok je majhen, drobčkan... Niti spoznal bi me ne. Kje je silni človek? Dopolniti se mora to mesto na vsak način. Dati ji moram materialno podlago, da se vzgoji tisti silni človek in bom v grobu čul njegove bobneče korake in besede...

Že zopet! Naprej! Že zopet!«

»Čaja sem prinesla.«

»Čaja? Vi ste neznosni! Čaja, da ne morem spati, ne bedeti...«

»Čaj ozdravi. Kaj pišete? Spali bi...«

»Kaj? Pustite me, Vas prosim... Tja denite čaj!«

»Toda...«

»To je v redu. Adijo! — Tedaj: „Hčerki...“ Ali je že odšla? Pač! — „Hčerki zapuščam.“ — Ne gre, ne gre; moje misli so raztresene, da ne vem nič zapisati. Ali je razen besed res vse prazno in ne posedujem ničesar razen njih, niti pametne misli ne. Nekaj mora pomeniti tudi to, celo ničla ima svoj grozen pomen... Celo krizanteme tam v šrapnelski vazi me gledajo tako mrtvaško... In če nisem nikdar v življenju igral vloge Hamleta z lobanjo v rokah, zakaj premišlujem sedaj o tem, dasi so moje misli kot listje v vetru? In če sem vedno res tako globoko preziral materialnost, zakaj to, oporoka in vse?... Pero mi je zletelo, sveča gori rdeče...

Moje življenje?... Samo, zakaj človek niti v najresnejšem trenutku, niti pred smrtjo ne ve, ali je delal prav ali narobe, zakaj mora še tedaj gledati ljudi, kaj porečejo, dasi so najkrivičnejši sodniki, najkrivovernejši apostoli in zlobni? In tudi če greš svojo samostojno pot, ostaneš le človek, svojega srca ne moreš razložiti, kot trgovec krame, tvoje dejanje niha, kot stenska ura; sam nisi kriv, da niha; ti samo strmiš. Sfinga se ti roga, ker je sama tako nevedna kot ti.

Prav ali ne prav, kaj si delal v svojem življenju, kaj si pridelal, ali je bila ta doba tako kratka ali tako brezplodna?... Treba je zapisati, ni kaj zapisati; samo besede, drugo je vse prazno. No, prijatelj moj, ki te trese vročina ali mrzlica, nehaj se tresti in razgrni življenje, da vidimo, kaj se pokaže!

Spoznanje, samo spoznanje... Kaj me trpinčite, če je res že zadnja ura, ali če ni? Odkar sem pričel živeti, samo spoznanje. Ne denarja, ne jabolk, ne kruha, tudi lepe besede ne — samo spoznanje sem dobival, ki je tiho, trdo in žalostno, rožnato in veselo — vseeno. Zdelo se mi je vse življenje, da sedim v gledališču in gledam, smejem se, jočem, premišlujem in pišem komentarje. Da, moj strogi prijatelj, ki si me klical k računu, tu je vsebina mojega življenja.

Bilo mi je prijetno. S spoznanjem sem bil celo zgodaj bogat. Ko sem komaj hlačice nosil, sem že vedel, kaj je trdo delo, prazen želodec, kaj se pravi biti ubog, zaničevan, kako težko se je ponižati, da bi človek rajši poginil, a mora živeti. Vse to me je naučila mati. Ko pa je umrla, sem spoznal, kako smo morali drugi izpolniti to mesto, a ga nismo mogli, tako bogastvo je mati. Poštenosti sem se

naučil, ko sem enkrat kradel. Ko sem stanoval v podstrešni sobi pod korci in se ubijal z učenjem, sem spoznal mnogo, mnogo. Skromnosti sem se učil iz lesene kapucinske skledice, polne juhe iz zelenjave in makaronov, zabeljene z ribjo mastjo. Potrpežljivosti, ko sem hodil k večerji pol ure daleč in se vračal lačen nazaj... Ne hvalim se, ampak to je moje bogastvo, vsebina mojega življenja.

Še in še! Koliko so mi dali ljudje, da sem komaj nosil, vendar sem vzel vse... Nekoč jim odgovorim in se jim zahvalim; tako grozno mnogo imam povedati ljudem... Tri dni sem moral nekoč čakati na nezvesto deklino po šest ur, da sem potem zvedel, kako grdo je biti ponižan. In tako so me poučili o vsem, o lastni nevednosti in samoljubju, o zlobi in hinavstvu. Leta so bila hip, v meni je vrelo...

Postal sem to, kar sem, in takrat sem spoznal, da nisem nič, da je vse prazno krog mene in v meni. Življenje mi je dajalo isto kot prej, vse drugo nagrada, da se more za silo živeti. Blagoslavljal sem samoto... samo nekaj mora biti poleg človeka, tako nekaj kot tiktakanje stenske ure, sicer človeka ubije... Videl sem smeh lahkoživca in sovražil njegovo kulturo umiranja in puščobe... Spoznanje mi je dalo družino, ki je rodila zopet nebroj spoznanj... Ali je dosti? Moje bogastvo je silno, nepreračunljivo in še vedno ga kopičim z obrestmi vred. In da nimam ničesar zapisati? Moj Bog, da bi ne imel česa zapisati?... Kje je pero? Plamen sveče je plav.

Tedaj, oporoko... Žeja me in čaj je mrzel. Zdi se mi, da se bo pričela silovita noč, da bodo teptali po meni, rvali po možganih... Tedaj: 'Ženi zapuščam spoznanje'...

Vse to je ironija. Tega ne morem zapustiti. To je tako moja last, da je ne morem podariti nikomur. Ko sem gromadil spoznanja, sem vedno gledal tja nekam: za tem pride nekaj, da bom vzravnal tilnik, da se bo moji ženi zjasnil pogled, hčerki razveselilo oko — tisti solnčni dnevi. Ali ni vse to temelj za zgradbo solnčnega dne, ko ne bo treba dva meseca skrbeti, da kupimo železno

peč, čevlje, obleko, ne bo treba celi družini enkrat manj jesti, da se kupi knjiga?

Pravljice sem sanjal tedaj, ko sem govoril ženi o načrtih, čutil, da mi rastejo peroti, dahnil ime Dunaj — še mi ni bilo dovolj spoznanj! — Ko pa sem sedel, da zapišem pesem, je nastal proračun za prihodnji mesec... Priznanja sem zatikal za stenski koledar, kot prileplja kmet podobice na zid, in od tam so me gledala topo, neumno in lačno, jaz pa sem se jim režal. Zakaj v svetovni vojni sem spoznal, da je navsezadnje cena olja ali kruha bolj važna, kot vprašanje orienta ali katerikoli filozofski problem. To je bridko, kot je bridko, da mora biti človek s svojima dvema beraškima stanovima odvisen od tistega, ki ga najbolj sovraži, ali pa tudi ni bridko, ko pomisli, koliko generacij je jedlo od aplavzov in je nazadnje celo zabavno, ko me sreča človek in vpraša: 'Ta vsotica! Kako živiš?' — Še iz groba bi mu odgovoril: 'Izvrstno!'

To je moje življenje in njega vsebina. Ali nisem dajal samo sam sebi? Toži me žena, otrok, toži me človeštvo... Da, moja oporoka! Moja oporoka obsega samo nekaj besed, nekaj kratkih besed: 'Jaz nimam nikomur ničesar zapustiti, prav ničesar!'...

Ali se ne reži tam v krizantemah? Če nisem nikdar verjel, da se je Lutru prikazal hudič, se vendar tam v krizantemah reži. Bele, velike oči, bela usta... Kaj se režiš? Jaz nimam nikomur ničesar zapustiti! Ne reži se, ampak pojdi in povej vsem mladim ljudem, zdravim, bolnim in umirajočim, naj skušajo spisati oporoko, in ko bodo njih lasje sivi, bo zemlja v cvetju... Da! Odkod ste se vzeli vi, ljudje; kaj mi hočete?«

»Pomirite se, lezite!«

»Jaz ne smem umreti... Mnogo imam storiti, ljudje, silno mnogo; dajte mi popirja, ono knjigo!«...

»Saj ne umrjete! Čaja morda... Naslonite se!«

»Kaj jočete? Izpraznite vazo! Kaj vi veste, da ne bom umrl in zakaj! Jaz vem! — Zaprite vrata dobro, da ne pridejo deklice, in vi, kaj nameravate z menoj? Vi ste si izmislili smrt! Izpraznite vazo! Zagrnite okno, da ne slišim strellov smrti... Kajti jaz vem, zakaj ne smem umreti...«

Pepelnična.

Srce je moje grob,
in mora biti grob,
kaj v njem je zakopanih
cvetov nikomur znanih.

Bi rado z živo silo
se včasih odklenilo
od radostnih tesnob,
pa mora biti grob.

Silvin Sardenko.

Barake.

O moj otròk, moj edini otròk,
zakaj, o zakaj sem te dala iz rôk!

Tri dni sem plakala,
tri dni sem čakala,
da te zdravega mi prinesó.
Četrty dan, četrty dan
so rekli: Tvoj otrok ni več bolán,
mirno spi že pod črno zemljó! —

O moj otròk, moj edini otròk,
zakaj, o zakaj sem te dala iz rôk!

Nisem ti videla bledih lic,
nisem sklenila ti mrzlih ročic,
nisem te v belo oblekla, angelček moj!
Ti snivaš lepó, ti snivaš mirnó,
s padlim očetom uživaš nebó,
a kje naj jaz, mamica tvoja, najdem pokoj?

O moj otròk, moj edini otròk,
zakaj, o zakaj sem te dala iz rôk!

Joža Lovrenčič.

Dvogovor ljubezni.

Česa se bojiš?
»Vsega topega, praznega!«
Kaj želiš?
»Neizraznega, neizraznega!«
V neizraznem je bolest —
»ki ne pozna mej . . .«

ne grobov —
»ne ožine svetov . . .«
ne sivih las —
»le večnomladi Jaz . . .«
dvoedini Jaz —

France Bevk.

Grško-slovenski slovar.

Dr. Janez Samsa.

Slovenski besednjak v obsegu 848 strani je tako redka prikazen, kakor cvetje bajne aloe, ki se pojavi menda vsakih sto let. In pa »Grško«-slovenski slovar! . . . V dobi, ko se tej preklicani grščini napoveduje vedno nova ofenziva in ko se ji prerokuje brezčastna smrt in splošna pozabljenost! Toda tu je; ne daleč od strelskih jarkov, skoro med granatami je zagledal luč sveta. Kdor pomisli na te težkoče, v katerih se je rodil, bo hvaležen vsem, ki so pripomogli k njegovemu postanku, četudi ga sam ne bo rabil.

Odprimo ga! Iz »predgovora« glavnega avtorja prof. Doklerja zvemo, da obsega slovar sledeča dela: Homerja (Iliado in Odisejo), Sofokleja (vseh sedem ohranjenih dram), Evripida (Tavriško

Ifigenijo, Hipolita, Medejo in Bakhe), Herodota, Tukidida, Ksenofonta (Anabasis, Helenika, Kirupajdejo in Memorabilia), Platona (Apologijo, Kritona, Fajdona, Evtifrona, Gorgija, Protagora, Fajdra, Laheta in Simposion), Demostena (državne govore in govor o vencu), Ariana (Anabasis), Plutarha (Aristida, Perikleja, Cezarja in Aleksandra), Novi testament; Huemer, Chrestomathie aus Platon und Aristoteles, Schneider, Lesebuch aus Plato und Aristoteles, Haupt, Hellas, Biese, Auswahl aus den griechischen Lyrikern. — Ljubitelj grške literature in prevajavec grške dramatike bo moral pogrešati veličastnega Ajshila, zlasti njegovo Orestijo (Agamemnon, Daritev na grobu, Evmenide).

Sestavljalatelj je rabil za podlago svojemu delu sledeče besednjake: Passow-Rost 5. izd., Pape-Sengebusch 3. izd., Schenkl, Menge, Benseler (tudi v hrvatskem prevodu), Grško-hrvatski rječnik od Žepića i Krkljuša in specialne besednjake za Sofokleja, Homerja in Ksenofonta.

S sodelovanjem dr. A. Breznika in dr. Fr. Jereta, profesorjev knezoškofijske gimnazije v št. Vidu, sestavil Anton Dokler, profesor c. kr. I. državne gimnazije v Ljubljani. — Ljubljana, 1915. Založil knezoškofijski zavod sv. Stanislava v št. Vidu nad Ljubljano. — Natisnila Katoliška tiskarna v Ljubljani.

Obširni Passowov slovar prireja v popolnoma novi obliki Crönert; izhajati je začel leta 1913. v zalogi Vandenhoeck und Ruprecht v Göttingenu. Obsegal bo 50 sešitkov po pet pol, torej 4000 strani (sešitek stane 3·40 mark). Dunajski vseučiliški profesor Radermacher pravi o njem (v Göttinger gelehrte Anzeigen, 1913, 8): »To je delo v velikem slogu; to ni nov Passow, ampak nov grški slovar, ki v marsikakem oziru nadkriljuje tudi Stefanov Thesaurus« (najobširnejši grški slovar). — »V tem slovarju je obsežen ves besedni zaklad od Homerja do bizantinske dobe, vpoštevani so tudi v novjšem času najdeni pojavi grške književnosti. Obširno je uporabljena Septuaginta in »Novi zakon«.« (Adolf Deißmann v Theolog. Literaturzeitung, 1913, št. 20.) Znanstveni teologiji bo ta pripomoček dobrodošel.

Slovenskih prevodov avtorju ni bilo mnogo na razpolago. Sofoklejeva Ajas in Ojdipus na Kolonu, Platonova Apologija in Kriton, Ksenofontovi »Spomini na Sokrata« in nekaj spevov Homerjeve Odiseje, »to je bilo vse, kar je mogel dobiti«; Omerzov prevod Iliade, ki ga prinaša »Mentor«, je mogel uporabljati šele dr. F. Jerè, »ki je pred tiskom rokopis skrbno pregledal, nasvetoval v leksikalnem in jezikovnem oziru potrebne spremembe, odstranil marsikatero neenakost, nadomestil posamezne izraze s primernejšimi, opozoril pri prevodu nekaterih težavnejših mest na novejšo razlago itd.« (Predgovor.)

In prav to, da avtor in njegovi pomočniki pri sestavi niso imeli slovenskih prestav na razpolago, je moralo delo grškega slovarja zelo otežkočevati. Prof. Dokler, dr. Jerè in dr. Debevec, ki so iskali grškim besedam primernih slovenskih izrazov, so pač pogosto občutili resnico Stritarjevih besedi: »Misel se brani in čut oklepa okorne besede.« In če je, kakor pravi Iv. Cankar, »komaj za vsako deveto stvar beseda«, velja to še bolj pri sestavljanju slovarja, kjer je treba izraze za toliko tisoč pomenov šele nekako ustvariti. Tu pač ne zadošča vzeti Gemollov ali Mengejev slovar v roke in začeti: τίθημι — setzen, postavim, položim, posadim... Tu je bilo treba mesta, sorodna po pomenu, zbrati, stalne zveze logično porazdeliti, da postane semasiološki razvoj besede jasen (kar je n. pr. prednost nove izdaje Passow-Crönertovega slovarja), toliko in toliko mest je bilo treba pogledati pri Homerju, Platonu, Ksenofontu, Sofoklu itd. In za vse te splošne in posebne, pregnantne, okazionalne, emfatične in drugačne pomene je bilo treba najti naš domači izraz, ki ga je bilo treba določiti iz grškega konteksta na tem in tem kraju, ne pa

prestaviti iz nemškega slovarja; saj se pač Slovec in Grk laže razumeta z neposrednim medsebojnim občevanjem in spoznavanjem, nego po nemškem tolmaču. (Spomni se na slov. dovršne glagole in grški aorist, moč nemščine je v samostalniku, slovenščine in grščine v glagolu.) Sestavljalatelj grško-slovenskega slovarja bi moral biti ne samo filolog, ampak tudi pisatelj in pesnik; saj kdor nam hoče Homerja in Sofokla podomačiti, mora biti tudi nekoliko pesnika. Idealni avtor idealnega grško-slovenskega slovarja bi moral, recimo, združevati v sebi trojico: Aristarh-Usener-Cankar. In temu idealu se je — kolikor se da na prvi hip presoditi — naš avtor častno približal. O tem pozneje.

Tudi nekaj specialnih »Slovarčkov« mu je bilo na razpolago: Koritnikov za Iliado, Prebilov za Odisejo, Pipenbacherjev za Demostena, Tominškov za Ksenofona in Jerovškov za 7. in 8. knjigo Herodota. Ti slovarčki so bili potrebni, dokler nismo imeli velikega šolskega slovarja. Zdaj bomo morali seči po popolnejšem. Vzemimo n. pr. Homerjevo besedo καρ, καρος; slovarček mi pove, da se to pravi »srce«, in pristavi περί καρ — pri srcu, srčno. S tem bo znal dijak morda dotično mesto prestaviti, a o obsegu in pravem pomenu te besede ne bo dobil pravega pojma. Novi besednjak ti podaja najprej etimologijo; začudiš se, ko zveš, da je tvoje »srce« (iz srdce) sorodno grškemu καρ in καρδ; lat. cor iz cord. In ko pogledaš v to »srce«, najdeš v njem sedež trojnega življenja: fizičnega, čutnega, umskega. Sedaj vidiš ves obseg te besede. In ko dalje listaš in iščeš pomena te in one besede, umevaš vedno bolj razvoj in zvezo pomenov in grška duševnost, ki ti je bila do sedaj tuja, ti počasi počasi, a vedno bolj na široko in na stežaj odpira vrata v svojo skrivnostno delavnico. Le začni brati grško knjigo s tem besednjakom in našel boš marsikaj lepega in zanimivega. Schliemann ni znal sklanjati η τιμή, ko je začel s Homerom, in odkril je — Trojo.

Slovarju daje veliko vrednost etimologija, ki jo je sestavil prof. dr. A. Breznik. Za lažjo uporabo etimologičnih oblik podaja v uvodu najnavadnejše spremembe v jezikih, ki pridejo tu v poštev. Pisatelj in viri, ki jih je rabil (Emile Boissacq, Dictionnaire étymologique de la langue grecque; Walde, Lateinisches etymologisches Wörterbuch; Erich Berneker, Slavisches etymologisches Wörterbuch; Friedrich Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache), nam jamčijo za pristnost njegovih etimologij. Kjer etimologija ni gotova, jo je opustil.

Dr. Breznik seveda ni mogel uporabljati naj-novejšega specialnega besednjaka za Homerja: Bechtel, Lexilogus zu Homer, Etymologie und Stammbildung homerischer Wörter. Halle 1914. Ta se naslanja na starejši Buttmannov leksikon, a — kakor se vidi — ne vpoštevata najnovejšega, zlasti za etimologijo merodajnega Boisacquovega grškega besednjaka. Sicer je pa etimologija nekaterih Homerovih besed slejkoprej preporno vprašanje. Nekaj zgledov: ἀμφιγυήεις (starejša razlaga — na obeh nogah hrom) — krepak, zastaven, krepkouden (γυῖον). Prellwitz pa razlaga ἀμφιγυήεις kot »umetnik« (Zeitschrift für vergl. Sprachforschung, 46. zv., 1, 2., 1914, str. 169 sl.) in stavi to besedo v zvezo z ἐγγύη, ὑπόγυος; *ἐγγυον »Handpfand«, iz tega izvaja Prellwitz (po analogiji ἀμφίπυρος τρίπους — od ognja obdani trinožnik) ἀμφίγυος od roke obvladan, priročen (handlich), opozarja na δόρυ ἀμφίγυον — priročna sulica, in suponira *ἀμφιγύη (priročnost, spretnost) in sklepa: ἀμφιγυή-εις — spreten, umetnik. Ta pomen je v resnici za vsa mesta pri Homerju najprimernejši, zlasti Il. 14, 239 Ἡφαιστος δὲ κ' ἐμὸς πάϊς ἀμφιγυήεις τεύξει ἀσκήσας. Tudi stalna zveza περίκλυτος ἀμφιγυήεις (slavni umetnik) priporoča to razlago. ἀρτι-επής (ki razločno govori) loči Schulze (Quaestiones epicae, 159, 1) od ἀρτιος in razlaga ἀρ-τι-ἑπής (ἀρ-, ἀραρίσκω, lat. ars). Bechtel pa opozarja (Parerga l. c. str. 160) na vzporedne tvorbe, kjer stoji -αρτι v drugem delu besede: ἐπ-αρτής (pripravljen), πυλ-άρτης (vratar), podobno βωτι-, ὀρτι- v βωτι-άνειρα (ki redi ljudi), Ὀρτί-λοχος (lastno ime) in -βώτᾱς, -ὀρτᾱς v Λα-βώτας, Λυκόρτας.

Tudi βητ-άρμων (plesavec) in ἐμπυρι-βήτης (τρίπους, na ognju stoječ) kažeta nalično tvorbo; B. meni, da je βητ-άρμων tisti, ki hodeč (βαινω, βητι-) izvršuje ἄρματα, t. j. »Fügungen im Sinne von Tanzfiguren«. Naš slovar ima kot etimološko razlago pripisano βητός ali βητή. Toda je-li ta βητός (βητή bo pač isti element) = βατός od βαίνω ali kaj, ni jasno. Sestavljenka, ki je ne razumem, mi etimologije ne pojasni.

Prof. Dokler loči kakor Menge ἀ-ταρτηρός (poguben), a že Pape razlaga to kot ojačeno obliko od ἀτηρός in to od ἄτη (nesreča, poguba), Bechtel (l. c.) suponira *ἀτάρτα, kakor ἀτηρός iz ἀτάτα = ἄτη. Starejše *ἀταράτᾱ stavi poleg lit. trota, starosl. tratiti. — ἄ-ωρος (Od. 12, 89) razlaga tudi naš besednjak: α priv. in ὀράω, torej: neviden; a že Aristarh razlaga ἄωρος na tem mestu kot ἄ-κωλος (brez členov, nog), Bechtel pa izvaja (l. c. str. 161) na podlagi nekega napisa iz Mileta

ἄ-ωρος od jon. ὄρη lat. sura (golenica), ki je na omenjenem mestu najbolj primeren. Skili se pripisujejo πόδες δωδέκα πάντες ἄωροι — tenke noge brez golenic, kakršne imajo ptiči. — Tudi etimologija βραδύς (počasen) iz gurdus (neumen) ni popolnoma gotova. Bechtel opozarja (l. c.) na Hesihijevo besedo μέρδει = βλέπτει, κωλύει; βραδύς bi bilo prvotno *μραδύς (poškodovan, oviran); (prim. μροτός-βροτός-ἄμβροτος); semasiološko je ta razlaga verjetnejša, ker ima vzporedni razvoj v got. halts χωλός hrom, halts je gr. κόλος pohabljen, stvn. lam od staropr. limtwei (lomiti). —

Velike preglavice dela Homerovim izdajateljem in razlagateljem mesto v Od. 7, 122 sl.:

ἐνθα δὲ οἱ πολύκαρπος ἄλωι ἐρρίζωται,
τῆς ἑτερον μὲν θ' εἰλόπεδον λεορῶ ἐνὶ χώρῳ
τέρσεται ἡελίῳ, ἑτέρας δ' ἄρα τε τρυγώσω,
ἄλλας δὲ τραπέουσι.

Glede v. 123. tudi najnovejše izdaje še niso edine, je li pisati θ' εἰλόπεδον ali θειλόπεδον. Že stari niso besede razumeli. Razlago podaja Bechtel (l. c.) na podlagi Solmsenove ugotovitve (Untersuchungen zur griechischen Laut- und Verslehre, str. 248 sl.), da je lakonska beseda Féla (solnce) v Atiki imela obliko εἰλη iz ἐφέλα. Ajshilov fragment 334 ἄειλα πεδία (brezsolnčna tla) pa je očitno nasprotje zagonetnega izraza εἰλόπεδον, ki pomeni torej isto kar πρόσσειλον πέδον; dokaz temu je pristavek v Odiseji τέρσεται ἡελίῳ. Naš slovar ima sicer pravilno etimologijo εἰλη besedi εἰλόπεδον pripisano, a brez njenega pomena; če pa ne veš, kaj je εἰλη, ti tudi ni jasno, zakaj se pravi εἰλόπεδον — »prisoje v vinogradu«. Nemški besednjaki imajo εἰλη — solnčna gorkota. — θρυλίχθη v Il. 23, 396 (θρυλίχθη δὲ μέτωπον ἐπ' ὀφρύσι) izvaja B. (l. c.) ne od θρυ(λ)λίσσω (zdrobim), ampak od θρυλίζω in opozarja na vzporednost sedanjkovih oblik na -έω in -ίζω, θρυλέω pa ima Hesih in razlaga θρυλ(λ)εῖ z ταράσσει, ὀχλεῖ (pretresem).

Poleg teh več ali manj prepornih etimologij navaja F. Stürmer v svoji oceni Bechtelovega slovarja (Allgemeines Literaturblatt, Wien, 1915, XXIV, 7. 8 str. 114) za zgled 80 besed, glede katerih se v etimološki razlagi z Bechtelom ne vjema.

Zelo srečna je bila misel, pridejati grškemu slovarju tudi etimologijo. Le ustavi se za hip pri tej ali drugi besedi, poglej spredaj v etimološki uvod, kako se ta ali oni glas pojavlja v slovenščini, latinščini, nemščini, in kmalu boš sam našel etimološke medsebojnosti sorodnih besed. Kako prijetno boš iznenaden, ko boš bral, da je ἐσπέρα isto kar večer; κλίνω isto kar slonim (zaslon pri

peči) in nemško lehnem iz stvn. (h)linen; κλέος, κλυτός isto kar slava in slaven itd. Godilo se ti bo, kakor če srečaš človeka, ki ga prvi hip ne poznaš, pa se ti kar zazdi, da si ga že nekoč videl, nazadnje se pokaže, da je tvoj daljni sorodnik. Da, tudi etimologija nam kaže, »da vsi ljudje (vsaj vsi Indoevropejci) smo bratje, bratje vsi narodi.« — Za spomin in razumevanje je etimologija pri učenju tujega jezika velikega pomena. —

Sestavek prof. dr. Fr. Jereta o lastnih imenih nas seznanja s slovenskimi oblikami grških lastnih imen. V slovarju se lastna imena navadno niso prevajala, tudi nemški Menge jih ne prevaja. (Pač pa bi bilo praktično pridejati vsaj zgodovinsko važnim osebam leto rojstva in smrti; tako reč pozabiš, a drugje ne najdeš vedno lahko). Glede tega je ugotovil dr. Jere sledeča pravila: 1. Grška imena se pišejo s slovenskim pravopisom: Ajshilos. 2. Za nominativ se ohrani grška oblika: Alkibiades. Ženska lastna imena na -η se končujejo v slov. imenovalniku na -a, ker se tudi grško deblo končuje na -a: Ἀντιγόνη — Antigona. Množinska krajevna imena imajo slovensko množinsko obliko: Θῆβαι — Tebe; Δελφοί — Delfi. To naj velja tudi za neutra: Σοῦσα (-ων) — Susa (Sus, Susom; ali ne Suza?). 3. Odvisne sklone tvorimo v slovenščini tako, da odpahnemo navidezno grško končnico v rodilniku (-ας, -ον, -ος) in na to navidezno deblo pridevamo slovenska sklonila: Ἀρμονία (-ας) Harmonija (-je); Φοῖβος (-ον) Fojbos (-a) Λάχης (-τος) Lahes, Laheta; Sokrates, Sokrata.

Tem pravilom bo težko ugovarjati. Pred vsem je prav, da smo se otresli dosedaj rabljene nemške izgovarjave, n. pr. Eshil, ki so jo dobili Nemci od Rimljanov: Aeschylus. Nemci sami se bližajo grški izgovarjavi: Aischylos. A kakor pri nas, tako tudi pri njih še ni doslednosti; pišejo: Kallimachos, Ephoros, pa: Zenodot in Aristarch. »Usus loquendi« je pač mogočen gospodar. Zagrizen doslednež bi lahko vprašal: Če smo sprejeli grško obliko, zakaj ne bi tudi grškega naglasa? Zakaj naj bi bil v grških besedah latinski naglas? Torej ne: Alkibiades, ampak: Alkibiádes. A temu se da ugovarjati, da vsi narodi tuja imena svojemu jeziku primerno prikrojijo. Mi smo se prilagodili latinskemu naglašanju grških imen. Torej! Pri nas vlada v tem oziru precej samovolje; prav bi bilo, da bi se ji vsak nekoliko odpovedal in da bi se kar teh pravil poprijeli, ki jih novi slovar priporoča. —

Slovar sam ima mnogo vrlin, ki jih podobni nemški slovarji nimajo. Beseda, ki jo iščeš, obrne

tvojo pozornost takoj nase s svojim debelim, zelo razločnim, lepim tiskom; nato pride etimološko sorodna grška beseda, ali sorodni etimi drugih jezikov: n. pr. ἄλλος, ἄλλη, ἄλλο. [Et.: iz ἄλjos, lat. alius, gal. Allo - broges, stvn. alilanti »druga dežela«, = Elend.] Nato slede pri glagolih časovne oblike. Potem pomeni, razdeljeni in razvrščeni po svojem semasiološkem razvoju: prvotni, konkretni, izpeljani, preneseni, abstraktni; aktiv, medij, pasiv; sestave in razne zveze itd. in označeni s številkami: 1. 2. a) . . . b) . . . In ko listaš in listaš, se ti zdi, da se zbirajo pred tabo drobci mozaika, slučajno, brez zveze, a glej, začno se strinjati v zvezo, v celoto, v sliko pestrega grškega življenja. Da, tudi in zlasti v jeziku odseva narava grškega naroda, njegovo čutenje in mišljenje. Njegovo gibčnost, živahnost in čilost vidiš tudi v njegovem jeziku. Le poglej, kako se besede vežejo: ἀρχέμαχος iz bližine se boreč, ἀμφί-πυρος od ognja obdan; tu vidiš, kako prožno in nazorno domišljijo je imel Grk; vse, kar je v kaki zvezi, četudi le v zunanji in slučajni, vse strne v nazorno prilastkovo razmerje; kar moramo v slovenščini na dolgo opisovati, izrazi on z eno besedo. V njegovem jeziku je vse gibčno, živo in poosebljeno; mi pravimo: roka se mi odseka; Grka to zadene kot subjekt, zato poosebi; ἀποκόπτομαι τὴν χεῖρα (odsekam se z ozirom na roko). A tudi slovenščina zelo spretno sekundira starejši teti, seveda če jo dobi v roko mojster, ki jo zna oblikovati. In take mojstre je naš slovar imel. Ta slovenščina je lepa, moderna; cela vrsta domačih sinonimnih izrazov ti pojasni pojem; n. pr.: ἀποστροφή, ἡ odvratev, odvratanje, povratek, beg, izhod, bramba, zavetje, pribežališče, rešitev, sredstvo; σωτηρίας nada na rešitev. (Morda bi bilo kazalo, zaradi večje jasnosti vse sestavljenke ločiti po njihovih sestavinah, ne samo osnovne besede, torej pisati: ἀπο-στροφή, ne samo ἀπο-στροφή). Kako so se iz osnovnega pomena razvili razni preneseni pomeni, seveda ne moreš razvideti iz slovarja, kjer stoje mrtvi izrazi drug poleg drugega. Zaslutil pa boš to v živem govoru, pri branju. In čim bolj sodeluješ, tem bolj boš uvidel, da je jezik najpopolnejše razodetje človeškega duha in vendar le njegov — simbol.

Vsako človeško delo je pomanjkljivo. V koliko velja to tudi o našem slovarju, bo pokazala praktična uporaba. Tuintam se bo morda našel primernejši, točnejši izraz; tako δῖος ni samo svetel in božanski, ampak tudi divni, zlasti za δῖος Ἀχιλλεύς bo ta izraz najprimernejši; μεδίστημι ἀπὸ τινός πρὸς τινα pomeni ne samo pobegnem, ampak tudi:

prestopim, odpadem; prim. Ksen. Hell. 1, 4, 9: *χωρία τὰ πρὸς Λακεδαιμονίους μεθεστηκότα; οἱ μεθεστῶτες* so pregnanci, a tudi begunci. Toda, prosim vas, to so v resnici malenkosti.

»Dostavki in popravki« obsegajo tudi Platonov dialog Fajdros, ki ga je avktor med tiskanjem dodal.

Tisk je lep in razločen, papir še dosti dober, knjigoveznica Kat. tisk. društva je poskrbela za okusne izvirne platnice.

Tak je sad sedemletnega dela. Avktorju in njegovim sotrudnikom prav iskreno čestitamo. Delo je v resnici lepo in dovršeno. Hvaležni pa moramo biti tudi vsem, ki so z materialno podporo izdajo omogočili: c. kr. naučno ministrstvo, Katoliško tiskovno društvo — *καὶ οἱ περὶ αὐτό.* — In tako ne bo nobene tudi zaželenne ovire več, da bi se grščina ne mogla tudi v višji gimnaziji poučevati v materinščini. Kaj pa latinski slovar? Videant consules!

Mati govori...

Vidiš jutro? — Nebo je krvavo od bolečin
prebdele noči mater, ženâ in otrôk, moj sin...

Vidiš večer? — Nebo je krvavo od ran:
očetom, možem in sinovom jih vsekal je dan...

In od zarje do zarje — ko se pogreza temina
in poldan žari — zori bolečina.

Moj sin, moj sin, če me ljubiš, umri! —

France Bevk.

Boji.

F. S. Finžgar.

(Nadaljevanje iz letnika 1915.)

VII.

Prav ta večer, ko je prinesel France plačilno polo k Jančarju, se je zgodilo pri Golobovih nekaj takega, kar se ni še, odkar je bila na tramu v hiši vrezana letnica 1727, to je pri tisti hiši, kjer je bila doma Francka, ki je imela za fanta Matija.

Golobovka je obirala pesno in zelnato perje na njivi. Pride pa mimo Maruša Klepec.

»Mati, ali vam kaj piše?«

»Kdo?« se je sklonila kvišku Golobovka in vrgla perišče listov v koš.

»I no, Matija Gorjančev.«

»Kaj bi nam pisaril. Saj ni naš.«

»Nekoliko je že vaš, če je vaša njegova,« je usekala Maruša Golobovko in pomežiknila.

Golobovka je zardela in ujezilo jo je.

»Njegova! To ste jeziki! Če le pregovori s kom, je že njegova. In na našo imate posebno piko.«

»Meni je vseeno, če je vaša ali čigarsibodi. Ljudje si pa tako namigavajo, da boste zibali, preden mine vojska.«

Golobovka je prebledela. Naglo se je sklonila v zelnik in govorila v tla:

»Maruša, je že prav! Le snedaj dobro ime — pride povrnjeni dan za vsakega. Obrekljivci — le, le —«

Golobovka je jecljala in roke so se ji tresle; ko je trgala liste, so ji padali na tla. Počasi je dvignila glavo. Maruše ni bilo več, izginila je za koruzo.

Golobovka je obstala sredi zelnika, listje ji je zdrsnilo iz rok v koš, roke so se ji povesele ob bokih.

Dolgo je zrla v smeri proti koruzi, kjer je izginila Maruša Klepec. Pred očmi ji je migljalo, dolgi koruzni listi so se ji zdeli kakor sami obrekljivi jeziki, ki so v zboru ponavljali Marušino natolcevanje. Trop vran se je pripodil krakaje čez polje in utonil v koruzi.

Golobovka je skušala zbrati misli. Francko si je poklicala živo v spomin, začela pretehtavati vsako dogodbico, vsako količkaj sumljivo vedenje. Hipoma se je česa domislila in se razburila, da ji je zaključalo v senceh. Ali izginila je misel in prišla druga, ki jo je umirjala. Zopet se je sklonila

k tlom, da bi nadaljevala delo. Toda listi so ji padali iz rok, z nogo je zadevala ob zeljnate glave, ki se jih ni več znala ogibati. Nemirna je vrgla zadnjih par listov v koš, ga oprtala in odšla proti domu.

Čim bolj se je bližala vasi, tem počasneje je hodila. Vsa zatopljena v strašno skrb se je upognila pod košem in — sicer še tako urna Golobovka — je lezla kot betežna starica proti hiši.

V prešičji kuhinji je snela koš in usula listje poleg kotla. Kakor se ji je zdelo potoma, da nese silen tovor, se je sedaj prepričala, da ni kar nič teže odložila s sebe. Odšla je v vežo, segla po korcu in izpila žejna do zadnje kaplje. Nato je stopila v hišo in se sesedla k mizi ter si podprla glavo. Vse križem so jo mučile misli v grozni negotovosti in iz vseh misli je videla samo eno — edino: Če je to res, sem bila slepa — in moj Bog, če bi nam hiša pogorela, vse raje nego to. Tema se je ulegla nad njo in krožinkrog in jo začela stiskati, da je odskočila od mize, šla naglo ven, da niti vrat ni utegnila zapreti za sabo.

»Francka!« se je kmalu razleglo po dvorišču. In kmalu še drugič: »Tak, Francka, ali si gluha!«

»Kaj pa je, da tako kričite,« se je oglasilo izza ograje vrtnice, kjer je Francka plela.

»Ali očeta ni doma?«

»Ne,« zopet kratek, materi se je zdel piker odgovor.

»Sem pojdi!«

»Po kaj? Počakajte vendar, da oplevem do konca lehe.«

»Precej, pravim!«

Golobovko je pograbilo. V vsaki besedi je slutila trmo in slabo vest Franckino, dasi se ob drugih prilikah nista drugače sklicavali.

»M, ali gori?« se je Francka sklonila izza ograje, kjer se je čeznjo zasvetila pisana ruta, zavezana na tilniku in ne pod brado, kar ni bilo nikoli vseč Golobovki.

»Kako se spet pokrivaš, ničemurnica!«

»Menda ni tak greh to.«

Francka si je odvezala ruto in spustila ogle rahlo zapetljane nad prsi.

»Pojdiva v hišo,« je namignila mati mnogo mečje nego prej in odšla pred hčerjo.

Francki so se potoma vzbudile sumnje: Morda je mati kaj spoznala. Toda ni se prestrašila. Odkar se je zavedela, kaj se je z njo zgodilo, je že toliko noči razmišljala o dnevu, ki ga je sedaj slutila, da je bila pripravljena na vse.

Mati je šla preko sobe do mize, Francka je zaprla s hrbtom duri, obstala na mestu in se naslonila na vrata.

»Kaj imate?« je vprašala izza vrat mater, ki je gledala skozi okno in ji obračala hrbet ter razmišljala, kako bi začela.

Franckino vprašanje, nestrpno, nekoliko zadirčno, je mater takoj zdramilo. Nič več ni iskala besedi, kako bi začela. Zasukala se je naglo, da ji je opletlo krilo, stopila par korakov proti Francki in kar bruhalo je iz nje; pri tem je dvignila kvišku desnico, iztegnila kazalec, ki je bil razpokan od dela in nekoliko upognjen:

»Ti, deklič, zarotim te tukaj pri tej bridki martri — pokazala je v kot, kjer je viselo črno, stoletje staro razpelo —, da mi poveš, meni, svoji materi, ali si sama na sebi, ali nisi?«

Hči je ves čas motrila mater in ji ni umaknila pogleda, v katerem je sijalo nekaj topega, od skrivnega trpljenja razboljenega. Krog ustnic se ji je začrtal grenak smehljaj, smehljaj obupanega obsojenca.

Mati je ujela ta pogled in ta smehljaj in se je še huje razburila. Topotnila je z nogo, stopila še dva koraka bliže do hčere in ponovila vprašanje.

Francka, ki je nezavedno izpukavala lističe drobnega cveta, kakor si ga je bila zataknila na vrtu, je izpustila zmečkani cvet na tla, roke so ji omahnile, lice prebledelo, glava ji je klonila na prsi in hripavo je napol šepetaje odgovorila:

»Nisem, mati!«

Nato je sledil nekaj hipcev grozoten molk. Materina dvignjena roka se je pričela tresti, dokler ni omahnila in se povescila, oči so zrle zaprte na hčer, noge so se ji šibile, ko je pretrgal molk obupen klic:

»Kristus, kaj si nam storila!«

Nato se je mati opotekaje sesedla za mizo, sklonila nanjo glavo in začela glasno jokati. Tudi Francka se je prestopila od vrat, dvignila predpasnik, skrila vanj lice in pri peči sede tiho ihtela.

Na dvorišču je zaropotal voz.

Golobovka se je hipoma zdramila in dvignila glavo. Poslušnila je, vstala, sklenila roke in rekla:

»Oče znori od žalosti in jeze.«

Francka je poznala očeta le predobro. Zbežala je naglo iz hiše. Ko je na dvorišču zagledala kruljavega Jerneja — hlapca, se je umirila in šla na vrtniček nazaj. Začela je pleti. Vse objokane oči so komaj ločile plevel od zelenjadi.

»Ko bi še pred očetom prestala!« je začela razmišljati. Kar takoj si je želela še tega, da bi bilo končano. Vedela je natanko, da se vse izvrši še ta večer. Zakaj mati ni očetu prikrila nikoli ne besedice.

Golobovka je tudi pogledala na dvorišče z namenom, da njemu takoj razodene vso nesrečo. Ko je pa zagledala Jerneja, se je vrnila v hišo, sedla spet k mizi in začela premišljevali. In vse naširoko in nadolgo razpeljano premišljevanje se je končalo vedno in vedno:

»Kaj poreko ljudje? O, vse bi prikrili, da ni te vojske!« —

Družina je že večerjala, ko je prišel Golob, ki je bil izborne volje. Sklenil je dobro kupčijo za par mladih volov. Ves zgovoren je prisedel k mizi in zajel nekaterekrati. Golobovka je bila vesela, da je bil dobre volje in se je manj bala.

Družina se je hitro razkropila po večerji; tudi Francka je odšla v izbo. Golob je poiskal porcelanko, ki si jo je privoščil le ob izrednih prilikah, začel hoditi gor in dol in iztrkaval iz nje star pepel.

»Boš videla, to so voliči! Povitega života, pravih kosti — o, to bodo naredili pri nas.«

»Ali so bili dragi?«

»E, nič dragi! Denarja nima Cebin, sicer bi jih bil trje držal.«

»Koliko?«

»Tega ne povem danes. Jih boš cenila. Še ta teden jih prižene.«

»Pa skrivaj,« je rekla žena malomarno, se nalonila nazaj pri peči in vzdihnila.

Golob je obstal sredi hiše, prenehal gibati s prsti, ki jih je držal v velikem mehurju, ko je basal porcelanko:

»Ali si čemerna danes.«

»Saj sem lahko.«

»Kaj pa je?« je Golob pozorno dvignil glavo.

»I kaj? Enkrat moraš zvedeti. Čim preje, tem bolje.«

Golobovki so začele teči solze po licu.

On je namrščil obrvi, ki so se togotno razčeperile nad hudimi očmi. Prestopil se je proti ženi in velevalo jo zahteval:

»Povej!«

Golobovka je skozi jok, pokolcevaje začela:

»Ne znori, premagaj se, lepo te prosim —«

On je postal nemiren in zahteval:

»Brž, brž!«

»Francka ni več sama na sebi.«

Golobu je padla porcelanka iz rok in se razbila. Z nogo je udaril nanjo, da jo je strl na kosce, planil pred ženo in bulil vanjo:

»Kaj? Kako? Francka?«

»Danes mi je sama priznala.«

Golob je pritisnil pesti ob senci, se okrenil, topotnil še enkrat po ostankih porcelanke in izrigal iz sebe:

»O, peklensko seme! O pasja hči. To-le nadme! Nadme, ki sem farne cerkve ključar, prvi svetovalec, ki imam dolžnost, da take potepinke preganjam po občini. — Pónjo! Zmeljem ga satana — pónjo!«

Golobovka je dvignila roke:

»Lepo te prosim, ne znori —«

»Pónjo — sem z njo!«

Golobovka se je bala hujšega in je odšla po Francko. On je pa hodil po sobi, vihtel pesti, pod težkimi čevlji so škripale črepinje porcelanke.

Ko je Francka vstopila za materjo v hišo, je obstal; široka pleča so bila dvignjena, kri mu je gorela v licih, glava mu je bodla naprej in bruhal je v hčer grdo psovko.

Francka je padla na kolena in prosila: »Oče, odpustite!«

»Nikoli,« je zavpil oče in segel po spuščeni kitah hčerinih. Mati je priskočila v obrambo, Francka je planila kvišku in pogledala očeta v obraz. Oče je izpustil kite in si obrisal dlan ob stegno:

»Fej, niti ne primem te ne, cunja! Stran, za večne čase stran od naše hiše!«

»Z Bogom!« je rekla Francka in se obrnila k vratom. Mati je prišla za kljuko in jo ustavila.

Očeta pa je pograbil odgovor Francke. Planil je v kamro, privihral nazaj z debelo listnico in jo je vrget hčeri pred noge: »Tu imaš doto, in sedaj pa le: mi z Bogom — ti s hudičem in ven — ven!«

Francka je odpahnila mater od vrat, stekla po stopnicah in se zaklenila v izbo.

Mati je tiho zaprla vrata, sklonila se po listnico in jo nesla nazaj v kamro.

Venomer si je otirala solze, in ko je še nekoliko posedela, je rahlo nagovorila moža:

»Kaj bi sedaj z njo? Kaj se ti zdi?«

»Jaz sem že opravil. To je pribito — in pri nas so ji vrata zapahnjena na veke.«

Spet sta molčala, dokler ni Golobovka še enkrat poskusila: »I, po vojski jo pa vzame.«

»Tiho in spat pojdi!« je zamolklo zarežal nad ženo Golob.

Mati se je pokropila iz kropivčka in odšla v kamro. Oče je pa hodil in hodil po sobi in črepinje razbite porcelanke so škripale čezdalje tiše.

Ko je Francka zaklenila izbo, je legla ob prižgani luči oblečena na posteljo. Nepremično je zrla v strop, kjer je od majhne svetilke trepetal svetel kolobar. Topa, uničena in strta je ležala z enim samim spoznanjem, da je pravzaprav sedaj vsega konec. Slutila je, kaj bo z očetom, ko zve,

in se je bala. Pripravljena je bila na vse. In vendar, ko je prišlo, je občutila, da ne more vsega tega nositi. Temna misel jo je obletaval: Če je že konec — naj je vsega konec — in zazdelo se ji je, da sliši vabljivi šum reke, ki je nekaj streljajev od hiše bobnela čez jez. Ali mrzlica jo je spreletela ob tej misli in gorko je občutila, kako ji je Matija zadnjič stisnil roko, kako so mu igrale solze skrivaj v očeh ob slovesu. In Francka je vzdihnila polglasno: »O, Matija, ko bi ti videl moje trpljenje!« Obrnila se je na postelji, glavo skrila v blazino in se razjokala.

Nato se je dvignila, poiskala popir in začela pisati Matiji pismo na bojno polje:

»Pozdravljen od travce zelene do plav'ga neba, od solnca rumenega do moj'ga srca —« je napisala za uvod in mu razodela vse. Potem je s hladnim mirom začela skladati obleko, jo zavezala v sveženj in se pripravila za odhod. Prijela je sveženj z roko, pa ga spet postavila nazaj na skrinjo in sedla poleg njega.

»Še enkrat bom pokleknila pred očeta,« ji je trenutno prišlo na um. Ali prav tako hitro se je dvignil upor: »Nočem. Grem — kamorkoli.«

Tiho je zavrtela ključ, odprla in poslušnila. Iz hiše so se še vedno čuli težki koraki očetovi. Naglo je priprla vrata, ugasnila svetilko in nato začela tipati po stopnicah. Kadar je oče obstal za trenutek, je obstala tudi ona, dokler se ni neslišno pritihotapila do vežnih vrat, odmaknila zapah in izginila v noč. Pes pred hlevom je kratko zalajal, pa takoj, dobrikuje se Francki, utihnil.

Ko je oče začul psa, je obstal in prisluhnil. Čudno se mu je zdelo, kaj da bi bil pes tako nenadno zabevskal in hipoma utihnil.

»Če bi mu kdo podvrgel,« se je ustrašil in takoj poiskal hlevno svetilko ter šel pogledat. Ko je naletel vežna vrata nezapahnjena, se je zdrznil, obstal in razumel vse.

»Šla je,« ga je izpreletelo in vleklo ga je, da bi planil za njo in jo klical. Počasi je odprl vrata, roke so se mu tresle od razburjenja, prehodil je dvorišče, posvetil v hlev in se vrnil in posvetil tudi v izbo. Francke ni bilo. Ni se prestopil čez prag. Jezen se je obrnil: Tako je prav! Nikoli več! Ti nisi več moja hči. Takoj se je začel slačiti in je povedal ženi mrzlo in odurno: »Šla je.«

Golobovka, ki tudi ni spala, je šinila iz postelje:

»Šla? Marija, če si kaj naredi.«

On ni odgovoril ničesar.

Matij se je začela zbegana oblačiti.

»Jaz grem za njo.«

»Kam neki?«

»Klicala jo bom!«

»Le rjovi, da spraviš vso vas na noge in nas ogrdiš, da bo smradu za cele fare daleč. Nikamor se mi ne ganeš.«

»In če gre v vodo...«

»Kamorkoli, ni več naša.«

»Moj Bog, kakšen si.«

»Takle, kakor me vi naredite. Spat!«

Žena je ihtela, on je molčal. A ves drob je trepetal v njem v strahu za Francko. (Dalje.)

Podobe iz sanj.

Ivan Cankar.

Obnemelost.

Žalostne in dolge so zdaj noči, meni in tebi; od večera do polnoči grenke misli, od polnoči do jutra puste blodnje. Zadnjič se mi je tole sanjalo:

Zagozden sem bil med ljudmi, ki so se gnetli na velikem, ograjenem prostoru, podobnem ovčji staji; nisem razložil, ali je bilo nad nami nizko, sivo nebo, ali je bila streha od rosnega jekla; vzduh je bil gost in strupen, kakor mlaka.

Brez števila ljudi je bilo, glava ob glavi, lice ob licu; poznal sem vse. Ne po imenih, le napol po obrazih, toda videl sem jih vse že nekoč, kjerkoli. Bili so otroci, mladeniči in starci, moški in ženske; gnetli so se in prerivali vsekrižem in vse-

prek, kakor raki v jerbasu. Iz daljnih in bližnjih pokrajin in krajev so se bili zbrali na tem tihem semnju brez šatorov, brez kramarjev, mešetarjev in kupcev; videl sem kmete izpod Grintovca in izpod Nanosa, od Zile, od Savinje in od Krke, iz Prekmurja in iz Vipavščine, s Posavja in z blagoslovljene ljubljanske ravní. Razložil sem jih po nošnji, po laséh in čeljustih in posebno po očéh. Mrzlo in mrko je gledal rjavi človek izpod Nanosa, zamišljen je bil oni od Zile, kakor da nikjer ni domač, živo je pomežikal sejmar od Krke, nemarno se je smehljal Ljubljančan. Med kmeti in kmetici, hlapci in deklami, trškimi branjevci, vozniki, čevljarji, kovači, potepuhi, berači, tatovi in drugim ljudstvom je bila posejana duhovna in posvetna

gospoda: rejeni župniki, tenki kaplani, cesarski in deželni pisarji, davkarji in dacarji, čemerni učitelji in veliko število zakrknjenih biričev.

Vsa ta pisana in črna množica je molčala. Zares, še drsajočega, pritajenega koraka ni bilo čuti, še diha, ne vzdihne ne iz teh tisočerih teles, ki so se prerivala, gnetla in dušila brez glasu.

Tišina je bila tolika, da je sama sebe slišala; še glas trobente angeljeve v dolini Jozafat bi ne bil tako strašen.

Spočetka se mi je zdelo, da molči ta semanja množica le v skrbljivem, nemirnem pričakovanju in da ne občuti posebnega strahu, tudi ne utrujenosti, ne lakoti in ne žeje. Oči so srepele napeto, ustnice so bile tenke in stisnjene, izpod njih so štrlele trde čeljusti; malokdaj se je drug ozrl na drugega in še takrat je bil pogled nagel in nezaupljiv. Treba je bilo, vsa znamenja so pričala, vsaka žila pod kožo je koprnela, da se takoj, nemudoma, še ta hip zgodi nekaj silnega, nadvse pomembnega. Kaj pa da bi tisto bilo, ni vedel nihče med njimi. Priti je moralo, na vsak način, karkoli, čeprav neznan strahota, smrt in vesoljni konec.

Živel so vsi edinole v tem pričakovanju, za nobeno drugo stvar in misel ne; polastilo se jih je popolnoma, čisto popilo jih je, tako da ni bilo kraja več ne za ljubezen, ne za sovraštvo, ne za čednost in ne za greh, kakor da so bili od rojstva ustvarjeni za to edino uro, za dogodek, ki je blizu.

Oči, ki so gledale nemirno, so se širile čez-urno, so kazale golo belino; tenke ustnice so bledele; to je bil strah, pričakovanja temni sin. Gibanje, razmikanje in druženje ni ponehalo ne za trenotek; veter je zibal žito na polju, klasje se je priklanjalo in dvigalo v dolgih valovih. Ali niti eden med vsemi se ni ganil s svojega mesta, še za ped ne. Bilo je beganje brez korakov, prerekanje brez besed, vpitje brez glasú. K tlom so bili prikovani, drug na drugega priklenjeni in vendar so hodili zasopljani, brez nehanja, kakor oslepel, obtopeli sužnji, ki v večnem kolobarju kalajo vodo iz gospodovega vodnjaka. Videl sem, kako so črno zatekale oči, kako so se nabirale rdeče pene kraj usten; to je bila groza, ki strmi brez besed, brez misli in duše; in ne vé, kam strmi.

Če je v pričakovanju in v grozi kakšna misel, je ena sama: da bi že bilo, da bi se zgodilo, pa bodi in se zgodi karkoli! Če je kakšna želja, je le ena: storiti, stopiti, prijeti, hiteti naproti — kam? — kamorkoli! Ne miru! Oči bi rade gledale, bi spoznale, same bodo planile iz jam! Roka bi udarila, zgrabila, pa če zgrabi samo smrt za golo čeljust!

Saj smrt je le ena in je božja, pričakovanje pa je tisoč krivičnih smrti. Odprite se, vrata, prikaži se, sodba; strašnejša nisi od strahu!

Daljši in višji so bili valovi, ki jih je gnal vihar preko mračnega polja.

Kakor za kazen in v zasmeh se je tedaj sodba sama zapisala na ta lica, spačena od groze; in strašnejša je bila od strahu.

Zares, to brezštevilo množico je prešinil trepet in šlo je od srca do srca: hodi zaklet v pričakovanju, v strahu zaklet in večni obnemelosti! Uteči boš hotel, pa ne boš vedel kam, tudi nog ne boš ganil! Zavpil bi rad v svoji bolečini, pa ti bo grlo zadrženo; in če bi zavpil, bi te nihče ne čul; prosil bi rad v svojem ponižanju, pa ne boš vedel kóga; in če bi prosil, bi te nihče ne uslišal; umrl bi rad, lačnemu in žejnemu ti bo smrt bolj zaželjena od jedi in pijače; toda ne boš umrl, temveč umiral boš vsak trenotek in brez konca; živel boš neživ, sam sebi v sramoto in gnus, plamen brez gorkote, beseda brez glasu, telo brez duše! Tako je bilo zapisano na okamenelih licih, v nastožaj odprtih očeh.

Takrat so planile od vseh strani proti visoki ograji bežne sence — njih duše so bile; plezale so kvišku, lovile se, grabile z dolgimi rokami, padale so, nobena ni prišla do vrha; in telesa so bila ukovana k tlom, živa neživa.

Krik neznane bolesti je presunil tišino, krik iz prsi mojih lastnih; in ničesar ni bilo več. —

To se mi je sanjalo zadnjič. Oj, žalostne in dolge so zdaj noči, meni in tebi! —

Leda.

Na prostranem taborišču, pred pustim obličjem nizkih, rdečih barak, se je vadilo tisoč vojakov in več. Mrzlo jutro je bilo; suha megla je rezala v kožo, na razhojenih, trdih tleh je ležala slana, starim rekrutom je viselo ivje od brk. Sun-koma, z lesenimi koraki so se premikale vrste naprej in nazaj, na desno in na levo, strinjale so se in razmikale, mahoma so padle na trebuh kakor pokošene, vzdignile se prav tako naglo, korakale v to smer, v ono smer, spustile se v tek ter se ustavile ukovane pred plotom. Po vsem taborišču so se razlegali rezki, presekani klici v čudnem jeziku in v glasu, ki je bil morda zaradi goste megle ne-navađen in tuj, kakor zasenčen.

Med sivimi vrstami vojakov je begala, zaletavala se, plesala v kolobarju, spenjala se kvišku in presunljivo lajala Leda, nadporočnikova psica.

Lepa žival je bila; katere pasme, ne vem, ker v teh stvareh nisem učen; imela je svetlorjavo, kontrasto, zelo fino dlako, na trebuhu in pod gobčkom snežnobelo; v život je bila vitka, noge so bile močne in lepo raščene, rep košat, uhlji dolgi in viseči; gobec je bil špičast, skoraj lisičji, nadvse nežen in poln življenja; in iznad gobca je gledalo dvoje pametnih, velikih, rumenkastorjavih oči, ki so se užigale in so ugašale kakor plamen v vetru.

Nihče se ni zmenil zanjo, čeprav je kazala, da bi rada povedala vsem ali vsaj enemu nekaj prav posebnega, sila važnega, kar bi bilo potreba slišati in zvedeti brez odlašanja, še tisti trenotek. Vzpela se je s prednjima nogama na prsi rekrutu, pogledala mu naravnost pod brke, da mu je ivje skopnelo v njeni vroči sapi; on pa ni trenil z očesom, ne ganil se ni; ker prav tedaj je bil udaril skozi meglo rezek klic: »Ha-a-tá!« Ob tem klicu so stale vrste kakor okamenele; o življenju je pričal samo beli sopar, ki se je dvigal iz ust in nosov. Psica je zalajala zategnjeno in žalostno ter je s povešenim repom pobegnila za barako; in nihče se ni zmenil zanjo.

Opoldne, ko je belo zimsko solnce trudno pomežikalo izza megle in ivja, sem šel preko dvorišča. Na ped zemlje za barako je sijalo solnce in je popilo slano; tam je ležala psica. Sama je bila, dremala je z napol zaprtimi očmi. Sklonil sem se k nji, pobožal jo po mehki dlaki, pogledal ji od blizu v rosni gobec; še z repom ni zgenila, oči pa so bile mirne in tuje, so nejevoljno vprašale: »Počemú si prišel?« Kakor osramočen in ponižan sem se vrnil v barako. Malo kasneje je hitel tam mimo neroden rekrut s kositarno skodelo juhe v rokah; psice ni videl, spotaknil se je óbnjo, zvrnil se na kolena ter si razlil vročo juho po obrazu in jopi; tudi zanj se ni zmenila, on pa je zakričal od jeze in bolečine ter hitel dalje.

Tisti večer sem kmalu legel na slamnico; premražen sem bil in bolan in pusta praznota je bila v mojem srcu. Tudi drugi so plegli in luč je ugasnila nad nami. Svetlo pa je bilo še toliko, da sem razločil nad vzglavji tovarišev plašče in puške v dolgi vrsti, na policah skodelice, žlice in ostanke črnega kruha; razločil sem tudi križasto tramovje pod nizko streho barake, vislice ob vislicah. Kolikor dalj sem gledal v mrak, toliko bolj se je razmikal pred mojimi očmi; ne vem, odkod je svetila ta luč, ker noč je bila temna zunaj, okna pa so bila skrita in z navlako zastrta.

Dolgo nisem zaspal; zeblo me je v noge in v život; še hujši mraz pa je bil v moji duši, ogreti je ni mogla nobena misel. Slišal sem, kako so se izmučeni in nemirni premetavali tovariši po svojih slamnicah; v polspanju so hropeli, vzdihovali in povzklkali. Časih se je kateri vzdignil, ozrl se z belimi očmi začuden po baraki ter se nató zagrnil preko glave. Slišal sem jih še in videl, ko mi je bilo že topleje krog prsi in sem čutil napol bdeč, da več ne bdim.

Zazdelo se mi je, da sem domá, da sedi za mizo Marijan, moj učenec, ter postavlja lesene vojake v vrsto. Njegova roka je zelo drobna, pa vendar je mezinec večji od celega vojaka s puško in bajonetom. Z dvema prstoma zgrabi modro pobarvanega možica za glavo ter ga potisne v vrsto; nato zakliče s tenkim glasom: »Ha-a-tá!« — in možici se res ne ganejo. Nenadoma odpre Marijan usta nastežaj in ne more zavpiti od neznanega strahú. Prikaže se kocinasta šapa in pomete z enim mahom vso pisano četo z mize, da se ropotoma razkotali po tleh. Med zavržene vojake, ki leže križem in molé kvišku lesene noge, se zvrne Marijan sam in nikjer ga ni več. Poleg šape, ki se zmagovito opira ob mizo, se prikaže druga in nad šapama špičast gobec. To je Leda.

Nikoli nisem občutil tolike in tako čudne groze kakor v tistem trenotku: bila je groza, da sem nepripravljen, z vsemi svojimi grehi, v vsej svoji ničevosti in sramoti stopil pred sodnika. Zavedel sem se, da nisem doma in da ne sedim za mizo, temveč da ležim na slamnici v baraki; še globlje pod to zavestjo sem slutil, da spim. Pa nisem mogel odvrniti ne pogleda, ne misli od teh svetlih, rjavih oči, ki so mirno izprašujoče strmele naravnost name; šape so slonele na mojih prsih, rosni gobec je bil tik pred mojimi ustmi. V očeh, teh mirno izprašujočih, je bilo neusmiljeno zaničevanje, je bila tista premoč duhá, pameti in dobrote, ki z enim samim pogledom razgali ošabno ničevost ter jo zaluči v zaslužen sramoto. Strahopetnež bere obsodbo, pa v strahopetnem upanju in v strahopetni grozi čaka, da jo oznani sodnik naglas. Bal sem se in tresel, da se odpre ta špičasti gobec; v lica mi je iz duše segal mraz, geniti nisem mogel ne z roko, ne s trepalnico. —

Zunaj, od daleč, je zalajalo zategnjeno in žalostno; zvrnilo se mi raz prsi, zavzdihnil sem, truden, neutolažen. Ugledal sem izmučene obraze tovarišev, vojaške plašče, puške v vrsti, pod streho barake križasto tramovje.

Correspondence internationale.

Via Helvetia.

VII.

Zarja, ti večerna zarja,
kaj od doma mi poveš,
preden s solncem za božjo gnado greš?

Zarja odgovarja:

Od hiše do hiše liže plamen
in se vzpenja više in više,
mene dosega,
z dimom preprega.
Streha se vdira, zidovje poka
in ljudstvo stopa ob svitu svojih domov
pot negotov
in joka — —

Zarja se je poslovila,
noč me je s pelinom napojila.

VIII.

Če pisal si domov — več doma ni.

S poti
se vrača naša misel ko golob
na tla domača,

tam obletuje pogorišče
in v njem si išče
grob — —
Srce se nam trga in krvavi —
Bog bodi z nami in daj nam moči!

IX.

Da bi žalost še poznala,
bi se razjokála
in s solzami
ti povedala, kako je z nami.

O, biló je hudo: Kakor duše raja
čákali smo odrešenja —
prišla je smrt — kosila je od kraja
in vse rešila težkega trpljenja! —

Prej ko še jaz oči bom v večen sen zaprla,
pošiljam ti pozdrav vasi, ki je izumrla!

PS: Kedor se vrne kdaj: sredi vasi
postavi križ visok, močan,
in nam s krvjo napiši:
Tu čaka mučeniška vas vstajenja dan! —

Joža Lovrenčič.

La Divina Commedia.

Prevel in razložil J. D.

Drugi del: Vice.

XI. spev.¹

Spokorniki, v življenju ošabni, mo-
lijo očenaš (1—36). — Pogovor z njimi.
Umberto Aldobrandesco (37—72). —
Miniaturist Oderisi (73—120). — Pro-
venzan Salvani (121—142).

Ko sta pesnika dospela na prvi krog (pravih) vic, za-
gleda Dante dolgo procesijo spokornikov, ki gredo globoko-
sklonjeni, vsak pod svojim težkim bremenom na ramah. V

¹ Prim. Dom in Svet, 1915, str. 308 nsl.

življenju oholi, glavo pokonci, zdaj ponižni. Očiščujejo se
grehov napuha. Dante gre ob strani z njimi in posluša, kakó
molijo očenaš (v. 1—25). Zadnje prošnje: »In nas ne
vpelji...« ne molijo zase, ampak za žive kristjane, ki so še
izpostavljeni skušnjavam. Brème, katero nosijo, je podobno
môri, ki nas časih tlači v sanjah. (V. 26—30.) Ko Dante sliši
šesto prošnjo, za nas, vojskujočo cerkev, pozivlje tudi nas k
molitvi za uboge duše (vv. 31—35). Zdaj Vergilij vpraša, kod
bi se prišlo v drugi krog vic (vv. 36—45). Eden izmed spokor-
nikov se oglasi in jima veli, naj gresta z njimi; potem pa
nadaljuje: kdo je bil njegov oče, in da je on Umberto
Aldobrandesco (vv. 46—72). Nato Dante med trumo
spozná slikarja-miniaturista Oderisija (vv. 73—81). Ode-
risi pretresljivo govori o ničnosti človeške slave
(v. 82—108). Več zgledov navaja, kako hitro je najslavnejši

umetnik, pesnik, slikar pozabljen, kadar se pojavi mlajši rod, končno pa pokaže Danteju zlasti enega izmed spokornikov, Provenzana Salvanija, čigar slava je bila po celi Toskani nekdanj velika, a zdaj komaj v Sieni, njegovi ožji domovini, kdo zašepeta njegovo ime; ohol je bil v življenju in odlašavec pokore, toda zaradi nekega velikodušnega čina — ko je na glavnem trgu v Sieni kakor berač zbiral odkupnino za prijatelja iz ječe — je že v pravih vicah. (Vv. 109—142.) Zadnje besede Oderisijeve so temne in cikajo na izgnanstvo, ki Danteja čaka.

»O, Oče naš, ki si v nebesih gori,
povsod, a gori, da bi Te uživali
v ljubezni večji Tvoji prvi stvoril:

- 4 Češčeno Ti imé! Da bi spoznali
vsi Tvojo moč! Kot vredno ga hvaliti,
Tvoj sladki dih naj vsako bitje hvali!
- 7 Kraljestvo Tvoje pridi! Blagoviti
svoj mir nam daj, ki naše vse dejanje
brez upa trudi se do njega priti.
- 10 Kot Tebi svojo voljo nebeščanje
u dar poklanjajo, pojoč hozano,
tāk s svojo voljo naj storé zemljanje!
- 13 Daj nam denēs vsakdanjo našo mano,
ker ne naprej, ampak nazaj v življenja
puščavi gre, kdor s to krepčan ni hrano.
- 16 Odpuščaj milostno nam zadolženja,
kot mi odpuščamo na zemlji tudi,
in našega ne čakaj zasluženja!
- 19 Kreposti naše slabe v skušnji hudi
v oblast ne pelji starega sovraga,
no reši nas, ko proti nam se trudi.
- 22 Ta prošnja — nam ne več potrebna — draga,
Gospod, nam je za tiste, ki za nami
ostali so še onkraj tega praга.»
- 25 S temí — za svojo, naju pot — prošnjami
so sence, pod bremení se sklanjaje,
(kot časih tlačijo nas v snà omami),
- 28 trud, težo neenako okušaje,
korakale čez prvo tam krožino,
z duš zemeljske izbrisujoč si saje.
- 31 [Če tam nam zmirom vso žele dobrino,
o stōri tukaj vse za duše uboge,
kdor volje imaš sveto korenino!
- 34 Pomačaj jim izmiti vse maroge
svetá, da čiste, lahke kakor ptica
zletele bodo v zvezd nebeških kroge.]
- 37 »O, če Usmiljenje naj in Pravica
čimprej vas teh tovorov razbremeni,
da dvigne k cilju želj vas perutnica,
- 40 povejte: je-li stolba v tej-le steni
za v višji krog? In če ni ena sama,
katera se za najmanj strmo ceni?
- 43 Ker drug moj nosi še teló Adama,
ki zoper ga njegovo voljo mora,
da v hrib se pnè s počasnim nogama.»

- 46 Besedam zdaj, besedam odgovóra,
ki izrekel bil vodnik jih moj je zvesti,
dognati nisem mogel jaz izvora,
- 49 le čul sem: »Z nami pojdita po cesti
na desno, pa pred vhodom bosta stala,
ki živ bo mogel skozenj človek lesti.
- 52 In da ne zadržuje ta me skala,
ki vrât teži oholi mi in tēme
in gledati mi v tla je ukazala,
- 55 bi vanj, ki gre — neznan mi — živ v to slēme,
pogledal, če poteze so mi znane
in če mu vzbuja žalost moje brēme.
- 58 Rodil me velikaš je iz Toskane,
Viljem Aldobrandesk imé mu bilo;
ne vem, prodrlo v vaše je poljane?
- 61 Rodú staróst in slavnih del obilo
pradedov me nadulo je na sveti,
da srce skupno mater pozabilo,
- 64 ljudi preziralo je; moral umreti
zató sem. Vedeli Sienci bodo,
vsak v Kampanjatiku otrók to vé ti.
- 67 Umberto sem; napuh napravil škodo
je ne le meni: ves moj rod zatrti
v pogina strmoglavil je usodo.
- 70 Napuh vsak dan ta tovor mi naprti,
dokler ne potolažim vse Pravice;
živ nisem htel, zató trpim po smrti.»
- 73 To poslušaje sem bil sklonil lice;
kar eden (ne govorec!) se s težavo
okrene izpod skale-nahrbtnice,
- 76 me uzrè, spozna, imé zakliče pravo
in v mé se trudi zreti, ki sem blizi
z globokosklonjeno korakal glavo.
- 79 »O,« djal sem mu, »kaj nisi Oderisi,
čast Gubbia in pa slikarjev dika,
zvanih iluminátorji v Parizi?«
- 82 »O brat,« je djal, »popir, ki ga poslika
Bolonjec Franco, se vse lepše smeje;
zdaj njemu sije čast, meni se umika.
- 85 Ne bi priznal tegà bil skromno preje,
v življenju, ko mojè častihlepenje
poznalo ni zares nobene meje.
- 88 Napuha zdaj plačujem zadolženje;
le proste volje raba me je prava
otéla, ko poboljšal sem življenje.
- 91 Kāk prazna si, umetnikova slava!
Zeleni tvoj vršič se koj osuje,
še preden viher čas ga otrešava.
- 94 Da prvi je slikar, to Cimabue
je mislil; zdaj je Giotto čast očine
in onemu se slava zatemnjuje.
- 97 Nadkrilil Guido mlajši je vrline
starejšega, v jeziku; morda joče
že dete, ki obadva izpodrine...

- 100 Pih sape je čez zemljo pihajoče
vsa svetna čast; zmír smer se ji menjava
in druga smer ime spet drugo hoče.
- 103 Čez tisoč let... bo večja tvoja slava,
če star umreš al v dobi otročeta,
ročico ki za papco iztegava?
- 106 V primeri z večnostjo kaj so ta leta?
Lagljè primerjaš hip, ko okó zamžika,
sè sfêro, ktera najbolj leno léta.
- 109 Temù, ki pred menoj se len pomika,
vsa pela nekdaš slavo je Toskana;
zdaj? spomni komaj konec ga jezika
- 112 Siena, grad njegov, kjer zver končana
florenska je bilà in nje besnenje,
ohola zver, ki zdaj je poteptana.
- 115 Dà, vaša slava vsa je kot zelenje:
vzrastè, zvenè, dobivši ost umora
od njêga, ki prizval je kal v življenje.»
- 118 In jaz: »Resnico deš! Budi pokora,
ponižnost se, napuh mi upada ugnani...
Pa kdo predmet je tvojega govóra?«
- 121 »Le-tá«, mi dé, »je Provenzan Salvani;
trpí, ker hotel je, da vzdihovalo
v Sieni vse bi kot njegà tlačani;
- 124 Tàk hodi — brez mirú — pod težko skalo,
odkar je umrl; to je zadostovanje,
ker srce mu visoko je letalo.«
- 127 In jaz: »Če vsak, ki odlašal je kesanje,
dokler da ni od smrti bil obkoljen,
v predvic obsojen spodaj je čakánje,
- 130 razèn če mu odhod je bil izmoljen
in se p r e d rokom zemskih let izbavi —
kakó da vstop je tému bil dovoljen?«
- 133 In on: »Ko živel je v največi slavi,
zatrši stid, na trg pred vso Sieno
se veledušno neki dan postavi
- 136 in tam, da bi nabral odkupa ceno
prijatelju, ki v Karlovi bil ječi,
je dlan molil tresočo se... Z nobeno
- 139 besedo nočem več v temò poseči;
prekmalu pride čas, ko someščanstvo
te nauči, kaj s tem sem hotel reči.
- 142 Ta čin je onemu odprl izgnanstvo.«

V. 58. Umberto, sin Viljema Aldobrandesco, se je s svojo ošabnostjo ljudstvu tako zameril, da so ga (l. 1259.) v mestecu Campagnatico (v bližini Siene) umorili. — V. 79. »Kaj nisi Oderisi...« Oderisi iz Gubbio (v vojvodini Urbino, blizu Asisija) je bil slikar miniaturni. — V. 94. Cimabue... roj. okoli l. 1240. v Florenci; Giotto (1276—1336), tudi Florenčan, je oče moderne slikarske umetnosti. — V. 97. Guido Guinicelli iz Bolonje je moral prepustiti prvaštvo v poeziji mlajšemu: Guidu Cavalcanti iz Florence; tretji (ki je še v zibelji) je najbrž — Dante sam. — V. 107, 108. »sfêra, ki najbolj leno léta,« je po tedanji astronomiji zvezdnato nebó: suče se od zapada proti vzhodu, premakne se v 100 letih za eno stopinjo (1°), torej izvrši obrat v 36.000 letih. — V. 121. Provenzan Salvani je bil poveljnik Siencev v bitki pri Montaperti ob rečici Arbia l. 1260. (4. septembra) in florentinski gvelfi so bili takrat poraženi. — V. 137. »prijatelju«... Ta je bil neki Vigna; Karl Anžovinski je zahteval zanj 10.000 zlatnikov, katere je Salvani z največjim samozatajevanjem, nabirajoč denar kot miloščino, zbral.

Začetek in konec.

Izidor Cankar.

Preprost slučaj, kakršnih sem doživel v tem času mnogo, mi je prinesel dnevnik v roko. Morda se ni še nikoli pisalo toliko dnevnikov, kakor sedaj, in morda niso bili nikoli tako brezpomembni; veliko sem jih bral in le malo prebral. Preveč hrupa je bilo v njih, preveč besed, da bi mogli kaj povedati, preveč doživljajev in dejanj, da bi se moglo v resnici kaj zgoditi. Dnevnik — če je to sploh dnevnik —, ki ga tukaj priobčujem, je zelo kratek; med vojsko je nastal, je z njo v zvezi in ne govori nič o njej. Saj sploh nič določnega ne pove, saj je samo utrip človeškega srca med milijoni drugih, atom svetovja, hip večnosti, izgubljen dih življenja. Nič drugega ni kakor mrtvo znamenje, da je nekoč živel neki človek, da je hodil, mislil, čutil in da ga sedaj ni več. Ko sem prebral teh par urno napisanih besed in sem mislil na človeka, ki jih je pisal, se mi je zazdelo, da hočem iz ene same črke spo-

znati vsebino debele knjige. Zato res ne vem, ali je dobro, da priobčujem ta odlomek.

Zvezek sem dobil po ranjencu, o katerem ne vem nič gotovega. Videl sem ga šele mrtvega in si nisem mogel misliti, kakšen je bil, ko je še živel; bil je prehudo zadet. V dnevniku sta popisani samo dve strani, vse drugo je prazno. Pisal je gotovo isti dan, ko je odhajal od doma. Vzel je zvezek s seboj, pa ni med vojsko pristavil nobene črke več; ne vem, ali ni imel časa, ali se mu ni zdelo vredno, da bi še kaj dostavljal.

*

»Dne 15. marca 1915 začenjam to pisanje, ki sem ga že zdavnaj namerjal začeti. Danes mi je srce prepolno, da bi ga mogel še odložiti. Prepolno vsega, dobrega in hudega, ljubezni in velikih trpkosti. Še nikdar nisem videl vse nadženske lepote

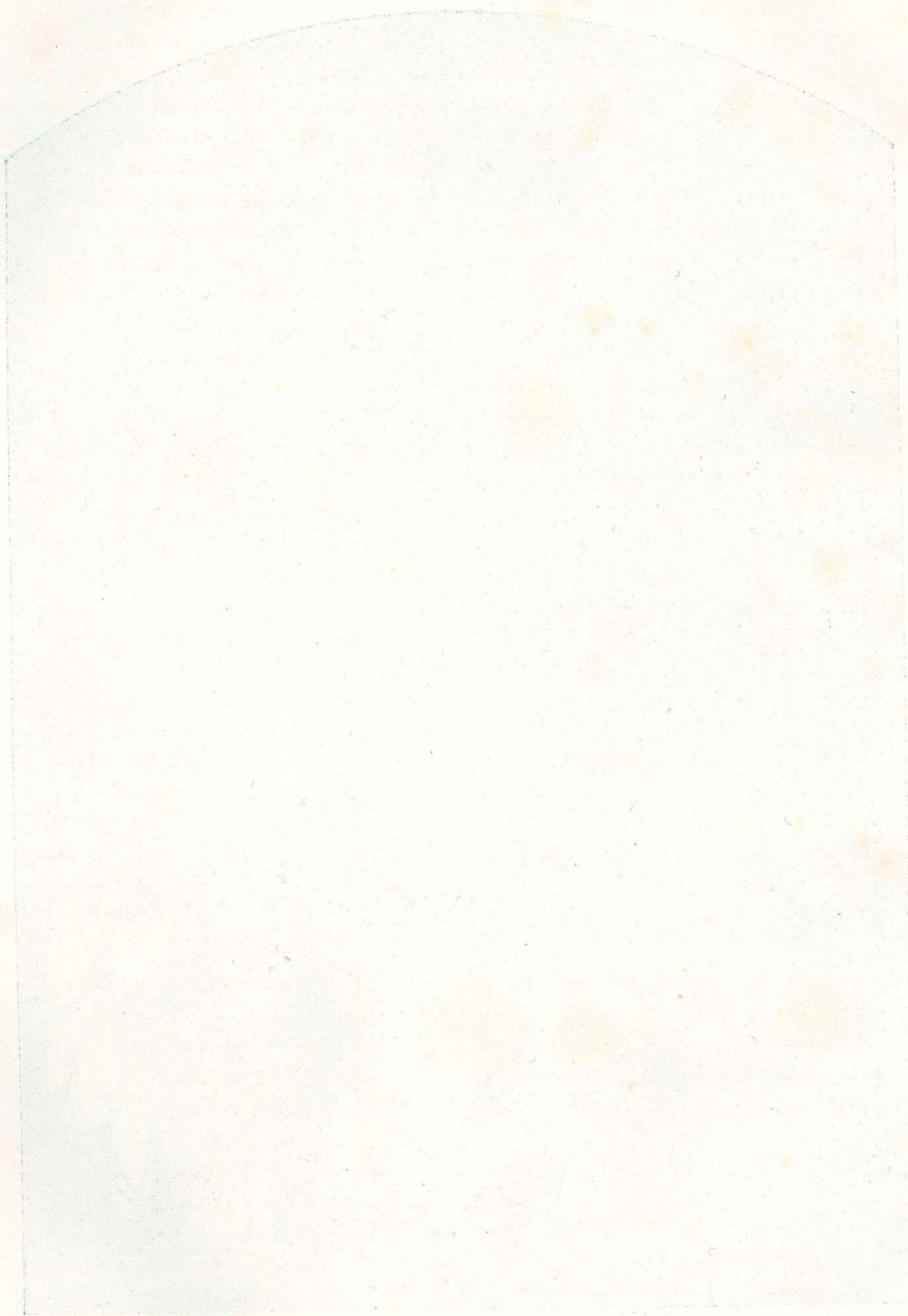

Goya y Lucientes:
Smrt insurgentov.

Fr. Defregger:
Zadnji poziv.

Priloga D. in Sv. št. 4.

in sijaja svoje deklice s tako jasnimi očmi kakor snoči, ko sem se poslavljal. Prišel sem do spoznanja, da je zame ta ljubezen, tako boleča, kakor je, velike cene, medtem ko zanjo ni. Njej je zgolj ljubezen, pravi tudi, da ji srce blaži. Meni je več, je življenje samo. Sedaj slednjič vidim, da me daleč nadkriljuje v vsem, kar imenujemo »prav živeti«, slednjič vem, da so ji dane moči, ki so meni na vekomaj odrečene; nekaterim moramo prepustiti, da so dobri, zase pa smo ohranili slabši del: da smo pametni.

Pomlad je sedaj, Velika noč se bliža. Nič še ni zeleni, toda solnce je toplo. Vrtovi se prekopavajo, seme se spravlja v zemljo. Videl sem jo danes še enkrat, skrivaj in oddaleč, ko je stala na vrtu; polovica ga je bilo prekopenega, črnega, druga polovica je bila še siva. Grm je prirezavala. Mislim, da nič ne ve, kako se grmovje prirezuje, da ta grm bo cvetel, kakor vsi ob svojem času, pomlad je in zemlja je prekopana.

O Rahla, naj se zgodi, kar se hoče! Ne, naj se zgodi, kar se mora! Dobro je, da sem ta hip dovel, nič več bi ne mogel doživeti, in naj bi mi bilo tisoč let odmerjenih. Če bi ga moral odkupiti s tatjo, bi cena ne bila previsoka. Hujša je bolečina moje ljubezni od bolečine mladeniča. Ti veličastna žena, ti dobri instinkt! Kako je osramočeno vse v meni, na kar sem si domišljeval, kako ničevno in prazno je bilo vse v meni, dokler ti nisem pogledal v globino srca, kako mi je res-

nica življenja ves ta čas umirala v rokah! Ali se spominjaš, da sem te prosil nekoč: Vse se bo slabo končalo; reci, naj bom dober, ne močan, naj se navadim trpeti v slasti, ne hoteti velikih stvari! In si mi rekla: Bodi močan in dober. Kar je bilo vso večnost človeku odrečeno, se je zgodilo v meni sedaj, ta hip, na tvojo besedo.

Komu naj povem to veliko srečo, ki je danes v meni, srečo jasnega neba, brezpomembnosti sveta in vseh njegovih prikazni, začetega življenja, dihanja, koraka in sebi samemu govorjenih besed? Tebi jih kličem, Tiha, ki me ne slišiš, tebi, Nežna, ki te poznam! Premislil sem vse v tem času, kar sem se poslovil, in sem spoznal: svet je v vsej svoji ničvrednosti neskončne ljubezni vreden, ti si z vsemi svojimi zmotami neskončne ljubezni vredna, jaz sam živim prelepo življenje sredi vseh groz, ki me obdajajo, in Bog je nad nami in nad vsem.

Vihar vseh moči, ki nas vladajo, gre ta trenutek preko mene, jaz jih vidim in ti kličem: En sam hip življenja je vreden tisoč smrti. Kar govorim, Mirna, se ti zdi blodnja in bolezen, toda jaz sem vse premislil in vem: En sam hip življenja je vreden tisoč smrti.«

To je dnevnik, njega začetek in konec. Kdo bi mogel reči, kaj se je godilo s človekom, ki ga je pisal, kaj mu je bilo na srcu? Najbrže veliko reči, kakor nam vsem, pa gotovo je samo to, da je živel, kakor živimo mi, in da je potem umrl.

Razprava.

Izidor Cankar.

»Samo mi mislimo tako,« je rekel asistenčni zdravnik in je upiral prst na zemljevid, ki je visel na steni častniške obednice; »sklepati moremo potem šele, ko je vse gotovo. Včeraj sem govoril s prijateljem iz generalnega štaba, ki mi je rekel: Potrpajte samo še en hip! Samo še en hip! In to vedite, da ni nobena reč nemogoča, je dejal. Stavim glavo, da ...«

»Steklenica šampanjca bi mi bila ljubša,« ga je zavrnil debeli štabni zdravnik. »Johan, piva!«

»Ne steklenice, sod šampusa stavim,« je vneto nadaljeval mladi častnik svoja vojna razmotrivanja. Rabil je besedo »šampus«, ker je hotel vzbuditi vtis, da je s to pijačo v ravno tako prijaznem in domačem razmerju, kakor s članom generalnega štaba. Toda poslušal ga je samo kurat, ki ni vedel, kaj bi govoril, medtem ko se ostali trije niso nič

več menili zanj. Ura je bila devet in ob tem času so navadno začeli igrati. Sluga je pomaknil malo mizo na sredo, razvrstil stole okrog nje, na druge stole postavil steklenice in kozarce, položil karte na mizo in odšel.

»Kje pa je Bázil?« je dejal komandant.

»Hihihi,« se je drobno nasmejal ulanski poročnik, ki je vodil ekonomijo bolnišnice; »mislim, da ima svoja pota in opravke.«

»Ah, ja!« se je nasmehnil tudi komandant. »Vražjo kri ima ta človek. — Pa saj gremo lahko v troje, brez njega. Navadna stava?« je vprašal in razdelil karte.

»Ne vem, kakšno kri ima,« je odgovoril štabni zdravnik, »jaz gā ne razumem popolnoma. Včeraj se mi je pripetila čudna reč. Kar na lepem dobim drobno pisemce, v katerem me prosi neznana dama

za sestanek. V kavarni, ob pol šestih, pri tej in tej mizi. Vraga, sem dejal, kaj pa je to? Ali je res ves svet znorel, sem si mislil. Mene naj pusté pri miru, dva sina imam v vojski in hči se mi sedaj moži. V pismu pravi 'globoko nesrečna ženska' in da vame zaupa, da od mene pričakuje pomoči. Najprej nisem hotel iti, potem sem se premislil. Večkrat so se ljudje tako obrnili name, češ, da mi 'zaupajo'. To je vse zato, ker preveč piva pijem; potem se redim in prepočasi hodim in ljudje mislijo, da sem moder in dobrega srca.«

»Igram!« je rekel ulanski poročnik.

»Pomoč,« je dejal komandant.

»Brez mene. — No, in tako sem šel v kavarno. Vidim, da je čedna ženska, malo priletna že, pa dobra žena, nič ne laže, nič ne prikriva in nikogar ne toži. Z eno besedo, dobra žena. Pravi, da je gospa Bázilova, da se mož hoče ločiti od nje, kar naenkrat, po enajstih letih, in da je to prišlo nadjeno kakor strela iz jasnega. Nikoli nobene besede, nobenega prepira, vse je šlo gladko in dobro, in sedaj ji naenkrat piše, da ga ne bo več domov, naj mu pošlje njegove stvari, da sedaj šele vé, kaj je sreča, ki jo je pri njej ves čas pogrešal, in podobne stvari. Kazala mi je njegovo pismo; piše kakor človek, ki je popolnoma prišel ob pamet. — No, jaz poznam te reči in se načelno ne mešam vanje, puščam jih, da se same izravnaajo ali da se ne izravnaajo. Rekel sem ji torej: Milostna gospa, potrpeti morate, sedaj je vojska. Vojska vse prevrne.«

»A, tako je to?« je rekel komandant.

»Hihihi,« se je zasmel ulanec. Tudi mladi zdravnik je nehal kuratu razlagati operacijski načrt in obadva sta pristopila k igralcem.

»Kaj sem ji hotel? Jaz ji ne morem pomagati. Rekel sem ji: Že v mirnih časih se taka reč težko popravi, sedaj je popolnoma nemogoče. Vojska je in vsakdo plačuje svoj tribut.«

»Pa človek bi mislil, da taki tributi niso potrebni,« je dejal kurat, ki je čutil, da mora označiti svoje stališče.

»Ta tribut je najhujši izmed vseh, kar jih prebivalstvo plačuje vojski. Velikokrat sem videl, da so vojaki, ki so bili doma dobri očetje svojim otrokom, tu pri nas divji in lahkomišelní kakor dvajsetletni rekruti,« je začel mladi zdravnik z isto vnemo, s katero je prej razlagal operacijski načrt. »Kadar malo pijejo, so kakor obsedeni. Ta kuga razjeda cele kompanije, in če ne bomo po vojski ukrenili kaj prav energičnega, je po mojem mnenju ena sedmina prihodnjega zaroda izgubljena. Gospodje, ali veste, kaj to pomeni?«

»Ne bodi no siten, tovariš!« ga je zavrnil štabni zdravnik. — »Igram. Dve novi karti!«

»Dovolite, gospod štabni zdravnik, jaz mislim, da je stvar prav za medicinca zelo važna, brez vseh vojaških ozirov. Oblast bi morala z vso strogostjo poseči tudi v privatno življenje, če je osebna svoboda nevarnost za moč in zdravje države.«

»Ba ba ba,« je odgovoril štabni zdravnik in se ni ozrl od kart.

»Saj poseza, le kako?« je boječe dejal kurat. »Vse, kar oblast ukrepa, je tako, kakor bi prostitucijo odobraval in hotela preprečiti samo nje posledice. To je usodna napaka. Moža je treba npravno dvigniti. Drugače je vse zastonj.«

»Moj dragi kurat,« je rekel komandant strogo, »to ni naša reč, ampak Vaša. Zakaj pa Vas imamo? Moja naloga je, da vsakega moža svojega bataljona utrdim, da ga naučim streljati, in sicer kar najbolj precizno, da ga naučim rabiti vsako drugo orožje, da mu vzgojim samozavest, hladnokrvnost in pogum, z eno besedo, da napravim iz njega dobrega vojaka. To je moja naloga, in če jo srečno dovršim, sem storil veliko, največ, kar morem; potem pridete Vi. Od države je lepo, če priznava važnost Vaših nazorov in Vas dodeli regimentu. Kaj naj še več stori?«

»Vse moje delo je zastonj, dokler nima moštvo lepih vzgledov.«

»Aha, to so mi že velikokrat rekli! In jaz vedno odgovorim: Prvič, to ni res; mož živi svoje življenje in častnik svoje. In drugič: Če je tako, je vendar najbolj enostavno, da najprej spreobrnate častnike!«

»Spreobrnite me, spreobrnite me!« se je smejal ulanec.

»Ne, stvar je zelo resna, gospodje,« je nadaljeval mladi zdravnik, ki ni imel miru, dokler ni vsega dognal do konca. »Sedaj se še skriva, kakor vsaka huda bolezen, pa po vojski bo prišla in tedaj si ne bomo znali pomagati; prepozno bo.«

»To so čenče, dragi moj tovariš,« je rekel štabni zdravnik pokroviteljsko, skoro žaljivo.

»Ne vem, kako bi to bile čenče; grozno je,« je odgovoril kurat resignirano.

»Tedaj Vam pa moram vendarle povedati svojo misel,« je rekel štabni zdravnik. »Johan, piva! — O vseh teh stvareh Vam jaz lahko še vse drugačno pesem zapojem in se ne zglašam, se ne morem. Videl sem ljudi — ne samo tam za fronto, na katere mislite Vi in ki so vendar zdravi — ampak v bolnišnici, jetičnike, hrome, vodenične, ljudi brez noge in roke in vse druge, in sem videl, kako jih

je zajel véliki nagon, ta divja, elementarna moč življenja, ta strašni ogenj in kako se je pasel v njihovih ubogih srcih in okrnjenih udih. Spoznal sem, kaj se pravi človeka odtrgati od doma, od družine, od vseh vezi, ki uravnavajo njegovo življenje, vreči ga med mnoge druge, ki so prav tako brez doma in vsega, česar jih dom uči. Gospodje, takoj vam moram reči, da jaz nisem zoper vojsko, nisem miločen pacifist ali kaj takega. Osebnost mi je popolnoma všeč, in če bi se bila začela pred desetimi leti, bi bil danes slaven kirurg. Tudi v načelu nimam nič zoper njo; dokler so ljudje taki, kakršni so, se bodo pač vojskovali in bo morala odločiti moč, česar logika ne more. Toda v svojem zasebnem, nevojaškem življenju imam logiko rad in mi Tvoje sumarično ogorčevanje ni všeč, mladi prijatelj.«

Asistenčni zdravnik je zardel.

»Mislim, da nisem trdil nič nelogičnega,« je dejal.

»Glejte, ko smo začeli vojsko, smo rekli, zdaj... no, zdaj bo pač vojska. Vsi smo vedeli, da bo toliko in toliko ljudi umrlo, da jih bo toliko ranjenih, da bo kri v potokih tekla, da bo toliko praznih domov in toliko sirot. Z eno besedo, 'grozote vojske', kakor te stvari danes rahločutno imenujemo, so nam bile jasne in smo z njimi računili. Saj smo vedeli, da vojska ni gledališče, da gre za velike reči. Če bi takrat vprašali moraliste in medicine, bi nam rekli, da ne more biti dobro za človeštvo, če se navadi moriti, in da človekovemu zdravju ni v prid, če mu kdo pljuča prestreli ali nogo odreže. Pa jih seveda ni nihče vprašal, ker je vojska stvar vojaka, naša, ne drugih. Kako smešno bi bilo, če bi kdo takrat rekel, da vojska mora biti, ampak brez ran in krvi, brez smrti in požarov. Saj to ni mogoče! In moje mnenje je, da nobene vojske ni bilo brez gorjá, nad katerim se Ti zgražaš, tovariš. Tako strašno ni bilo še nikoli,

kakor je sedaj, pa tudi take vojske ni bilo še nikoli. To je moja misel.«

»Brez krvi ni vojske, vse drugo pa ni nujno potrebno,« je rekel kurat.

»Ravno to je zlodej! Jaz ljudi že nekoliko poznam in toliko jih gotovo tudi Vi poznate, moj ljubi. In vem za tega in tega in tretjega, da bi bil doma najvzglejnejši človek in da bi se v vseh drugih okoliščinah junaško držal. Pa pri nas se ne! Ne trdim, da se ne more, pravim le, da se nikoli ne bo! Ne tajim bolezní, samo to menim, da diagnoza ni prava. Če že zdravite, zarezite globlje, prav globoko! Ko pridejo najbolj divji nagoni do legalne veljave, zmaguje tudi ta največji.«

»Pa boriti se moramo proti njemu,« je dejal kurat.

»Le, če boste kaj opravili,« je odgovoril štabni zdravnik skoro žalostno. »Nikomur ne vsiljujem svojega mnenja, smem pa vendarle reči, da je tisti, ki je klical 'Živio vojska!', klical obenem razen mnoge drugega tudi 'Živela prostitucija!'«

»Tega ni takrat nihče mislil!«

»Seveda, ravno to je tisto, da nihče mislil ni,« je rekel štabni zdravnik in se je napil. Ko si je brke obrisal, je še pristavil: »Tudi pivo bo treba pustiti; mislim, da ga delajo iz koruze.«

Ta trenutek so se vrata široko odprla in vstopil je rezervni nadporočnik Bázil. Krepko je udaril s petami in pozdravil. Bil je veselega, svežega obraza kljub svojim petdesetim letom in oči so mu še mladeniško sijale.

»Vražji dečko, kod si se klatil?« mu je zapretel s prstom komendant.

»Najpokorneje javljam, da je Drač padel,« je odgovoril nadporočnik in zavihtel večerno izdajo.

»Hura! Johan, buteljko!«

»Hura!« so zaklicali tudi vsi drugi.

»Hura,« je rekel štabni zdravnik, »pivo je itak slabo.«

Tlačani.

Dr. Ivan Pregelj.

XVI. V Gorico.

Podseli je šla napeta vrv od Šavlijeve kovačnice čez cesto h Kobalovi gostilni. Kadar so prišli ljudje mimo, so obstali in kropili. Mnogi so ostali v hiši, da dočakajo pogreb. Drugi so šli posamič ali v malih skupinah proti Solkanu, kjer se je imela zbrati vsa kmečka vojska. V

ponedeljek zjutraj je pripeljal kmet iz Ušnika — hiši so pravili »pri hudiču« — mrtvega oskrbnika v Tolmin. Isti čas so nesli kmetje mrtvega Vidučevega fanta k pogrebu v Volče. Bila je dolga in čudna vrsta pogrebcev. Ko je Mohor Kacafura slišal, da se kmetje vračajo, je bežal na Most in čez Idrijo ter prišel do smrti upehan na Vrata, kjer je prenočil v senjaku, z nadejo, da bo

prihodnji dan pribežal čez Čepovan v Gorico. Isto noč so hodili podobno pot Thurnovi bravi proti Gorici, bežeč čez Vrhpolje in Brda. V Ročinju jim je bil prejšnji večer pribežal naproti Grandentijev birič in jih vrnil. Karnel jih je bil vnaprej plačal in napojil. Zastavil jim je pot. Smejali so se mu in ga potisnili ob stran. V Kanalu jim je navalil sod vina na cesto, da bi bdeli in čakali. Bravi so pili in razsajali do polnoči. Po polnoči so utihnili, pospali pred hišo. Ko pa je pogledal Karnel ob štirih zjutraj skozi okno, ali so še tu, je videl samo enega ležati na klopi pred hišo. In ta edini je bil njegov orjaški hlapec.

V Solkanu se stekata soška in čepovanska cesta. Od treh zjutraj je bilo na eni in drugi cesti zgodnjih potnikov. Pred Solkanom pod cerkvijo sv. Roka so se ustavljali. Ko je sinilo jutro, je bilo ljudstva ob cerkvi tristo mož. Solkanci so odprli krčme, ki so jih zgodnji ljudje mahoma zasedli. V Solkan je prišel rano zjutraj kromberški mesar Janez Pavšič in je slišal od ljudi, da so prišli delat obračun z Bandelom.

Pavšič je rekel:

»Kdo gre z mano? Sod vina dam, da ste prišli obračunit!« Trideset jih je bilo pripravljenih.

Okrog devetih so zapeketala kopita od Dolge njive. Oni, ki so taborili ob Sv. Roku nad cesto, so zagledali samotnega jezdeca, ki je podil proti Solkanu. Zastavili so mu pot.

»Kam?«

»V Gorico!«

»V Gorico ne greš! Birič si!«

»Nisem birič, kanalskega fajmoštra hlapec sem. Po padarja grem!«

»Če ne lažeš!«

Jezdec je pogнал konja. Bili so Čepovanci in ga niso poznali.

»Drži ga,« je zavpil tedaj nekdo iz gostilne.

»Po padarja gre!« so rekli tisti, ki so jezdeca izpustili.

»Vraga gre po padarja,« je viknil oni v gostilni, »tolminskega grofa birič! Vam bodo kmalu iz Gorice padarja poslali, vi, tepci! Moj stric, pa taki-le, ki še biriča ne ločijo, to bo vojska, kaj deš, moj ljubi Lapajne?«

»Ti si že pijan, Andrej,« je odvrnil mož Andreju Golji in mu boječsovražno pogledal v obraz.

»Ti me boš varoval!« se je rogal Golja, »ljubi moj Valentin, ki vedno pri meni sedi, dasi prav nič ne želim tvoje družbe. Zdaj veš!«

»Vem,« je jeknil Lapajne. Pa se vendar ni ločil od Andreja. Je že vedel, zakaj ne.

Dogodek z biričem je vznemiril ljudi po gostilnah. Drug za drugim so vstali in se pridružili onim na pokopališču. V nekakem nestrpnem čakanju so posedli po grobeh in nizkem zidu. Nekateri so zlezli v stolp in opazovali ravan onstran Solkana proti Gorici. Okrog poldneva se jih je polastila vesela brezskrbnost. Prva večja gruča ljudi je bila zavila od Dolge njive, kakih dvajset mož. Vsa pozornost se je obrnila na to stran.

Tedaj je zazvonilo poldne v Gorici, Šempetru, šent Mavru, da so se pomešali vsi ti glasovi v nekako čudno žalostno donenje, ki je legalo vseprek ravni in tal, ki so gnala prve pomladne rože. V tem hipu molitve se je morda eno ali drugo kmečko srce začudilo lepoti pomladnega dne, svetlobi že občutno vročega solnca, žareči vrsti cvetočih mandljevih dreves po ravnini, ki se je prelivala preko sivorjave črte mesta Gorice in rdeče strehe stolpov na jezuitski cerkvi in gradu nad Gorico v jutranje modro furlansko nižino. V Gorici je že bilo odzvonilo, ko se je oglasil zvon s Svete gore. Temni bronasti glas je padel v nižino. Ko da jim je ta glas domač, so se ozrli ljudje proti cerkvi Matere božje vrhu kraških goličastih bregov. In še enkrat so se odkrili in toplo jim je postalo pri srcu, ko da se začjenja tu gori vrhu goličastih bregov njihova domovina, dočim jim je vsa ta lepa ravan pod nogami tuja, mrzla, sovražna.

Tedaj je nekdo zavpil v stolpu nad njimi:

»Iz Gorice gredo!«

Tristo rok je zasenčilo oči, tristo grl je jeknilo:

»Gredo, gredo.«

Čudovito nemirno gibanje se je polastilo množice. Nekateri je prevzela groza, dočim so drugi, za spoznanje resnejši, govorili čudovito nežno in postali čudovito zaupni, se obrnili do soseda, in ko jih ta ni poslušal, do drugega in tretjega. Eni so hlinili mirnost, drugi bojevitost, eni silili naprej, drugi dvigali orožje:

»Ali jo vidite!« je vihtel mlad fant gorjačo, »tistega, ki ga dosežem, ne bodo več zobje boleli.«

Nekateri so se smejali, drugi so se navduševali: »Jim damo vetra, kaj!«

Nekateri so šli tistim naproti, ki so prihajali po dolini. Mahali so jim s klobuki in kričali:

»Hitite možje, da nas bo več. Iz Gorice gredo na nas!« In res so hiteli in so zasopli prišli k zbranim, baš ko so tisti, ki so prihajali iz Gorice, obstali onstran pred Solkanom.

»He, Martin Munih, kmalu bi bil zamudil!« je zavpil Andrej Golja.

»Kje so?« je vprašal Munih.

Martin je del roko nad oči in zavpil:

»Petnajst konj vidim pa dvakrat toliko pešcev! Ali mislite, da nas užugajo?«

»Naj poskusijo!« so rekli. Martin je strmel v daljo: »Zdaj so obstali in s konj skačejo,« je govoril; »rad bi le vedel, kaj bo zdaj!« Hip pozneje se je obrnil k ljudem: »Če nas mislijo užugati, jih ne bomo tukaj čakali. Kaj deste, možje? Zunaj ob zid se postavimo, potem naj le pridejo!«

»Kako pa!« so odvrnili mlajši, ki so očitvidno imeli isto misel, bodisi ker je bil kraj tak, bodisi ker so poznali trohico taktike iz sejmarskih pretepov, kjer je bil oni »dober«, kdor se je držal zida. V svojih širokih klobukih, ki so jih delali kaj mrke, so se razgnetli pred pokopališčem v tesno gručo. Nekateri, zlasti tisti, ki so imeli puške, so poskakali na široki zid. V istem hipu je bilo čuti po cesti med hišami peketanje. Samcat jezdec je zavil izza vogla zadnje hiše, pridržal konja in se vzpel iz sedla. Bil je droben človek z okornimi naočniki in špansko brado. Oblečen je bil v črno svileno obleko, na glavi je imel nekak baret, ob strani mu je tolkel lahek rapir s pozlačenim ročajem.

»Bog pomagaj, kakšen Goljat!« je viknil grohotoma Golja. Jezdec je z drobnimi koraki premeril rahlo se dvigajočo brežino; vajeti je vrgel dvanajstletnemu fantu, ki je bil prikukal izza hiš in se zleknil v mlado travo ob cesti.

»Kaj bo neki zdaj?« je vprašal nekdo med kmeti.

Tedaj je zavpil mož z ostrim in tujim naglasom:

»V veliko našo žalost smo zvedeli, da ste se vi, Tolminci, spuntali in prišli oboroženi v Solkan ter da nameravate napasti mirne in cesarju vdane prebivalce mesta Gorice.«

»Nad Bandela smo prišli!« so vpili eni. Drugi so klicali: »Mir! Naj govori!«

Mož z baretom, tedanji mestni sodnik Brunetti, si je nemirno popravil naočnike in nadaljeval strogo uradno:

»Po povelju visokega gospoda, glavarjevega namestnika, visokorodnega gospoda, gospoda Ivana Adama grofa Strassoldo, prihajam jaz, Ahil Brunetti, mestni sodnik mesta Gorice, da vas zaslišim, kaj je dalo povod vašemu nepostavnemu, zavratenemu in izdajskemu zbiranju, in da vas opozorim, da se mirno razidete, kakor je tako zaukazal visokorodni gospod, gospod Ivan Adam Strassoldo, grof, namestnik glavarjev in zastopnik N. V.« Za hip je prestal, se ozrl proti konju in vprašal: »Kaj odgovorite na povelje in vprašanje visokega gospoda grofa, glavarjevega namestnika?«

Množica je zašumela. Martin Munih je viknil:

»Razšli se ne bomo! Za odgovor se pa kar nič ne mudi. Boste že zvedeli, kadar bomo vsi skupaj. Kaj pravite, možje, ali je tako ali ni?«

»Dobro!« je odgovorila večina.

»Pomislite,« je dejal zopet uradno Brunetti, »da pomeni to očitni upor proti povelju gospoda glavarjevega namestnika.«

»Nič ne pomeni!« je klical Martin. »Mi moramo čakati drugih, pa še vi počakajte. Tisti gospod, gospod nas nič ne briga, saj ga še poznamo ne! Ali je tako, možje, ali ni?«

»Je, tako je!«

»Šteje nas!« je zaklical tedaj Andrej Golja, »daj mu, daj, Martin, eno preko tiste pokrovke na glavi.«

Bučen smeh se je razlegel.

»Vi,« je viknil Brunetti, »Vi zasmehujete mene, ki me je poslal gospod, gospod —«

»Ali nas kaj briga njegov gospod, gospod?« se je obrnil Munih k možem.

»Figo nas briga!« so vpili robato.

Sodnik se je oddaljil, zajahal konja in oddirjal.

»Dobro smo ga,« so se smejali ljudje.

Razne kosmate šale so krožile med uporniki. Ni minilo deset minut, ko je zavpil Andrej Golja:

»Za norca nas imajo, glejte, že zopet prihaja tisti s pokrovko.« V resnici je Brunetti zopet razjahal in zaklical, da naj se na povelje podglavarja razidejo. Bil je rahlo razburjen, ker ga ljudje niso niti poslušali; bil je namreč sam vase zaljubljen in je menil, da bo že njegov prvi nastop kmete oplasil. Ostra beseda mu je ušla, množica se je nemirno zganila. Ob strani se mu je smejala solkanska dečad. Prijel je za ročaj sablje:

»Vi se torej upirate! Nočete se raziti?«

Z debelo šalo je odgovoril Golja, naj hiti v grm, da ne bo prepozno za njegove svilene hlače. Dečad je od veselja zavriskala. Sodnik se je vzpel na konja, bled jeze in užaljenosti, in odjahal. Kmalu nato je dečad zavrisknila in se razbegla. Po cesti je bilo čuti votlo peketanje nekaj konj. Resnost se je polastila kmetov. Izza hiš je zavilo troje jezdecev.

»Hudič,« je zaklel Golja, »ali ga poznate?«

»Tolminski je!« so mrmrali kmetje.

Res je bil Jakob Anton grof Coronini v spremstvu Ivana Pavla Radetiča in podglavarjevega kancelista Morellija. Grof je pogнал konja v breg tik pred kmete, dočim sta spremljevalca obstala v majhni razdalji. Kmetje se niso niti ganili. Grof je osupnil, kajti opazil je, da je komaj deset ljudi snelo klobuke pred njim.

»Ali me poznate? Ali veste, kdo sem? Zapovedujem vam, da se razidete!«

Molk.

»Martin, govôri!« je zaklical nekdo med kmeti.

Martin Munih se je dotaknil širokokrajnega klobuka, toda snel ga ni.

»Saj smo že povedali, da se ne razidemo. Ali smo komu na potu? Ali smo na prepovedanem svetu?«

»Kdor govori z menoj, ta naj se odkrije!« je zavpil grof. Martin se je stisnil med druge in dejal:

»Kdor se hoče odkriti, naj govori ž njim. Jaz ne bom.«

»Martin, prav imaš!« je zaklical Golja.

»Nima ne prav!«

»Pa naj tisti govori, ki misli, da nimam prav!« je vzkliknil Martin.

»He, Lapajne, pa govori ti, le govori!« Nekaj mož je porinilo Valentina pred grofa.

»Kdo ste Vi?« je vprašal grof.

»Tisto je vseeno, kdo sem!« je odvrnil Lapajne; »so rekli, da z Martinom ne govorijo, naj pa mene vprašajo!«

»Zakaj ste tu, Vi in Vaši tovariši?«

»Zato, ker imamo obračun z davkarji!«

»Tako? Ali je Tonin bil davkar?«

Lapajne se je zmedel. Jasno je bilo čuti Goljev glas:

»Zdaj govôri, Valentin, govôri!«

Kri je šinila Nadlogi v suho lice, poln strahu je strmел v grofa, ki je namenoma zasukal konja, da je kmet odskočil.

Valentin je dejal:

»Naj pa drugi povedo, ali smo prišli nad Bandela, ali ne!«

Grof je gledal preko njega po množici:

»Vi veste, da je vsako zbiranje prepovedano pod smrtno kaznijo, izgnanstvom in izgubo imetja!«

Kmetje so molčali.

»Kot vaš gospod bi vam mogel zapovedati, da se razidete, in kaznovati bi vas moral. Toda ne kot vaš gospod, temuč kot odposlanec visokega gospoda namestnika glavarjevega vam to veleam.«

Kmetje so še vedno molčali.

»Tudi je gospod namestnik glavarjev pripravljen poslušati vaše pritožbe zoper davkarja Bandela. Izberite izmed sebe župane, — ker čujem, da so med vami, — in ti naj gredo pred namestnika, da jih zasliši. Drugi pa se vrnite domov!«

Zasuknil je konja in odjahal k spremljevalcema. Med kmeti je zašumelo.

Nekaj minut potem je prijezdil grof zopet bliže. Svest si zmage je dejal:

»Sklepam, da boste hvaležni izredni milosti gospoda namestnika!« Iskal je Valentina, in ko ga ni našel, se je ozrl na Martina. Toda ta je molčal.

»Primož, ti si župan, govôri!« je zavpil nekdo.

Izmed kmetov je stopil slok, siv mož in se vojaško postavil pred grofa. Bil je Primož, ki je svojčas služil in je še imel nekaj vojaških navad.

»No, kaj?« je vprašal Coronini.

»Gospod grof,« je dejal Primož, »tisto o županih ni mogoče, ker sva dozda samo dva tukaj.«

»Tako!« je zavpil grof; »torej nepokorni do skrajnosti!« Srdito je obrnil konja in odjahal s spremljevalcema.

»Zdaj bo zares!« je dejal Martin, »možje, držimo se!«

In res so se začuli v vasi trdi koraki vojakov pešcev in peketanje konj. Hip pozneje so se prikazali vojaki mušketirji ob voglu hiš, za njimi dvanajst dragoncev s kapitanskim poročnikom Arardijem na čelu in v ozadju namestnik glavarjev grof Strassoldo s spremljevalci.

»Stoj!« je velel rezko Arardi. Ko ukovani so obstali mušketirji in černidi; dragonci so zadržali konje. Groza je stresla kmete, ko so videli, kako mirno in tiho se gibljejo vojaki, kako so se razvrstili, pustivši cesto odprto podglavarju in spremstvu. Vrban Koščer je stal na zidu, pa ga je streslo čudovito mrzlo. Z nepojmljivo silo ga je gnalo, da je moral venomer strmeti bradatemu, visokemu mušketirju v obraz. Nepojmljiva jeza ga je prevzela na tega človeka. Tedaj je Strassoldo prikimal spremstvu in spodbodel konja. Obstal je z Radetičem pred kmeti in dejal italijansko, da kot podglavar ukazuje, naj se razidejo. Radetič je prevedel njegove besede.

»Ne!« so odgovorili kmetje.

Zopet je tolmačil Radetič, da bo dal grof podglavar vojakom povelje, da jih razpode.

»Naj poskusijo!« so viknili kmetje.

»Čakajte, hudiči,« je slišal Vrban Koščer Andreja Goljo, ki je bil skočil z zidu, položil puško nanj in meril. Vrban Koščer se je tisti hip domislil, da je pozabil pogledati v Kanalu na sliko sv. Krištofa. Z očmi je je iskal zdaj na prvi solkanski hiši in je ni našel. Vzdramil ga je ostrí Arardijev klic:

»Puške, kvišku!«

Vrban je opazil, da stoji podglavar že zadaj v spremstvu, dočim je klical Radetič vstríc ob mušketirjih:

»Možje, v zadnjič, spametujte se!«

Oster pok je odgovoril, Radetič je krenil z glavo v stran. Kroglá mu je šla mimo glave in udarila v streho.

»Ogenj!« je velel tedaj ostro Arardi.

Ostro prasketanje mušket se je odbilo ob zidovih hiš, je zasikalo kmetom preko glav, da so se široki krajci, ko od vetra zagnani, pripognili. Isti hip se je izvilo iz teh ljudi ko temna grožnja. Nekaj petelinov je zakresalo ob kremenje. Cela gruča, tesno stisnjena, ko zvezana, se je zazibala, da se vrže na vojake. Toda vojaki so se v hipu razdelili. Oster žvenket sabelj je prerezal tišino, slovesno je bilo čuti Radetiča:

»Reiter, vorwärts!«

Kmetom se je stemnilo pred očmi. Groza in tesnost jih je obšla. Prednji so omahnili v zadnje. Krik, hrzanje in topot konj, vmes kletev Golje: »Hudiči, udarite, kaj gledate!«, nekaj zamolklih udarcev in potem eno samo čuvstvo, da je tu ves odpor zastonj; prerivanje, beg, hreščanje rjavih vrat na pokopališče, stiska, molitev, kletev in beg gor, dol, sem, tja in venomer v ušesih slovesno mirne Radetičeve besede:

»Reiter, vorwärts!«

Majhna gruča kmetov, potisnjena na pokopališče, se še brani z golimi pestmi proti mušketam, blazno ljuti Martin vpije: »Hudiči, živega me ne boste!« In hipoma umolkne in telebi, od muškete omoten, dvema črnidoma v roke — zadnji, ki se je branil.

Na cerkvenem zidu, tam, kjer je stal in streljal Golja, pa leži Vrban Košcer, edinec sive matere, tisti, ki se je v Kanalu pozabil ozreti na sv. Krištofa. Iz rane pod ušesom mu curlja droben curek krvi. Bradat mušketir stoji onstran zidu in strmi v blede obličje, ko da se ne more domisliti, kje je videl to lice znano in neznano. Morda v sanjah, morda nikoli.

* * *

Nekako ob istem času, ko se je vračal Strassoldo s svojimi vojaki in s kakimi petindvajsetimi zajetimi uporniki — povečini onimi, ki so bili odšli zjutraj v Kromberg in prišli napol pijani naravnost vojakom v roke — je stopalo do devetsto in še več kmetov v močnih gručah od Ajbe proti Kanalu. Šli so počasi, mnogi od njih so bili že trudni, bodisi od neprespane noči, bodisi od poti za pogrebom od Podsel v Volče in zopet nazaj. Kakih petdeset mož je stalo že tik pred Kanalom. Očividno so bili tu obstali, da se posvetujejo, kajti eden je stal v sredi in dajal drugim navodila. Bil je Štefan Maraž. Hipoma so se ljudje zgani in skoro skokoma prešli čez most in obstopili Karnelovo hišo.

Maraž je zaklical:

»Hej, Karnel, ali spiš? Račun smo prišli delat!«

Kmetom se je zazdelo, da je sinilo za oknom ob voglu dvoje dremotnih oči, brezmejno srditih, stisnjenih ko pri kači, kadar hoče pičiti.

»Je doma, je!« je zaklical Melinc iz Tolmina, ki je bil prvi okusil moč Karnelovega hlapca. In prav kakor da ga je spoznal po glasu, se je isti trenutek izvilo odnekod izpod zemlje isti močni hlapec ter je skočil na cesto pred kmete.

Maraž je nehote odstopil in vzkliknil:

»Blaž Dražar, ta-le je, primi ga!«

»Kateri?« je vprašal orjaški človek bebastega obličja.

»Primi ga, Blaž!« je vpil Maraž, »pet bokalov vina je vreden!«

»O, je, je,« se je neumno nasmejal Blaž in stopil pred hlapca. Slovesen mir je zavladal v četi, nemo čuvstvo groze in občudovanja teh dvoje orjaških ljudi je prevzelo kmete. Onadva pa sta si stala enako močna nasproti, topih obličij, z neumnim smehom na ustih. Še nikoli se nista videla. Zdaj pa sta se merila, ne v jezi, kvečjemu v topi zavisti, kakor da je eden izmed njiju odveč.

»Ali se bova?« je dejal smešnovljudno Blaž. Nasprotnik ni odgovoril, nego se okretno vrgel na Blaža in ga v hipu položil na tla.

»Ježeš, Blaž, stavo boš izgubil,« je klical Maraž. Dražar je planil kvišku, bil je dokaj manj vljuden. S slepo besnostjo je popadel hlapca. Zčela sta se, tesno objeta, rvati in prerivati. Hlapec je držal Dražarja z roko okrog vratu in mu skušal ukloniti glavo, dočim je Dražar divje stiskal hlapca čez prsi. Škripala sta z zobmi in hropla. Dražar je bil močnejši, toda nerodnejši. Tedaj sta se boreča zaletela v kmete, da so odleteli in se umaknili. Hlapec je priril Dražarja tik do mostu, ga stisnil ob ograjo in napol vse sile, da mu izpodbije ravnotežje.

»Blaž, drži se!« je bodril Maraž in skočil k borcema. Že je bil zamahnil, da udari po hlapcu, ko je ta ugriznil Dražarja v rame; bilo je videti, da bo Blaž odletel čez most. Toda bolečina, ki ga je prevzela, ga je razljutila brezmejno; zastokal je, stisnil hlapca čez prsi, da se je stegnil, ko da lovi sapo, in so mu roke odnehale. V naslednjem hipu ga je treščil Dražar na most in mu pokleknil na prsi.

Šum priznanja se je izvilo iz kmečkih grl, dvajset rok se je stegnilo po hlapcu in ga povezalo ter zavleklo pod cesto na klop.

V naslednjem trenutku so padli težki udarci na Karnelova vrata. Divja besnost — nerazumljiva — se je polastila ljudi.

»Vun s Karnelom!« so vpili, »vun z morilcem, tatom!«

»Posvečenega duhovnika je ubil!«

»Cerkev Matere božje je okradel!«

»Saj nima duše!«

Množica okoli hiše je naraščala; pridružili so se kmetom domačini, ki so sprva le od daleč gledali. Eden izmed njih je potrkal mlademu fantu na ramo:

»Je doma, je!« Fant je prikimal.

»Pa odkod vas je toliko?« je vprašal Kanalec.

Fant ga ni slišal in je ril v ospredje. Kanalec je potrkal starejšemu moškemu na rame in prikimal z glavo:

»Presneto je hud, Maraž!«

»Saj je lahko.«

»Seveda je lahko,« je dejal Kanalec, »pa tudi vi ste lahko hudi, vam je šel z biriči rubit. Pa ste ga nagnali, sem slišal.«

Kmet je kimal z glavo: »So ga, ko je hotel v drugo. Pri nas je pograbil, kar je dobil.«

»Kaj slišim?« Kanalec je molčal in premišljal. Nato je vprašal: »Vi ste z one strani proti Kobaridu?«

»Pa ne vsi,« je priznal Vrsnjan.

»Pa da vam je Karnel živino odgnal?«

»Jo bo plačal, potep!«

»He,« je zavrnil tedaj Kanalec, »v soboto je šel z biriči, pa so rekli, da je prišel le do Podsel. Kako vam je neki živino odgnal? Čez Laško?«

Vrsnjan ni odgovoril. Klic nepopisne mrznje se je razlegel med ljudmi. Iz neke špranje pod streho je gledalo dvoje stisnjenih oči v gnusnem obrazu, rumenobledem, izpremenjenem od groze, blazne bojazni in divjega srda. Čepeč na podu na vseh štirih je gledal Karnel počenjanje kmetov in hropel od strahu ko pes ali stekla zver in grebel z nohti v trhlo jelovino.

»Glejte ga, pod streho je,« je kazal Maraž.

»Kje, kje?« so vpili ljudje.

»Tam, tam!« so vzklikali drugi in kazali z roko na špranjo, za katero je čepel zloben, gnusno-grd, kakor velik, strupen pajek.

»Vi, mož, meni se zdi, da ne greste na pravega!« je zopet potrepal Kanalec Vrsnjana.

»Aha!« je odvrnil ta in prikimal.

V tistem hipu so zahreščala vrata; v ljudi je zazijala tema, iz nje je dihnil mraz. Groza je obšla upornike. Ne eden se ni ganil, da vstopi. Sovraštvo ljudi do Karnela ni bilo manjše od tajne groze pred njim. Sovražili so dacarja ko okuženo in strupeno žival in se ga bali, kakor sovraži dete krastačo in se je boji.

»Posvečenega duhovnika je ubil, nima duše!« je zopet klical nekdo.

»Naprej!« so potisnili oni v ozadju. Par ljudi je omahnilo skozi vrata. Sprejela jih je mrzla in temna, luknji podobna soba. Bila je skoro prazna. V kotu je stala koritu podobna postelja, ob postelji vegasta miza in dvoje stolov. Na mizi je ležal vrč; vino se je bilo razlilo in tvorilo na črnoumazanih tleh mlakužo.

»Tu sem, možje,« je sunil Maraž v mala vrata v steni, da so odletela na znotraj, in je skočil v še temnejšo, še vlažnejšo, kuhinji podobno luknjo. Drug za drugim so se možje spotikali ob pragu, eni so celo telebnili v niže ležečo kuhinjo na ilovnata tla.

Nekako v sredi prostora je stala navadna lesena lestev, ki je molela v četverokotno odprtino v stropu.

»Tam gori je,« so vpili eni, dočim se je Maraž že vzpenjal po lestvi. Hip pozneje je divje zatulil, lestev se je stresla, po njej je zdrknil Maraž, se valjal po tleh in kričal:

»Ubijte ga, psa, ubijte ga! Nos mi je odgriznil!«

Tuleč od bolečin je planil iz teme na plano, da so oni, ki so stali še zunaj, odskočili, kajti bil je grozen, s strašno rano v obrazu, zalit s krvjo po bradi in ustnicah. Dvajset korakov vstran je bilo leseno korito, ki je vanj lila voda po kljukasto dvignjeni leseni cevi. Skočil je k vodi in vrgel obraz v korito. In ko ga je dvignil, se je zopet pognal med kmete in klical:

»Zažgimo, naj zgori, živ naj zgori!«

»Jezus, ne zažigati!« so jeknili domačini, ko je nekaj kmetov prislonilo lestev na streho. Kje so jo bili dobili v naglici, morda niti sami niso vedeli. Bila pa ni tista, ki so jo videli v hiši. Par mož se je vzpelo na streho, Maraž je popadel zadnjega, ga vrgel z lestve in se sam vzpel nanjo. Nato je začela leteti opeka s strehe, da so se oni, ki so ostali spodaj, komaj še umaknili. Izpod opeke je pogledalo strešno ogrodje, nekaj mož je izgínilo v podstrešje.

»Meni ga pustite,« je klical Maraž.

Grobna tišina je zavladala ob hiši.

»Kje si, pes? Boš še grizel?« je vpil Maraž, ki je od bolečin in besnosti pol slep begal v somraku pod streho. Potem se je hripavo zasmejal in skočil v temo k zidu pod slemenom.

»Jazbec prokleti, zdaj —«

Stegnil je roko, da pograbi Karnela. Toda roke so mu omahnile. Nepopisno spačeno lice s topostjo mrliča se je zibalo pred njim. Maraž si je segel preko oči; šele sedaj je videl, da se ne

Friderik H. Füger:
Hektorjevo slovo.

Sigmund L'Allemand:
Laudon pri Kunersdorfu.

Priloga D. in Sv. št. 6.

Jan. Peter Krafft:
Slovo domobranca.

ziblje samo rahlo na stran nagnjeno obličje, nego da visijo tudi dolge roke in telo in noge.

»O, hudič,« je viknil za njim Melinc, »zdaj se je pa sam obesil!«

* * *

Solnce je utonilo za Vrhpoljem. Mimo Desklâ je šla kmečka vojska, tiha, čudno trudna in resna. Ni se jim ljubilo govoriti, ko da se sosed sramuje sosedu. Čuvstvo neuspeha, nekak očitek je legel vsem na srce. Bojazen in dvom sta napolnjevala razboritejše, dočim so se nerazsodnejši čutili skoro krive. Nekaterim je šlo celo na jok in sami niso vedeli, zakaj, ali radi otrok, ki so jih pustili doma, radi žen in sestra, ali radi njih samih, ki gredo delat obračun z davkarji.

»Ali je to kak obračun?« je zaklical Šime Golja divjakom v Kanalu in Andrej Laharnar je pljunil. V najbolj besnih se je dvignil odpor proti tema dvema, dočim so drugi nejasno čutili, da Golja in Laharnar bolje vesta. V tej uri, ko so vsi čutili, da ne bi smelo biti ni drobca užaljenosti, trme in ključovalnosti v njih, so vedeli, da se drug drugega boje, da drug drugemu gledajo na prste. Celo Lovrenc Kragulj se je zastonj trudil, da bi odgovoril prijazno Kobalu. Na srcu mu je ležala misel:

»Pravzaprav, ta Kobal! Na strani stoji in gleda. Če nam izpodleti, se bo izmuzal, nas pa bodo prijeli!«

Ko se je bilo zvečerilo in so bili kmetje tik pred Plavmi, se je ljudem malo olajšalo srce.

»Hudi že smemo biti, samo tako tjavendan ne!« je nagovoril Melinc Štefana Laharnarja.

»Kako pa,« je odvrnil ta dobrosrčno.

Tedaj jim je prišla nasproti gruča ljudi.

»Možje,« je zaklical eden med temi, »le oščajajte se!«

»Kaj pa je?«

»Kaj?« je govoril isti, »z vojaki smo se. Pa so naši bežali! Zdaj veste.« In zgodilo se je kakor čudež. Namesto da bi se ljudje prestrašili, so se celo zveselili te novice.

Ugasnila je senca iz Kanala... Za vedno?

XVII. Zmagovalci in osvetniki.

V gostih gručah se je utaborilo v noči od sedemindvajsetega na osemindvajsetega sušca ob cerkvi sv. Roka nad Solkanom do širitisoč kmetov. Sedeli in ležali so okoli ognjev, kajti noč je bila hladna. Zvečer so se bile prikazale zvezde, toda pokrila jih je rahla megla in od Vipave doli

je zavijala burja. Ognji so se dimili, ker so žgali sirov les, nalomljen nad bregom v pobočju Skalnice in Sv. Katarine. Ko je postajal mraz proti jutru občutnejši, so se zavlekli nekateri doli na cesto ob Soči vse do studenca, kjer napajajo vozniški konje.

Ves prizor je bil sličen onemu, ki ga nudi na božjih poteh prenočujoče ljudstvo. Nema resnost je ležala ljudem na obrazih, vsem je bilo mraz in neprijetno. Sledovi boja in krvi, prelite pretekli dan, so se še poznali. Ljudje, ki so sicer komaj kdaj mislili, ali so lačni in žejni in ali jim je mraz, so sedaj živo čutili, kako so trudni in brez volje; in vendar niti najtrudnejši niso mogli zaspiti in so nestrpno šteli zamolke udarce polnočnih ur ter čakali željno jutra in dneva. Sedeli so po vaseh zbrani ob ognjih Knežani, Podmelčani, Ljubinjci, Zatolminci in Zalaščani, Vrsnjani in Doljani, Kamnjani in Kobaridci, Ponikvarji in Pečinarji, Mostarji, Modrejčani, Modrejani, Ložani, Kozarščani in Volčani, Čiginjci in Rutarji, Selani in Lomnjani in ljudje iz Kozmeric in Drebočnika. Sami zase so sedeli in taborili Bačarji, Idrijčani, Trebušani, Čepovanci, Lokvarji in Grgarci, dočim so se Lokovčani in Kalani pomešali med Kanalce, Brice in Kromberžane. Vsi ti ljudje so imeli vsak svojo posebnost, so zavijali v govoru vsak po svoje, imeli vsak svojo pamet, svoj prav. Družila jih je zgolj zavest, da imajo vsi eno pravdo proti enemu skupnemu nasprotniku, ki so ga videli v negotovih obrisih zdaj v osebi Bandela, zdaj grofov, zdaj barona Tacco, zdaj davkarjev Taljanuta, Zaletela ali Resa in celo v osebi Solkanke Marjute Bašin.

Nekateri so se zavedali osebne pravde in storjenih jim krivic, drugi, zlasti Tolminci iz okolice Tolmina, so čutili, da ne gre njihov punt proti eni osebi, nego proti razmeram, eni sami veliki krivici, ki postaja od leta do leta vse večja in hujša. Umevno je, da so videli in čutili v Gorici ono gnezdo, kjer se jim rodi slednje zlo. Čepovanci s Podgornikom na čelu so si predstavljali obračun tako, kakor ga je bil uprizoril Maraž v Kanalu. Ti so istovetili kmečko pravdo s povračilom tlačiteljem. Toda eni in drugi so bili trdno uverjeni o svojem pravu in prepričani, da je pot, ki so jo nastopili, najnaravnejša samoobramba; v praski prejšnjega dne so videli novo krivico, storjeno jim od gospode. Ta reč jih je potrjevala v načrtu. Dokler ne bodo močnejši od gospode, dokler ne ustrahujejo Gorice in grofov, ne bo boljše. Kakor hitro bi se razšli, bi padli po njih, jih polovili in kaznovali ko upornike. To so vedeli vsi in čut hvaležnosti, da drug drugemu služijo s svojo številnostjo, je preveval

slednjega moža. Vstala je sicer misel: Ljubi Bog, ali bomo vedno mogli biti tako združeni in močni? Ali je to mogoče? In kaj potem, če se razidemo? Kaj potem —?

Prav kakor da je videl te misli, se je tedaj dvignil od nekod Šimon Golja z Andrejem Laharnarjem in Kraguljem.

»Možje,« je zaklical sredi ognjev, »polnoč je minila. Danes bo, kar bo. Jaz mislim, zgovorili se bomo, kako in kaj, da bo vsak vedel. Ne bo šala danes!«

»Ne bo, ne!«

»Zato je potreba, da se porazgovorimo. Mislim, da ne bo narobe, če se sprva pogovorimo tako, da vsaka vas izbere svojega moža. Ti se pogovorijo, potem pa govori, kdorkoli bi bolje vedel.«

»Red mora biti, prav je tako!«

»Župani naj stopijo skupaj!«

»Župani in tisti, ki so nas vkup spravili!«

Četrť ure pozneje se je stisnilo v mogočno gručo do petdeset županov in uglednejših mož. Ob cerkvenem zidu so se strnili v mogočen polkrog, dočim jih je ostalo ljudstvo obkolilo. Čuti je bilo le prasketanje ognjev in šum vetra, ki se je zale-taval ob cerkveni stolp, in glas Šimona Golje, ki je govoril:

»Možje! Sam Bog mi je dal ućakati to uro. Nisem se je nadejal. Pa je le dal Bog, da je prišla. Glejte, možje, ena vojska smo. Jutri bomo videli, če nam Bog da srećo, ali je še pravica na svetu. Danes nas ćaka tećka reć. Vojska smo, pa se ne smemo bojevati. Nismo prišli, da bi podirali, prišli smo, da zahtevamo svojo pravico in da nam jo dajo, smo prišli. Možje, mi nismo puntarji, mi smo pravdarji. Pravdati se za svoj prav, to sme vsakdo. Ali ne mislite tako?«

»Kako ne bi mislili tako!«

»Danes pojdemo nad Gorico, pojdemo, da bodo videli gospoda, koliko nas je. Smo vzeli oroćje, ne da bi jih prećanjali. Mi se noćemo puntati in delati krivice, mi hoćemo le, da napravijo red in povr-nejo, kar so nam po krivici vzeli blaga in pravic. Zato smo prisegli!«

»Streljali so na nas vćeraj!« je vzkliknil z rahlim gnevom Lovrenc Kragulj.

Golji se je razćrel glas: »Danes ne bodo stre-ljali. Danes bodo poslućali našo toćbo. Zato, da jo bodo morali poslućati, smo tu.« Za hip je utihnil, potem se je razvnel: »Pa nismo zato tu, da bi iskal vsak izmed nas maščevanja za krivico, ki mu jo je storil Bandel ali groć ali Karnel v Kanalu. Naš obraćun ni za vsakega izmed nas, je za vse skupaj.

Tega ne bodo smeli reći, da smo s silo delali krivico. Če bomo mi hoteli vojsko, danes bomo moćnejši. Pa Bog ve, ali bomo vedno?«

»Golja ćre na otroćjo pamet!« je pripomnil nekdo.

Golja se je stresel. Poznal je ta glas. In ven-dar ni moćel misliti, da bi bil to res glas tistega, ki je vanj še nedavno toľiko zaupal. Še enkrat se je razćrel:

»Moćje, kar ste v Kanalu poćeli, ni bilo prav. To mislim jaz, to misli Andrej Laharnar, to misľijo še drugi. Pa le stoji zapisano: ‚Deveta je, da kdor bi na svojo roko ubijal in prelival kri, ali tudi dru-gaće krivićno delal, naj ga sodi desetero moć iz desetih vasi‘.«

Pri zadnjih besedah je Golji glas pećal, kot da moć sam već ne veruje v besede, ki jih govori; izćgovoril jih je komaj sľiśno. Grobna tićina je za-vladala med moćmi; stari Golja je nekam ćudno ble-del in omahoval.

»Kaj ti je, Šime?« je vpraćal Andrej Laharnar.

»Je že bolje,« je odvrnil Golja.

»Ali boć še govoril?«

»Ne bom, daj ti, Andrej, povej jim!« Golja se je naslonil ob zid in uprl oko preko zborujoćih. Tedaj se je srećal z Gradnikovimi oćmi in se je zaćudil, da Janez ni povесil pogľeda. Ljudi se je polastila nećotovost.

»Sľićite,« je kľical Andrej Laharnar, »zdaj je ćas, da si zaupamo, kako misľimo. Golja je pove-dal, kako misľi on, in jaz povem, da misľim kakor on. On in jaz sva delala, da smo se zdrućili; prva sva bila. Zato se spodobi, da smeva eno reći, če je treba. Reda je treba. Midva sva zaćela, midva bova odćgovorna, če se bo kaj zćodilo, kar ne bo opravićeno pred Boćom. Nać punt ne sme biti maščevanje. Boću prepustimo maščevanje.«

»In obraćun z Bandelom tudi!« je zdaj vzklik-nil Gradnik glasno.

Kakor razjarjen lev, velik in moćen je stopil naprej. Med starimi in mirnejćimi moćmi ųupani jih je bilo dokaj, ki so se ozrľi z nezaupanjem nanj. Ko da to ćuti, je vzdignil oći in premeril ľudi, ki so se bili bliće potisnili ob polkrog ųupanov, in je vzkliknil:

»Golja in Laharnar sta pozabila, da vemo vsi to, kar sta nam povedala. Če delamo krivico, bo padla na nas. Za nas pa je zdaj gotovo, da so jo nam gospoda delali in bo zato padla nanje!«

»Andrej,« je zaćepetal Štefan Laharnar bratu, »saj prav govori!«

»Moćje,« je govoril Gradnik, »ko so me v Tol-minu s ćibami, sem rekel: mene so, meni so nare-

dili krivico. Može, ko so včeraj Košcerjevega ustrelili in naše zaprli, sem rekel: na nas so streljali, nas so zaprli! Tam je njegova kri in tam leži Vrbani. Ali je bil naš, ali ni bil? — Može,« je nadaljeval, »danes bomo obračunili s tistimi, ki so nam krivico delali, ki nas sovražijo, in ne s tistimi, ki bodo danes kakor Vrbani prelili svojo kri. Kako bomo obračunili, tega ne vem ne jaz, ne Golja. V Kanalu je obračunal Bog, ali bo tudi danes, on ve. Jaz vem eno, može: Zdaj bi vzel nož in šel nad Bandela in bi vam rekel, pojdite domov, sam ga grem zaklat. Ob glavo bom, nič ne de, vam bo pomagano. In to sem mislil. Pa je Golja sam rekel, da moramo biti vsi; ali vsi nedolžni ali vsi krivi. Gotovo je, da moramo zmagati in priti do svojih pravic. In kadar pridemo do teh naših pravic, tedaj bomo sodili med seboj morilce, tatove in sleparje!«

»To hočemo!« je zavpila tisočglava množica. Gradnik je nadaljeval:

»Imamo župane, pa ne da vzamejo vso odgovornost nase; najzadnji in najmlajši je enako odgovoren kot Golja ali Laharnar. Če morajo biti eni od nas na čelo postavljeni, naj bodo radi reda in ne zato, da bi bili v resnici močnejši od katerega koli drugega. Po svoji pameti volite tiste, katerim zaupate.«

Gradnik se je ozrl na Lovrenca Kragulja, Goljo in Kobala in je nadaljeval:

»Ali se puntamo prvič? Ali se niso Kragulji in Golje in Kobali že puntali? In za pravico so se.

Pa niso imeli prav, ker niso znali. Tudi jaz pravim, ne vsak zase, kakor dozdej, nego vsi za enega, kakor eden za vse. Zato je treba, da drug drugemu zaupamo.« Zamahnil je z roko nad Gorico: »Tu doli je glava krivic. Zoper njo smo se vzdignili v vojski. Danes bo morda trepetala, jutri bo že mislila, kako nam vrne. Zato pokažimo, da se ne bojimo. Če bodo videli, da smo vsi ko en mož, se bodo vdali. In če se ne vdajo, može, potem naj govori moč!«

»Moč naj govori!« je ponovil Kragulj.

»Kakor bratje v eni družini gremo, gremo po pravice za sinove in hčere. Brat pa ne sodi brata, brat ga ljubi!«

Tedaj se je zgodilo nekaj nepričakovanega. Šimon Golja je pristopil h Gradniku, ga objel in poljubil:

»Brat, odpusti!«

Šum nepopisne radosti se je dvignil iz množice. Eni so jokali, drugi so se objemali, tretji so tulili od radosti in ginjenja.

Andrej Laharnar je dejal v tem šumu Gradniku:

»Če bi imel hčer, bi jo dal tebi!«

»Kako,« je vzkliknil Gradnik, »saj imam Matkovo Tino.«

Pri tem se je domislil njenih besed in je pogledal proti Plavem, postal žalosten in zamrmral zamišljeno:

»Ne bo prišla!«

(Dalje.)

V mraku.

V polumrak je zvon zapel
čez planino. —
Mlad vojak je pod goro

tih obrnil se v nebo:
»O Marija blažena,
glej, če je zastražena

moja deklica nocoj.
Čuvaj počoj njen in moj!
O Marija blažena!«

Silvin Sardenko.

Cvetoča breskev.

Nad zemljo modro nebo strmi,
nad poljem breskev z rdečimi vejami. —
Steza v daljo . . . po njej korak zveni
s tisočnimi željami — — —

Žena: Cveti . . . oči
mojih umrlih otrok!
Starka: Cveti . . . pogledi,
ki jih pošilja Bog!

Fant in dekle: Cveti . . . plameni,
sijoči v notranjost in čez zemski krog!
Mož: Cveti . . . žarki misli,
iskreči udarci dela rok! . . .

Ko so šli,
so želje na vejah ostale,
kot zlata banderca v solncu plapolale:
udarci, misli, plameni, oči!

France Bevk.

Književnost.

U t v a: **Kraguljčki.** — V Trstu 1915. Založila in izdala knjigarna I. Štoka. Cena broš. izvodu 80 vin., v platno vez. 1 K 20 vin., po pošti 20 vin. več. Str. 46. — Izmed 23 Utvinih pesmic mi ugajajo: »Mraz«, »Prvi krajec«, »Koliko je zvezd«. Ta pesem bi lahko pogrešala zadnjo kitico, ki ji je samo v škodo. Tudi »Prvi krajec, suh možiček« trpi radi zadnje kitice:

Kar je v paradižu dobil,
sam je snel;
polna usta je bonbončkov
še imel.

Prvi verz je posebno slab, ker ruši blagoglasje. V drugo vrsto bi spadale pesmi: »Kraguljčki«, »Krist je vstal«, morda še vsem mladinskim pesnikom toliko priljubljena »Jurijeva«, dalje: »Ej, ti oblaček«, »Smrečica«, a tudi te niso brez hib. Vsebinsko lepa je tudi še »Pri zibelki«, a radi forme ne bo otrok ogrela. Pesmi, kot: »Prvi snežec«, »Vesna«, »Legenda« in nekatere druge so marna reč. »Ti gaj samotni« ima srednje tri kitice vsaj idejno porabne, če ne lepe, a prva:

Ti gaj samotni, tihi gaj,
Ti večen si sanjač;
in tak postanem tudi jaz,
ko tvoj sem pohajač —

in zadnja:

In ti si spet ves tih in nem,
tak si, kot večni samotar;
ko v senco se ti potopim,
postanem sam sanjav —

kažejo nerodnost velikega otroka. Uvodni verzi, »Kateri kerub« in več drugih so slaba proza. Lična knjižica ne bo budila ne pri otrocih, ne pri odraslih trdnega veselja in užitka. Če se ne oziramo na slovniške in druge napake, ki jih pri takih pesmih lahko zamerimo tembolj, so pesmi vse premodre, predolgočasne, hladne, ker so prenenaravne. Poseben dar je, pogledati v globino otroške duše, postati za trenutek sam otrok, z njemu lastnim hrepenenjem, nazori in načajivostjo. Preko Levstika in Župančiča smo prišli le z drobtinami. Tudi otroški spis zahteva osebnosti. Bodimo malčki, ne majhni!

France Bevk.

Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1916. Letošnji Koledar prinaša razen življenjepisov, poučnih člankov in navadnega koledarskega gradiva »šaljivo povest« dr. Ivana Preglja »Novi zvonovi«. Povest pripoveduje o težavah Antona Zlatopera, ki je dal nepremišljeno besedo, da se ne bo oženil, dokler ne zapoje v fari novi zvonovi; po petih letih zvonovi seveda pridejo in Zlatoper se poroči z izvoljenko svojega srca. — Dobro dé človeku, če po dolgem času prebere tako nedolžno, skromno povestico, ki noče nič drugega kot pokazati nam življenja vedro stran, zlasti če je tako

dobro pisana kakor »Novi zvonovi«. Pregljeva tehnična posebnost je, da ne pripoveduje zdržema, epsko pripravljajoč in družec dogodke, temuč v posameznih prizorih, dramatično. Ta tehnika je za daljšo povest ali roman nepripravna — kakor se je pokazalo v »Tlačanih« — ker je v nasprotju z naravo snovi, v kratki noveli, kar so »Novi zvonovi«, se pa zelo dobro obnese. Prav bi bilo, da bi imeli takih stvari več.

I. C.

Oče naš! V svojem in v imenu sorojakov molil dr. Josip Lovrenčič. 1915. Založilo Tiskovno društvo v Kranju. 50 vin. — Teh enajst pesmi je izdal Lovrenčič v tolažbo in prid svojim rojakom Goričanom, ki živé bedno življenje in umirajo bedne smrti v pregnanstvu. Njih gorje je neizmerno; poznajo ga samotisti, ki so ga videli. Pesmi so torej neke vrste priložnice. Bistveno se razlikujejo od prejšnjih Lovrenčičevih, katerih predmet je bilo izključno pesnikovo trenutno razpoloženje ali misel in svet le toliko, kolikor se je v njem na njemu lasten način reflektiral. Sedaj je L. naenkrat začutil, da je človek med ljudmi, eden izmed mnogih enakih, in svet mu je s strašnimi udarci dokazal svojo objektivno eksistenco. Tako so nastale te »socialne« pesmi, pesmi usmiljenja in sočutja.

Pa priložnice so vendar. Takoj pri drugi kitici prve strani sem ostrmel ob verzih:

»polje — biló lepó je plodovito:
Zdaj posejano je z granatami in vse razrito.«

Potem nisem imel nič več pravega veselja z »Oče našem«. Lepi v pravem pomenu besede sta samo zadnji dve: »Begunci« in »Moja pesem«.

Obširneje in pravičneje bo mogoče o L. govoriti šele pri drugi, boljši priliki.

Izidor Cankar.

Ciciban. Spisal Oton Župančič. Izdala in založila »Omladina«. V Ljubljani 1915. Str. 55. — Župančič je izdal malo knjig in neponatisnjenih pesmi ima tudi malo; velikega, to je voluminoznega dela sploh ni napisal; »Jerala«, ki je hotel postati epos, ni dokončan in bo najbrže vedno ostal fragment. In vendar je vsaka njegova knjiga, kadar izide, literaren dogodek. Napačno sodijo, ki mislijo, da je vzrok temu reklama in že pridobljeno dobro ime, in ki trdijo, da je njegova slava vendarle pretirana in deloma umetna. Dejstva ne govoré tako, kajti dejstvo je, da smo o Župančiču le malo pisali, da so njegovi ocenjevalci kakor neradi, nerodno in boječe prijemali za pero, čeprav so vedeli, da se jim ni bati zagovorov in replik; o njem so govorili manj kot o kom drugem, in kar so vedeli povedati, je bilo na las podobno frazam, toda kadar so zapisali njegovo ime, so ga zapisali z neutajljivim spoštovanjem. Zgolj papirnata slava je drugačna;

o človeku, ki potrebuje reklame, se govori mnogo in glasno, pa brez spoštovanja.

Res je, da se dá ljudem skoro vse — in zlasti v slovstvu in umetnosti — vdisputirati ali izdisputirati, toda če knjigo sprejme cela pisateljska generacija kakor novo dogmo, če se je na mah oklene, jo kljub zavesti odvisnosti in krivde kopira in se kljub naporom ne more otresti njenega čara, tedaj je neoporečno gotovo, da je knjiga znamenita, naj bodo sodbe o njej kakršnekoli. In pri Ž. se je tako godilo, ne enkrat, temuč vsakokrat, kadar je izdal novo knjigo. Mladina je zoper lastno voljo drla za njim iz takozvanega dekadentstva v liriko zbirke »Čez plan«, iz nje k filozofskim in psihološkim razglabljanjem »Samogovorov«. To ni bila samo formalna odvisnost; nemogoče je vzljubiti in kopirati formo brez nje duševne vsebine, kajti forma je le utelešeni duh in brez njega razpade sama v prah. Ž. je marveč z vsako svojo knjigo pritegnil mišljenje in čuvstvovanje slednikov v svojo lastno smer. Knjige ni izdal, dokler ni imel, molče preklicujoč svoje prejšnje delo, kaj novega povedati o sebi in svetu, a tedaj so jo mlajši — in starejši — strmé in verno sprejeli. To je objektivno, zanesljivo merilo njegovega zgodovinskega pomena.

S tem ne pravim, da je na Ž. vse tudi dobro. Slabih pesmi sicer ni priobčil, vendar so nekatere le srednje vrste. Usodnejša napaka tega čudovitega pesniškega organizma pa je negotovost svetovnega naziranja; manjka mu prepričanosti resničnega proroka, popolne notranje ubranosti, ki je mati novih dob, tvorilo stoletij.

Ko je Ž. izdal »Samogovore«, so se mnogi vprašali, kakšna bo prihodnja knjiga, kak razvoj je tukaj še mogoč? Presenetil nas je z dvema knjižicama za otroke, z zbirko uganek in »Cicibanom«. Od najglobljih in najtežjih pesmi, kar jih je pisanih v slovenskem jeziku, je napravil do »Cicibana« en sam korak! Ta korak ni nelogičen skok ali retrogradacija v razvoju, kakor se morda utegne zdeti. V sedanjem času lokalnega prerekanja in sebičnih, nasilnih strasti so te pesmi čiste, otroške preprostosti in dobrote naravnost aktualne, so diagnoza dobe in zdravilo, so protest, svarilo in klic. Kakor so bile vse dosedanje Župančičeve zbirke dokumenti njegovega notranjega razvoja, tako je tudi ta knjižica račun o novih doživljajih pesnikove moške dobe, novih razgledih vase in v svet. In potem je, mislim, tudi notranja logična vez med »Samogovori« in »Cicibanom«: kar je modrijanom ostalo skrito, se razodeva otrokom.

Ž. je že v svojih mladih letih pisal mladinske pesmi; te, ki jih je napisal v moški dobi, so mnogo boljše in bodo zopet kažipot, kakor je bila doslej vsaka njegova knjiga. Pristno je vse, njih duh, predmet in oblika in naši otroci jih že veselo žvrgolé.

Izidor Cankar.

Silvin Sardenko: **Nebo žari**. Pesmi. Cena K 1.—. V Ljubljani 1916. Založila Katoliška Bukvarna. Str. 61. — To je, če prav vem, prva slovenska pesniška bojna zbirka. Nje značaj kaže motto: »Nebo žari — in gozd šumi — skrivnostni spev — solze in kri.«

Kar Sardenka najbolj označuje, in sicer vse njegove knjige, od prve do zadnje, je čista, vedno enako zvočna melodioznost verzov. V tem mu ni nihče kos in mu nikdar ni bil. Trdega verza sploh ne zna napra-

viti, in če se mu kdaj pripeti, da je kaka kitica vsebinsko manj vredna, so, kar se tiče glasovne vrednosti, vse dobre. Njegove pesmi se pojó same od sebe, takoj ostanejo v sluhu in iščejo komponista; kitic, ki jih zna človek takoj na pamet, če jih samo enkrat prebere, je tudi v tej knjižici obilo. To je Sardenkova lastnost in vrlina, ki jo moramo ceniti ne samo zato, ker brez nje ni popolnoma lepe pesmi, ampak še posebej zato, ker je danes tako redka. Če namreč pregledujemo našo liriko zadnjega časa, ne moremo prezreti, da je med njo dobrih pesmi dovolj, toda ubranih zelo malo; najmlajši pesnik ne misli več na tradicionalne sheme, dela z verzi, kar hoče, in vendar ni v njih jezikovne zvočnosti. Gotovo je to nezaveden odpor proti formalni uglajenosti, besedni mehkobi Župančiča in Sardenka ter bo morda rodil kdaj dobre sadove, pa za enkrat so trpki še očitnejši.

Sardenko se izza »Mladega jutra« do danes v formalnem oziru ni bistveno izpremenil in isto velja — ker se notranji veliki preobrati le težko izvrše v starih formah — seveda tudi za njegovo mišljenje; ostal je pesnik situacijske lirike. Iz predmeta, ki se mu ponudi, iz razmerij zajame lirsko vsebino, izčrpa človeka in njegovo situacijo. Kar prideva sam, lastne refleksije in glose k življenju se mu večinoma ne posrečijo, zdi se mi, da zato, ker misli o stvareh naše, vsem skupne misli; treba bi bilo več individualnosti v sodbah o svetu, več drznejših poletov, višjih razgledov! Tak vzgled reflektivne pesmi je n. pr. »Boj«.

Junaki, v boj! —

Odšli so vsi od vseh strani:
Pogum in hrum in srd in črt,
obup in strah in mrak in smrt.
Junaki, v boj! Kdó se boji,
se v temni grob pogrezní!

To je popis, situacija. Potem sledi druga kitica:

Le ene ni:

Junakinje junakov vseh.
Močnejša je kot srd in črt
in silnejša kot boj in smrt;
boji se vendar bojev teh.
Le ene ni — ljubezni.

V sredi se pesem kar prelomi; prva polovica je dobra, Sardenkova glosa v drugi ni več. Resnično je, kar trdi, pa le preveč resnično, da bi si želeli pesmi o tej resnici. Še očitnejše je to pomanjkanje invencije tam, kjer je v predmetu težko najti kaj objektivnih liričnih vrednot, kjer je torej pesnik navezan zgolj na svojo refleksijo. V takem slučaju se je Sardenku zgodilo, da je napisal v pesmi »Slovenci cesarju«

Slovenec tvoj je patriot —
junak do groba.

besede, ki so tudi resnične, o katerih pa ni mogoče reči, zakaj bi ne bile pisane rajši v prozi.

Umetnik bodi kakor asket; paktiranje s svetom ni le strahopetnost, marveč izdajstvo samega sebe.

Nasprotno so tiste pesmi, ki jemljejo svet kot objektivno lirsko količino, prečudno lepe in vredne, da stoje poleg najlepših. Take so »V mraku«, »Naročilo«, »V zapuščenosti« in še druge. Tukaj hočem poudariti dve:

P e s e m.
Zvoni.
A hiše božje
nikjer ne vidijo oči.

Dehti
po rožni sreči.
A sreče od nikoder ni.

Šumi
pod starim mlinom.
A mlin stoji že leto dni.

D o m o t o ž j e.
Nizke hiše
v gostih jablan sredi,
ozka vrata
z drobnimi pogledi,
varne strehe
z vdanimi pokloni,
lepi dnevi
s tihimi zatoni:
Duši moji
toži se za vami,
včasih s smehom,
včasih pa s solzami.

Spričo takih pesmi moramo reči, da je »Nebo žari« Sardenkova najboljša zbirka, in marsikdo bo moral svoje mnenje o njem korigirati. Sevé bi bilo dobro, da bi bil Sardenko v prihodnji zbirki še strožji s seboj, da bi brez usmiljenja črtal vse, kar je, ne le slabo, temuč manj dobro; dobili bi tako knjigo, ki jo dolgo čakamo in zelo, zelo potrebujemo. *Izidor Cankar.*

Bericht über eine Reise zum Studium der Volks-epik in Bosnien und Herzegowina im Jahre 1913. Von Prof. Dr. Matthias Murko. (Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Phil.-histor. Klasse. 176. Bd., 2. Abh.) Wien, 1915. Hölder.

Vseučiliški profesor dr. Matija Murko si je pridobil nevenljivih zaslug za natančnejše poznavanje narodnega pesništva s svojimi študijskimi potovanji po Bosni in Hercegovini, kjer narodna pesem še sedaj živi. Posebno važno je tudi, da je vzel s seboj za pomočnika fonograf, s katerim je pesmi, kakor jih pojejo narodni pevci, ohranil za bodočnost. Prof. Murko je prepotoval s podporo balkanske komisije dunajske akademije znanosti v poletju 1912 severozahodno Bosno in nanjo meječe kraje Hrvatske in Dalmacije, da je preiskaval še dandanes tam živečo narodno epiko, zlasti ono bosenskih moslimov. Leta 1898. in 1899. je izdala »Matica Hrvatska« »Junačke pjesme muhamedovske« in ž njimi zbudila veliko pozornost vseh, ki se zanimajo za narodno pesem. Prof. Murko je potoval po hrvaški Liki že l. 1909. O uspehih svojega raziskavanja l. 1912. je izdal obširno poročilo v 173. zvezku dun. »Sitzungsberichte der Kais. Akad. d. Wissenschaften« (l. 1913.) in v poročilu o fonografskih posnetkih. Po tem poročilu je napisal dr. Vinko Zupan obširen članek »O narodni epiki bosenskih muslimanov« v »Ljubljanskem Zvonu« l. 1913. na str. 663—668.

Leta 1913. je šel prof. Murko zopet na študijsko potovanje v Bosno in je hotel preštudirati tip moslimskih epičnih pesmi na vzhodnih mejah Krajine, zlasti v krajih ob reki Bosni in dalje na vzhodu. Zaradi kolere ob srbski meji pa je moral deloma svoj načrt opustiti, in tako je prišel na svojo veliko srečo preko Sarajeva, kjer se je dalje časa mudil, v Hercegovino, klasično deželo epičnega narodnega petja. Vse potovanje je trajalo ravno dva meseca, od 5. avgusta do 5. oktobra. O svojih krasnih uspehih nam pripoveduje prof. Murko v zgoraj navedenem poročilu iz leta 1915. in v poročilu o fonografskih posnetkih epičnih narodnih pesmi v srednji Bosni in Hercegovini (XXXVII. Mitteilung der Phonogramm-Archivs-Kommission der Kaiserl. Akademie der Wissenschaften in Wien 1915. Hölder.) Razmeram primerno odslej ni raziskaval le moslimskih epičnih pesmi, ampak tudi katoliške in pravoslavne, kar je zelo zanimivo: prišel je do enakih ali

podobnih zaključkov pri narodnih pevcih vseh treh veroizpovedi. Moslimski veleposestniki so imeli na svojih dvorih tudi krščanske pevce. Pevci se navdušujejo za vsako junaštvo: »bez razlike vjere, samo da je junak«; odtod izrek: »Onda bilo, sad se spominjalo.« Narodna epika še krepko živi in je zlasti v Hercegovini v cvetju, vendar pa se kaže že vpliv moderne omike in nazadovanje narodne pesmi, in to tudi v Hercegovini.

Pevci se dobijo iz vseh stanov, a največ jih je poljedelcev in pastirjev; med moslimskimi pa je posebno veliko ciganov. Bogati in plemeniti begi so imeli pri sebi stalne pevce; navadno so bili to boljši služabniki, ne samo moslimske, ampak tudi katoliške vere. Tudi žene, moslimske in krščanske, katoliške in pravoslavne, znajo mnogo pesmi; neka katoliška pastirica je znala sto pesmi. — Plemenitim moslimom so peli pevci v prejšnjih časih le v njih hišah, »na konaku«, ali v hiši za goste. V ljudskih kavarnah se slišijo dandanes narodni pevci, toda beg niti ne gre v tako kavarno, pa tudi boljši pevec ne. Pri hišnih, domačih slovesnostih vabijo pevce, da pojejo na domu, posebno pri ženitovanjih; tu se pevci večkrat skušajo, kdo bo lepše pel in si pridobil v tekmi slavo najboljšega pevca.

Moslimske pesmi so zelo dolge, sicer v Hercegovini ne tako, kakor v bosenski Krajini, vendar pa se pojejo tri do pet ur ali tudi celo noč. Sploh pa zna pevec pesem tudi raztegniti, za kar imajo izraz »goniti«. O najboljšem pevcu v Mostaru se pripoveduje, da »može goniti pjesmu tri dana«. Ako je pesem dolga, se mora pevec seveda včasih oddehniti, in to imenujejo »naoštraj«, »dušak« itd.; prof. Murko navaja celo vrsto izrazov, ki jih je slišal na različnih krajih. Pevec more peti celo uro brez presledka, nekateri celo pol-drugo uro. Kako velikansko duševno in telesno delo izvrši v tem času, nam postane jasno, ako pomislimo, da prepoje v eni sami minuti 13 do 28, navadno 16 do 20 deseterozložnih vrstic. Iz poročila prof. Murka se da posneti, da je najboljši komorni stenograf mogel zapisati za pevcem le kratke odlomke. — Število pesmi, ki jih znajo moslimski pevci, je navadno 70 do 80; nad 300 jih je znal najimenitnejši pevec hercegovinski, Izak. Katoliški pevci znajo celo pesmarico Kačičevo (okrog 140 pesmi) in še druge pesmi. — Kot plačilo za pesmi so dobivali pevci v zlatih časih v preteklosti cekine, konje, vole, krave, žito, obleko; sedaj pa jim v kavarnah plačujejo kavo, čaj, limonado, cigarete, tobak; najrajši imajo za plačilo žganje, a vino in pivo jim ni tako všeč, češ, da ni tako dobro za pevčevo grlo.

Prednašanje je večkrat popolnoma dramatično in globoko občuteno, ne le pri moslimih, ampak tudi pri katoličanih, kar prof. Murko proti nasprotnim trditvam še posebej poudarja v tem poročilu. Preden pevec začne peti, napravi kratko predigro na goslih in potem zagotavlja v kratkem uvodu, da hoče peti resnično pesem o starih junakih. Zanimivo je, kar pravi prof. Murko gledé izprememb, ki jih napravi pevec, ako poje isto pesem večkrat: poizkusi pri vseh pevcih so pokazali, da pojejo pevci še celo kratke odstavke drugič in tretjič z različnimi izpremembami v posameznih vrsticah ali tudi v sporedu. In to je značilno za vsako ljudsko umetnost! — Gledé spremljevanja na goslih (»gusle«) je opazil prof. Murko, da

potegne pevec lok pri vsakem verzu petkrat semintja. Zanimivo je tudi, kako pevci izgovarjajo samoglasnike na koncu vrstic: nekateri jih srčejo, požirajo ali samo krajšajo in bolj motno izgovarjajo, drugi pa jih posebno poudarjajo in naglašajo; zelo pogosto se sliši kratek odmor med zadnjim in predzadnjim zlogom, predzadnji samoglasnik je potem zategnjen in naglašen. Zgledi za to se nahajajo v fonografičnih posnetkih. Iz teh je tudi mogoče dokazati, da pevec prenese včasih zadnji zlog v naslednjo vrstico, n. pr.:

Nije Lika, ko je prije bi-
la —

Vse te posebnosti in silno hitro predavanje je vzrok, da morejo le domačini pesmi prav umevati.

Moslimski pevci se držijo starih pesmi, v katerih se opevajo stari junaki. Te narodne pesmi zelo pretiravajo in zato gre glas o njih, da dosti ali napol lažejo; pevci zato nočejo peti novjših pesmi, ker gledé novjših časov ni lahko tako »lagati«. Tudi katoliške pesmi opevajo večinoma stara junaštva. Vzete so iz Kačičevega »Razgovora« (pesmarice) in iz bosenskih zbirk narodnih pesmi frančiškanov Martića in Jukića. Katoliški pevci posebno radi pojejo pesem o osvobojenju Dunaja od Turkov po Kačičevi pesnitvi. — Pravoslavni pevci ne pojejo toliko starih pesmi o carju Lazarju, Milošu Obiliću in Vuku Brankoviću, kakor o novjših in najnovjših bojih Črnogorcev s Turki; in te pesmi so vzete iz pesnitev Petra Petrovića Njeguša in še celo iz onih kralja Nikita I., posebno pa iz zbirke »Osveta Kosovska«, ki jih je pel in napisal Maksim Šobajić in so izšle v Belgradu (296 str.). Razen teh se pa pojejo tudi pesmi o rusko-japonski vojski in seveda tudi o zadnji balkanski vojski. Prof. Murko je prišel do zanimivega zaključka, da je epska narodna pesem tam, kjer najbolj cvete, literarnega izvora, da je vzeta iz tiskanih virov. Neki pravoslavni pevec se je kar splošno izrazil v tem smislu z besedami: »Najprije se štampa, a onda primaju pjevači.« Kot vir se naravnost navajajo tudi zbirke Vuka Karadžića in Vuka Vrčevića. Še danes je mogoče videti prepise narodnih pesmi v celih knjigah. Mnogo pesmi se je razširilo med narod po redovni in svetni duhovščini, katoliški in pravoslavni. Frančiškani so brali ljudem, kadar so jih obiskavali po njih selih, narodne pesmi in enako so delali tudi pravoslavni popi. Že leta 1904. se je izrazil nasproti prof. Murku arhimandrit Ilarion Ruvarac v samostanu Gergeteg v Srijemu gledé narodnih pesmi: »Ja mislim, to je sve od nas pošlo.« In Murko dostavlja: »Gotovo! Mnogo srbskih narodnih pesmi se je razširilo med narod po redovni in svetni duhovščini in mnogo jih je tudi v teh krogih nastalo. V Hercegovini goji dandanes narodno pesem zlasti svetna duhovščina.«

Največjo pozornost je posvetil prof. Murko vprašanju, če in kako še tudi dandanes nastajajo narodne pesmi. Da se to godi še sedaj, dokazuje celo vrsta zanimivih izrazov za zlaganje pesmi, ki jih prof. Murko navaja, in sam je spoznal nekaj zlagateljev narodnih pesmi. Nove pesmi spevajo pastirji in pastirice. Tudi moslimske žene in deklice zlagajo junaške pesmi. V 18. stoletju so tudi v Dalmaciji opevale deklice junaške boje s Turki. Isto se trdi tudi o pravoslavni deklicah. Vsaka pesem pa mora resnico poročati, drugače ni nič

vredna. Novejše pesmi o večjih bojih morejo le izobraženi ljudje spesniti, »naučenjaci, što škole svršili«. Neki pevec se je izrazil, da je zato »treba študirati 20 godina ... 15 gimnazija«. Šobajić je bil tudi študiran človek, ki je pesmi deloma sam zlagal, deloma si jih dal diktirati in jih je potem uredil in izdal. Literarnega postanka so tudi pri katoličanih pesmi o okupaciji Bosne in Hercegovine. Dandanes se opevajo celo deželnozborske volitve, potovanje izseljencev v Ameriko, cesarjev obisk, vojaški nabori; prof. Murko je našel še celo pesmi o mobilizaciji l. 1912/13. Zanimivo bo raziskavati, ko bo končana sedanja borba narodov, se bodo li našli pevci, ki bodo opevali junaške čine sedanjih dni.

Prof. Murko je nameraval o počitnicah leta 1914. nadaljevati svoje študije v vzhodni in jugovzhodni Bosni in v sandžaku Novem pazarju, toda izbruhnila je svetovna vojska in je moral opustiti svojo namero. Dal Bog, da bi veleučeni gospod profesor mogel kmalu svoj načrt izvršiti in nas še večkrat razveseliti s tako vezanimivimi poročili, kakor je letošnje! *Fr. Rebol.*

»Hrvatska Prosvjeta.« Pred menoj leži pet zadnjih številčk lanskega letnika v skupnem zvezku. Bodi mi dovoij, da spoznam smoter in cilj in izrazim mnenje. Mlada simpatična generacija, ki se je zbirala najprej okrog »Luči« in »Našega kola«, bi bila gotovo dosegla še lepših uspehov, da ni vojne, ki bo pustila sicer v umetnosti tudi svoje dobre posledice, a je njena hipna škoda zelo občutna. Generacija je dosegla, kar je mogla, in to je dosti. Prvi pogled na zunanjo obliko lista in v notranjost nas spomni na »Dom in Svet«. Kako lep in razveseljiv je nastop in kosanje mladih sil! — Vendar so tudi razlike. Kar je pri Hrvatih mnogo vredno, je to, da imajo naroden cilj na dlani, in dasi ga zasledujejo v raznih oblikah, jim je skoraj glavni smoter; obenem je tesno združen z religiozno mislijo. To je njih velika idejna vrednota, četudi ni brez razkosanosti. Naša nacionalnost ni tako glasna, patetična. Jaz se n. pr. ne morem iznebiti misli, da sem najprej človek, če ne samo človek, in mi je cve-toča češnja ali obvdovela žena na Kitajskem bližja nego »narodnost« v časnikarskem pomenu besede. Malo simpatičen mi je v poeziji državni patriotizem; lepo se poda v dnevnikih in na ulici, a v pesmi je samo beseda. Besed je vse preveč. Kako je v resnici težko moderno čutiti, moderno misliti in pisati! Misel na nekaj novega mora biti strašna le strahopetnim ljudem. Patos je klepetulja. Bojmo se vsega, samo ne srca in misli! Kjer ima stati slab izraz ali laž, naj stoje rajše tri črtice ali pike. Hodimo pred dobo in ne za njo! Večina slik je dobrih in le zaradi slabega papirja se niso reprodukcije posebno posrečile. V tem, da se je otresel »časovnih zahtev«, se vidi listovo stremljenje po lepem. Izmed predolgih kritik je kritika o knjigah, kot n. pr. »U plamenu i krvi«, še posebno predolga in nepotrebna. V nasprotju s kritikovim mnenjem bi dejal o tej knjigi samo: »Ta funtroman sem bral le toliko, da sem spoznal, da je funtroman boljše vrste.« Čemu kvariti okus? Škoda besed! Sicer je list vreden gorkih simpatij. Naj bi se po vojni, ko bomo zapisavali, kar danes čutimo, in pričeli tvoriti novo dobo, naša vez sorodstva v korist lepoti stesnila še bolj in se izločilo vse, kar je v napotje. »Hrvatska Prosvjeta« naj postane mejnik v hrvatski književnosti. *France Bevk.*

Glasba.

Dobrodelni koncert v stolni cerkvi.

Cecilijino društvo za stolno župnijo je priredilo po prizadevanju čč. gg. stolnega kapelnika Stanka Premrla in dr. Frančiška Kimovca dne 1. marca t. l. zvečer ob 8. uri cerkven koncert. Prostorno svetišče je bilo napolnjeno poslušalcev iz vseh slojev. Ta umetniška vojna pobožnost je bila obenem dobrodelna prireditel, katere čisti prebitek je namenjen vdovam in sirotam naših junakov, ki so zapečatili svojo ljubezen do domovine z lastno krvjo in so dali zanjo v ceno svoje življenje.

Z ozirom na smoter je bil spored sestavljen in prav dobro pogoden. Sprejeli so vanj glasbotvore vseh vrst, ki jih je mogoče izvajati na tako svetem mestu, v tako resnem času, pred tako razlikovitim poslušalstvom: orgelske točke, skladbe za zbor s spremljevanjem in brez spremljevanja godal in samospeve; le gregorijanskega korala ni bilo. V tej sestavi se zrcali obsežno duševno delo in vsak posetnik koncerta je slišal kaj zase primerne.

Bachov preludij v svoji grandiozni zasnovi, bogati invenciji, cvetoči melodiki, nedosežni logiki in pestrem sozvočju je izvajal č. g. Premrl, spretno izrabljajoč prednosti novodobnih orgel z izvrstno tehniko in duhovitim pojmovanjem; registracija je bila vse hvale vredna in tempo — pri Bachovih skladbah težavna in kočljiva stvar — povse pravilen. Ta točka je bila namenjena glasbeno naobraženim krogom.

Dostopnejša širšim plastem je dr. Kimovčeva pretresljiva nagrobnica »Ko odpro oblaki se pred bliščem križa« za mešan zbor in trobila. Misel besedila je posneta po sekvenci »Dies irae«. Trobila je uporabil skladatelj z ozirom na kulturnozgodovinsko od 13. veka sem ustaljeno misel angelske trobente, ki bo klicala na sodnji dan pred božji prestol. — Pri izvajanju so trobci s svojim trpkim zastavkom in s prevladujočo samozavestjo oškodovali učinek ritmično, dinamično in agogično dobro pripravljenega predavanja pevskega zbora.

E. Hochreiterjev ofertorij »Domine Jesu Christe« iz njegove mrtvaške maše (op. 38) za enoglasen mešan zbor in orgle je fino občuten umotvor, ki se je izlil iz srca v pero. Izvajati ga je težko, ker se pevski glas in orgelsko spremljevanje bistveno izpopolnjujeta. Vendar je bilo proizvajanje vzgledno.

Premrlova »O sladki sveti križ« za mešan zbor a capella je gladko tekoča, a nekam postno zasnovana skladba, ki pa kaže osobito pri odmorih domače okrete v melodiji in harmoniji, dasi je sicer zložena po modernejših načelih. Izvajanje je bilo brezhibno.

F. A. Guilmant (1837—1911), eden prvih modernih organistov in skladateljev za orgle v Franciji, je bil zastopan z dobro izbrano »Méditation — prière«, koje živočutni zvoki so tako s svojimi melodioznimi postopi kakor po prikupljivi harmoniji segali pač pretehtni večini poslušalcev do srca. Krasno in duhovito proizvajanje č. g. Premrla je skladbo primililo.

Važna za našo novejšo strujo je dr. Kimovčeva »Češčena Marija« za tenorski samospev s spremljevanjem orgel, violine, violoncella in roga. Napev je ustrojen po modernih načelih, še dalje pa sega inštrumentacija v tem pogledu. Godala postopajo samostojno, vsako poje svojo melodijo; pri tem se pa sem in tam oddalji od jedra vokalne melodije v nižine in višine, da je treba poslušalcu z vso pozornostjo slediti, da najde stik in medsebojno razmerje; posebno violina učinkuje v višinah, kakor mameča večča v gozdni tmini. Solist, g. Rijavec, je rešil svojo ne ravno lahko nalogo v vsakem obziru pohvalno. Njegov glas je krepak, a voljan, poln in doneč ter priča o dobrem šolanju; v globini se bo še izpopolnil. Godala ga niso dosegala.

E. Hochreiterjeva »Marija mati« za tenor-solo, mešan zbor in orgle je moderna skladba, globoko zamišljena, preprosto zasnovana, duhovito izvršena. Izvajali so jo z občutkom in vseskozi brezhibno.

»Psalm 87« (Podnevi vpijem k tebi) za tenorski samospev s spremljevanjem orkestra od St. Premrla je sedanjemu času primeren asketičen glasbotvor: živočutna prošnja. Skladatelj je bil v porabi muzikaličnih sredstev preveč vzdržen, tako da je luči, ki jih je morebiti prižgal, zopet upihnil. Skladba zapušča vtis, da je bila sprva bujnejše zamišljena, kar bi bilo pri bogatem talentu g. Premrla povse naravno. Posebno spremljava se čuje sem in tam skoraj preslegasto. Vse priznanje pa gre g. Rijavcu in njegovemu proizvajanju.

Rennerjev »Trio« za orgle je lepo zaokrožena skladba, učinkovito završena na podlagi poljudnih motivov. Posebno srednji del ima odločne, nekam impetuzne postope. G. Premrl ji je pomogel s svojim produševljenim igranjem do popolnega priznanja.

Preprosta Hildova »Gib uns den Frieden, Him-melskind!« za mešan zbor, z orglami in godali, je bila muzikalično najšibkejša točka. Besedilo osladno-koprneče, glasba v slogu pevskih omizij. — Izvajanje je naredilo več iz te skladbe, nego ji gre; samo vokalizacija je zaostajala za namero g. dirigenta, kojega podrobno delo je razodevalo več drugih mest.

Vse drugače Premrlova »Daj nam mir, Gospod!« za mešan zbor brez spremljevanja. Vse pozornosti vredna skladba za dobre zbore; šibki je ne zmorejo. Besedilo poetično, vzneseno, odločno, jedrnato. Pravtako glasba. Smotrni so nezadovoljivi zaključki, kakor da puščajo prošnjo še nerešeno. Izvajanje je bilo zasnovi primerno.

P. H. Sattnerjeva »Evharistični tron« je učinkovala kakor nameravano stopnjevanje. Besedilo od naše prve pesnice religioznih pesnitev, M. Elizabete, je bujno cvetoče, vzneseno, vzvišeno nad zemski prah. Glasba ni zaostala, temveč je dala oblikovani besedi relief. Višek dosega v drugi kitici. G. Premrl jo je opremil z orkestrom. Skladba je imela odločen uspeh in je bila večini tudi lahko razumljiva in je šla do srca.

To je bilo drugače pri globoko zamišljeni in umetni fantaziji za orgle s témo »Salve Regina« od M. Sprin-

gerja, pač najboljšega orgelskega poeta v Avstriji. Izvajanje g. Premrla je svedočilo, da se je njegova duša strnila v eno s Springerjevo. Kompozicija pa ni umljiva brez tesnejšega stika s koralom in moderno tehniko.

Pač pa so Gollerjeve »Lavretanske litanije« za mešan zbor, orgle in orkester kot sklepna točka žele zaslužen priznanje od vseh strani. Skladba je duhovito ustrojena, klici in odgovori diferencirani, a vse sklenjeno in strnjeno v eno celoto. Prikupljive melodije se menjavajo, podpirane od blestečega orkestra. Zdelo se je, da so i pevci i godci popolno pri stvari in kakor da jim izvajanje ne dela nikakih težav, dočim je orkester prej malce zaostajal.

Vodstvo je bilo v rokah čč. gg. dr. Kimovca in Premrla. Imeni sami jamčita za solidnost sporeda in izvajanja. Ako ni bilo povsem doseči viška dovršenosti, je bilo to ležeče osobito na odnošajih. Pevski zbor in solist sta se trdno držala, in kar se njiju tiče, je šlo vse točno in pohvalno. Za godce pa ni bilo možnosti, da bi bili dovolj podrobno s pevskim zborom skušali; navzlic temu so dosegli tudi ti uvaževanja vredne uspehe, osobito pri Gollerjevih litanijah. Vobče smemo reči, da je bil ta koncert blagodejno počivališče na religioznem polju, da je prav dobro uspel in — kar je pač največ — da je ganil z umetniškimi sredstvi marsikako srce, ki bi sicer od te strani ne imelo nikake podbude.

Dr. J. Mantuani.

Koncerti.

»Glasbena Matica« v Ljubljani se v tekoči glasbeni sezoni očividno zelo trudi, da kljub neugodnemu času, nastalem vsled dolgotrajne svetovne vojske, koncertno delovanje med nami ne zamre. To je kaj hvalevredno, zlasti še z ozirom na to, da se koncerti povéčini vrše v dobrodelne namene.

Pri dobrodelnem koncertu na korist goriškim beguncem 16. januarja 1916 sta sodelovala in koncert izvajala dva domača umetnika: g. Josip Rijavec, koncertni in operni tenorist iz Gorice, in gdč. Dana Kobler, koncertna pianistinja in učiteljica »Glasbene Matice« v Ljubljani. G. Rijavec, našemu občinstvu že izza nekaj let znani in priljubljeni tenorist, je izvajal jako pester spored raznih samospevov. Izmed domače glasbene literature: Michlovo: »Da jo ljubim« in dve Lajovčevi: »Pesem starca« in »Iskal sem svojih mladih dni«, tri odlične in glasbeno pomembne skladbe; dalje Beethovovo krasno »Adelaido«, Stryjevo mirno »Pridi Semitka« in Hatzjevo čuvstev prekipevajočo »Da sem bogat«, za sklep pa še šopek prvovrstnih arij: Bizetovo iz opere »Carmen«, Wagnerjev tekmovalni spev iz opere »Meistersinger von Nürnberg«, Leoncavallovo iz opere »Bajazzo« in Massenetovo iz opere »Werther«. G. Rijavec nam je v svojih nastopih ta večer izredno ugajal. Od kar smo ga pred leti slišali, si je svoj simpatični in krepki tenor izdatno izpopolnil in ugladil. Na njegovi umetniški poti mu želimo še nadaljnje napredovanja in največjih uspehov. — Pianistinja gdč. Kobler je izvajala pri koncertu Novakove »Pesmi zimskih noči«: a) pesem mesečne noči, b) pesem viharne noči, c) pesem božične noči in d) pesem karnevalske noči. V tej glasbeno programski obširni skladbi kakor tudi

v Lisztovi 13. ogrski rapsodiji je pokazala prav dobro tehniko, pa tudi obilo glasbenega čuta. Naravnost divili pa smo se ji kot spremljevalki na klavir, za kar naj prejme še posebno pohvalo.

Dne 1. februarja 1916 je v drugič v Ljubljani koncertiral mladi hrvatski umetnik na gosli, gospod Zlatko Balaković iz Zagreba. Ljubljancje poznamo mladega umetnika od lanskega leta, ko je prvič sodeloval pri enem izmed dobrodelnih matičnih koncertov. Velik sloves njegovega prvega tukajšnjega nastopa mu je privabil in pripeljal k njegovemu topotnemu koncertu cele trume glasboljubivega občinstva. V premišljeno sestavljenem sporedu nam je nudil bogat glasben užitek. Slišali smo dve znameniti, obsežni klasični skladbi: Mozartov koncert za gosli v D-duru in Bachovo VI. sonato; v drugem delu koncerta pa štiri izbrane komade modernih skladateljev: Elgarjev »Capricieuse«, Sarasatovo andalužiško romanco, Bazzinijev čudovito lepi ples palčkov (»La ronde des lutins«) in Paganinijeve srčne utripljaje. Poleg določenega sporeda je radodarni umetnik dodal še več drugih lepih komadov.

Vesetje in slast je poslušati umetnika, od Boga tako izredno nadarjenega, kot je Balaković. Gosli mu pojo gorko, polnosono in čistoubrano; največje tehnične težkoče so mu igrača. Naj omenim še to, da je tudi ves nastop Balakovićev vseskozi prikupljiv in velesimpatičen. Mladega mojstra bomo vselej z navdušenjem pozdravili in radi pohiteli k virom njegove prelepe umetnosti, ko nas zopet obišče. Nadvse pohvalno je g. Balakovića pri koncertu spremljal enako globoko izobražen in čuteč umetnik-pianist, gosp. profesor Krauth iz Zagreba. Čast obema!

Še o tretjem koncertu mi je poročati, ki se je kar nenadoma porodil med nami in o katerem nismo — ne vem zakaj — pričakovali tolikanj užitka, ki je pa tudi kar moč krasno uspel. To je bil koncert čelista, g. prof. Jure Tkalčiča in pianista g. prof. H. Gruža, obeh iz Zagreba. So pač ravno virtuozni in resnično veliki umetniki na cello redko sejani in je te vrste umetnost kar malo poznana, morda semtertja nekoliko omalovaževana. A če hočemo biti objektivni, moramo priznati in prisoditi ravno violon čelu eno prvih mest kot soloinstrumentu. Kako obsežen, v glasbenih barvah raznolik in izredno izrazit ton je ravno violon čelu lasten!

G. profesor Jure Tkalčič se nam je predstavil kot prvovrsten čelist. Iskren v kantileni in tehnično neverjetno izurjen je izvajal Lalo v koncert v D-duru, Bachovo skladbo »Col Nidre«, Davidov »Allegro de Concert«, dve svoji lastni, v vsakem, glasbenem in formalnem oziru lepi in zanimivi skladbi »Uspavanka« in »Serenade de Pierrot«, Schumannovo večerno pesem in Popperov »Vito«. Nekaj skladb je umetnik navrgel. Skladbe so bile ena za drugo glasbeno pomembne in vsaka po svoje prikladne, da je g. Tkalčič mogel razviti vse bogastvo svoje virtuoznosti in v tonih izliti svojo čutečo dušo.

Kakor g. Balakoviću pri violinskem koncertu, je tudi g. čelistu Tkalčiču stal ob strani kot spremljevalec na klavirju enako zmožen umetnik, g. prof. Herman Gruž. Pa ne le kot najtočnejšega spremljevalca, tudi

kot samostojnega pianista smo ga imeli priliko slišati in uživati. Njegov spored je sestajal iz pristnih specialitet: Skriabrinov »Nocturno« samo za levo roko, — marsikateri pianist in pianistinja bi bila zadovoljna, srečna in ponosna, če bi to skladbo znala izvajati z obema rokama —; Liadova tobačnica z muziko se je slišala do pičice tako, kot jo moremo slišati iz avtomatov; mogočno je donela istega avtorja skladba »Selski mazur« (idealiziran ples);

Wagner-Lisztova dramatično narisana »Izoldina smrt« in Lisztova fantazija o Rigolettu. G. Gruß je izvedel vse omenjene komade z veliko natančnostjo, eleganco pa tudi energijo.

Obema umetnikoma smo Slovenci za njihovo izborno koncertiranje v Ljubljani od srca hvaležni. Na zopetno svidenje, če ne prej, pa vsaj v poznejših mirnih časih.

St. Premrl.

To in ono.

† Profesor Izidor Modic.

»Dom in Svet« žaluje zopet za enim svojih sodelavnikov in prijateljev. Nadporočnik Izidor Modic je padel na italijanskem bojišču. Težka italijanska granata je zadela 19. decembra 1915 njegovo bivališče in ga ranila tako hudo, da je v nekaj urah izdihnil. Sredi dela ga je presenetila vojska, domovina ga je poklicala od učiteljskega dela in od znanstvenega raziskovanja, iz kroga njegove rodbine. Kot poveljnik bosenske delavske kompanije je opravljal najprej utrjevalna dela v ozadju severovzhodne fronte, potem od marca 1915 naprej ob jugozapadni fronti, spočetka v ozadju, kmalu po izbruhu vojske pa v fronti sami. Zdaj počiva njegovo truplo v začasem grobu v Renčah, za njim pa žaluje žena s štirimi otroki-sirotki.

Tudi nas, njegove prijatelje in znance, je bridko zadela izguba ljubelega prijatelja, tovariša. A ni čas, da bi danes o tem govorili; postaviti hočem na tem mestu samo skromen spomenik Izidorju Modicu kot znanstvenemu delavcu in raziskovalcu.

Za posebno svojo nalogo si je Modic postavil, da na podlagi rokopisnega gradiva, ki ga hranita ljubljanska licejska knjižnica in kranjski deželni muzej, razjasni in oceni jezikoslovno delo ustanoviteljev našega narodnega preporoda ob koncu XVIII. in ob začetku XIX. stoletja. Povod za to mu je dala naloga, ki mu jo je zastavil njegov učitelj slavistične vede na dunajskem vseučilišču, učenjak Vatroslav Jagić, da naj oceni zasluge, ki si jih je pridobil Valentin Vodnik za slovenski jezik kot slovničar in leksikograf. To delo, posebno pa študij Vodnikove slovnice in njenega razmerja do Kopitarjevega dela ga je pripeljalo do nekaterih novih odkritij: nekateri oddelki Kopitarjeve slovnice (1808—1809) so delo Vodnikovo, pa tudi do novih vprašanj: Odkod je zajemal Vodnik? Kako je zasledil posebno značilni dvojni naglas v našem jeziku (dân, vrât — dãn [od dati] vrât [2. sklon množine od vrata]), in to pred Vukom in Kopitarjem? — To ga je privedlo do obširnega študija rokopisnega gradiva. Pripravljal je obširno in temeljito študijo o vseh tozadevnih vprašanjih, posebno pa o Kumerdeju, o njegovem slovarju in o njegovi slovnici. A tega dela ni mogel več dovršiti. Najprej je bilo treba napraviti učiteljski izpit za pouk slovenščine in nemščine na srednjih šolah (1909/10), potem mu je prekinil študije pouk jezikovnih predmetov v kurzu za meščanske izpite, ki ga je vodil leta 1912./13. kot profesor na učiteljski pripravnici v Ljubljani. Nato je prišla leta 1913. mobilizacija o pri-

liki albanskega spora, leta 1914. pa vojska in zdaj — smrt.

Glavne misli svojih raziskovanj o Vodniku je Modic v kratkih potezah začrtal v razpravi »Vodnik kot jezikoslovec«, ki jo je prinesel »Dom in Svet« l. 1909. Za glavno delo je sicer v rokopisu pripravljeno skoro vse gradivo, a zdaj po pisateljevi smrti manjka temu gradivu glavnega, tega namreč, kar je med vrsticami, avtorjevih misli, ki bi uredile in zvezale gradivo v znanstveno stavbo.

Ne da se pa povedati z besedami, kaj je bil idealni, krepostni mož svoji rodbini, s kako ljubeznijo je visel na svojcih on, ki je umrl s pogledom uprtim na slike svoje dece. — In s kako veliko ljubeznijo je ljubil svojo domovino, ožjo in širšo, in svoj narod! Ko se je dne 18. novembra 1915 zadnjič poslovil od žene in od otrok in se odpeljal s temnimi slutnjami na bojišče smrti nasproti, je pisal svoji ženi: »Kako težko je bilo slovo od otrok, od tebe, od doma, od Ljubljane, od Kranjske; kako sem zrl nazaj na Nanos, ko sem ga zadnjič videl... Bog čuvaj mojo ožjo domovino, Bog čuvaj tebe in otroke in vse, vse Slovence...« — Kaj je bil Modic svojim učencem, je povedal Rudolf Pečjak v »Slovenskem Učitelju« (1916, 1. št.), in kako so ga ljubili njegovi Bošnjaki, nam je živo orisal Modičev prijatelj vojni kurat dr. Fr. Kulovec v krasnem listku »Slovenca« z dne 30. decembra 1915 »Sveti večer«. Kar je govoril o njem preprosti Bošnjak s solzami v očeh, to si ponavljamo tudi mi vsi, ki smo ga ljubili in ki nas je ljubil: »To vam je bio čovjek, da ga nemogu opisati!«

Lux perpetua luceat ei.

Ivan Grafenauer.

† Mihael Bulovec.

Dne 16. decembra 1915. je umrl — šele 53 let star — v Kandiji pri Novem mestu Mihael Bulovec, ki je bil »Dom in Svetu« v njega prvih početkih vnet sodelavnik. G. Alojzij Stroj piše o njegovem slovstvenem delu: »Pokojni M. Bulovec se je že kot višjegimnazijec in gojenec kn.-šk. deškega semenišča Alojzijevišča pridno vadil v pisateljevanju, pomagal je rajnemu dr. Fr. Lampetu in njegovim naslednikom pri urejevanju »Dom in Sveta« in dr. Fr. Lampe mu je celo izročil vodstvo mladih pisateljev, začetnikov pri »Dom in Svetu«, s katerimi se je več let pogovarjal v jako obširni in zelo poučni listnici uredništva s podpisom M. B. — Pisatelj Peter Bohinjec ga je zato imenoval v nekem pismu 'očeta pesnikov'.«

Mnogi naši bralci se še spominjajo, da je bila Bulovčeva listnica najzanimivejši kotiček nekdanjega »Dom in Sveta«. Naš list se blagega pokojnika spominja s toplo hvaležnostjo. Have, anima pia!

Mihael Bulovec.

Vojna v umetnosti.

Vojna ima v umetnosti veliko vlogo. Kakor se zdi, da obstojita vsaj dve tretjini pisane zgodovine človeštva v vojnah in kakor opeva junaško epsko pesništvo iz mladostnih dob ljudstev mitične in zgodovinske boje in vojne, tako je tudi obrazovalna umetnost ustvarila veliko množino umotvorov, ki imajo za predmet boje in vojne.

Če pogledamo v stari vek, v predkrščansko dobo, bi morali izpisati cele oddelke iz umetnostne zgodovine, da bi našli najvažnejše umetnostne spomenike z bojnimi prizori.

Stari orient nam je ohranil najstarejšo bojno sliko na takozvani steli z jastrebi iz dobe sumerskega kralja Eannatuma.¹ Od takrat ne prenehajo več v babilonski in asirski umetnosti bojni prizori na spomenikih o zmagoslavnih kraljih. Spomnimo se dalje reliefne umetnosti starih Egipčanov na templjih. Tudi tu se proslavljajo kralji, ki so bili zmagoviti v vojnah, s prizori iz teh bojev. Važni so v tem pogledu reliefi iz osemnajste dinastije, iz dobe vladarjev Amenofidov in

Tutmosidov. Po obsegu pa prekašajo imenovane spomenike bojni reliefi iz devetnajste dinastije, Setosa I. in Ramesidov.

Ali se hočemo ozreti na grško umetnost? Če pričnemo s takozvano mikensko dobo, iz katere je zajemalo poznejše epsko homersko pesništvo, najdemo takoj zanimivih zgledov. Ta umetnost si skoro ne more misliti moža, da bi ne bil vojak in ne v boju. Grobni spomeniki predvsem nam o tem dosti jasno govorijo.¹ Tudi plastični okras grškega templja na frizu in na timpanih in v metopah obstoji v bojnih prizorih, vzetih skoro vedno iz grškega mitosa. Boji gigantov z bogovi, Amazonke, Heraklej so v grški plastiki vsakdanje stvari. Grško slikarstvo nam kaže isto sliko. Zajemalo je istotako predmete iz bojev grških herojev. Dokaz nebroj grških vaz. Dočim je bil glavni vir starejše bojne umetnosti mitos in epos, jemlje helenistična doba že pogostejše prizore iz zgodovinskih bojev in vojn, n. pr. Aleksandrove bitke. Dragoceni mozaik iz casa del Fauno v Pompejih, zdaj v muzeju v Neaplju, je pač vsakemu znan.

Končno še rimska umetnost. Proslava zmagovitih cesarjev s slavoloki in drugimi spomeniki je zahtevala bojnih slik. Najobširnejša vojna slika starega veka je pač na Trajanovem stebru v Rimu. Reliefi spiralno zavite proge, ki se v 23 zavojih vije proti vrhu, predstavljajo zmagovite bitke cesarja zoper Dačane; posameznih figur je več ko 2500. Kot poslednji umetniški spomenik z bojnimi prizori naj omenim reliefa na Konstantinovem slavoloku, ki predstavljata Konstantina kot zmagovalca nad Maksencijem (zavzetje Suse in bitka ob Milvijskem mostu).

V krščanski umetnosti, v ožjem pomenu besede, vojna in posvetni boji nimajo pravega mesta. Zanimiva v tem pogledu bi bila posebna študija, kakor jo je dr. A. Baumstark (Hochland XIII., 3., december 1915) glede liturgije objavil v članku »Friede und Krieg in altkirchlicher Liturgie«. Celo najbojevitejše kralje in cesarje srednjega veka so, če izvzamemo viteške turnirje, upodabljali izvečine v ceremonialnih prizorih.

Večjo veljavo so dobile samostojne vojne slike od 15. stoletja dalje. Naša sočasna umetnost, zvesta svojim načelom, ni posebno cenila vojnih slik, zlasti ji niso ugajale slike iz klasicistične umetnostne dobe. Zdaj, v svetovni vojni je drugače. Ni ga skoro večjega umetnostnega časopisa, ki bi ne bil odprl svojih predalov vojnim slikam in spisom v njih. Zdaj izkopljejo iz pozabljenosti enega, zdaj drugega umetnika, enkrat Menzla, drugič Raucha in druge.

Radi tega se mi zdi prav, da »Dom in Svet« pri naša v tem sešitku nekoliko reprodukcij vojnih slik. Jasno je, da te slike niso programatične, niso za to izbrane. Pokažejo naj le splošno nekoliko primerov bojnega slikarstva. Rubens (1577—1640) in Velazquez (1599—1660), znanca in prijatelja, v umetnosti pa medseboj neodvisna, naj se nam predstavita kot zastopnika baročne dobe 17. stoletja, druge slike so bliže sedanjosti in razen Goya in Turnerja dela avstrijskih slikarjev.

»Bitka z Amazonkami« (1615) je kaj značilen zgled Rubensove dramske moči. Samo dejanje in gibanje.

¹ Prim. Meißner Dr. Bruno, Grundzüge der babylonisch-assyrischen Plastik. Leipzig, Hinrichs 1915, str. 14 i. d. s štiri slikami.

¹ Prim. Studniczka Franz, Die griechische Kunst an Kriegergräbern. Leipzig, Teubner 1915.

Silovito bojevanje, vzpenjajoči se konji, trupla ljudi in konj, padajoča in pogrezajoča se v valovih. Pač spominja slika na nekdanjo Tizianovo fresko »Bitka pri Cadore« v doževski palači v Benetkah, ki je ohranjena le v kopiji in v bakrorezu, vendar je Rubens, bi lahko rekli, boljši. Slika je formalno nekaka priprava Rubensa na njegove večje slike poslednje sodbe.

Druga Rubensova slika »Smrt konzula Decija Musa« (krog 1618) spada k ciklu šestero slik iz zgodovine bitke Rimljanov z Latinci ob Vezuvu l. 340. Zgodba je znana (Liv. Hist. L. VIII, 9—10). Prvotno so bile te slike namenjene kot kartoni za preproge, naročeni pri Rubensu od genovskih plemenitašev. Tkalci v Bruslju so pa rabili najbrže resnične kartone, kopije teh slik, ki se nahajajo zdaj v galeriji kneza Liechtensteina na Dunaju. Na naši sliki je zanimiv nerazmotan klopčič rimskih in sovražnih borcev, v sredi pada Decij Mus smrtno zadet s konja.

Velazquezova edina svetnozgodovinska slika »Predaja trdnjave Breda« (krog 1637) je predmetno jasna. Ko se važna trdnjava v Severnem Brabantu l. 1625. ne more več braniti pred oblegajočimi Španci, izroča princ Justin Nassauski ključ trdnjave španskemu vojskovodju Marchese Spinola. Poslednji, ki je stopil s konja, polaga roko na ramo nekoliko sklonjenega princa. Spremlstvo vojskovodje kaže pravo špansko grandezzo, dočim so spremljevalci trdnjavskega poveljnika bolj pohlevni videti. Radi množine sulic pri Špancih je dobila slika ime »las lanzas«. Ozadje, pokrajina sega precej visoko, vidi se goreča trdnjava in v osredju krdela vojakov. Na desni ob robu je portretiral Velazquez samega sebe. Slika je barvno kaj krasna, polna dnevna luč, živahne, izvečine žive in mrzle barve.

Oster realizem nam gleda v oči iz Goyeve slike »Murat dá postreliti skupino insurgentov pri Madridu 3. maja 1808«. Slikarjevo celo ime se glasi: Francisco José Goya y Lucientes (1746—1828). Moderni ga zelo cenijo. Res je poln fantazije in silno plodovit. Čudovito izrazit je v portretih, najbolj originalen pa v svojih radirungah. Kuhn¹ sodi o njih: »Temeljni ton je skozinsko satiričen, prilično proti vsemu in vsakemu, svobodomiseln tudi proti kultu in religiji. Satira je enostranska, pretiravanje vodi do karikature in tendence. Goya ne stremi samo za estetskimi smotri, ampak ima namene, ki leže izvun umetnosti; tega ne smemo pozabiti v kljub duhoviti improvizaciji in kulturnozgodovinskemu pomenu.«

»Smrt Nelsonova v bitki pri Trafalgaru na krovu ladje Victory« je značilna za angleškega slikarja Turnerja. William Turner (1775—1851) je slikar luči in zraka, sijaja in gorkote, preporoditelj angleškega slikarstva. Ne mika ga toliko zgodovinski dogodek, kakor barve in luči, ki jih more izraziti. Zato bomo na sliki komaj našli umirajočega admirala, in slika sama brez barv je mrtva.

Jan. Peter Krafft (1780—1816) je bil nazadnje ravnatelj cesarske galerije. Njegovi sliki »Slovo domobranca« in »Vrnitev domobranca« sta bili svojodobno zelo popularni. Z njima je tudi preprostem vojaku dal samostojno mesto v zgodovinskih slikah. Marsikaj je akademičnega formalizma na teh slikah, kakor kaže

naša ilustracija, vendar niso brez aktualnosti in duševnega občutja.

Friderik Henrik F ü g e r (1781—1818), klasicist in akademik, je ustvaril v sliki »Hektorjevo slovo« klasicistično nadahnjeno, podrobno na tekst nanašajočo se ilustracijo k prizoru Iliade VI, 390—502. Hektor se hoče posloviti od svoje žene, preden odide v boj. Sreča jo na poti k skaiškim vratom. Iz slike nam govore verzi 405—409:

Ἀνδρομάχῃ δὲ οἱ ἄγχι παρίστατο δακρυχέουσα,
Ἐν τ' ἄρα οἱ φ' ἡ χεῖρ', ἔπος τ' ἔφατ', ἔκ τ' ὀνομάζε·
Δαμνόνις, φθίσει σε τὸ σὸν μένος, οὐδ' ἐλευθέρεις
Παῖδά τε νηπτάχον, καὶ ἔμ' ἄμμιον, ἢ τάχα χήρη
Σεῦ ἔσομαι . . .

Slika Jožefa F ü h r i c h a (1800—1876) »Vizija konjeniškega boja v oblakih pred razdejanjem Jeruzalema« je v vsem tako jasna, da podrobnosti omenjati ni treba. Poročilo Tacitovo (Hist. V, 13): »Visae per caelum concurrere acies, rutilantia arma« je predmet slike. Na Führicha smemo biti Avstrijci ponosni. Najljubeznivejši romantik je. Zato je zaslužil, da je c. kr. ministrstvo za bogočastje in nauk l. 1912. izdalo obširen, sijajno opremljen življenjepis njegov.¹ Knjiga se bere z velikim užitkom. Kaže, kako harmonično je bil izobražen umetnik Führich, res ideal umetniške izobrazbe. Tudi slovenski slikarji novejša doba (mislim dobo bratov Janeza in Jurija Šubica) se imajo Führichu za mnogo zahvaliti.

Slika »Laudon pri Kunersdorfu« od Sigmunda L' A l l e m a n d (roj. l. 1840.) izredno dobro karakterizira najboljšega generala Marije Terezije. Ta slika je bila pogosto vzor in vzorec za slične monumentalne portrete vojaškega značaja.

Svetovna vojna je pokazala, kaj je splošna brambna dolžnost. Tako prostovoljno brambno dolžnost nam kaže Defreggerjeva slika »Zadnji poziv«. Tirolec Frančišek D e f r e g g e r (roj. l. 1835.) je za sliko izvršil mnoge podrobne študije po naravi. Zato so v obrazih krasno izraženi tirolski ljudski tipi. Slika kot celota seveda ne vodi v duševne globine, vendar je jasno pričevalo marljive, splošno razumljive in poljudne umetnosti Defreggerjeve.

Jožef Dostal.

Belokranjski pregovori in reki.

V Adlešičih zapisal I. Š.

Ako nebo pade, i zajec ne uide (človeku večkrat ne pomaža ne spretnost, ne zmožnost).

Ki bi bil ja vedež, ne bi bil revež.

Ki je prehiter, dobi po nosu.

Ki ne zna za muko, naj si hižo zida.

Koliko danov po Petrovem kukovača kúkuje, toliko čednov po Miholju ni mraza.

Komu Bog srečo da, mu je vsi sveti ne vzamejo.

Kukovača ne projde (se ne izseli), dok ne vidi jačmenovega snopa na njivi.

Kukovača ne projde, dok se z jačmenom grla ne zaguti.

¹ Josef Führich, von Dr. Moriz Dreger. Textband 4°. 17 Bogen mit 45 Illustr. Tafelband 45 × 36 cm, mit 60 Tafeln in Lichtdruck u. Heliogravüre. Wien, Artaria & Co.

¹ Allgemeine Kunstgeschichte, Malerei, str. 885.

Krsti vuka, ali ne krsti, on neče neg v lozo (prim.: vuka krsti, ali ne krsti, vseeno bo ovce klal, in: vuk promeni dlako, a čudi nikdar).

Kakor visoko izraste po letu smrad, tako visoko bo zapal po zimi sneg.

Neče pleva na gnoj (hudobnež ima srečo, ali: ko-privra ne pozebe).

Pasjo capo deni na mizo, ona neče, neg pod mizo. Stare konje je težko plesati učiti.

Sv. Jurij dónese vina, sv. Marko kruha (ako je na Jurijevo lepo, bo dosti vina, ako je na Markovo lepo, bo obrodila strn).

V kóprivo neče pukniti (prim.: neče strela v ko-prive).

Ti si zasipal, ja bom izmlel.

† Kordula Peregrina.

To ime, ki je med katoličani eno najbolj zvočnih, so dne 6. februarja 1916 zapisali v knjigo tistih, ki jih ni več.

Kordula Wöhler se je rodila 17. junija 1845 kot hči protestantskega teologa dr. Wilhelma Wöhlerja v Malchinu na Meklenburškem. V mladosti je bila tiha, zamišljena, talentirana in fantastična ter se je že zgodaj jela zanimati za naravo in religijo. Že zgodaj je zahrepenela po notranjem verskem življenju in po večjem verskem udejstvovanju, nego ji ga je nudil protestantizem.

V otroških letih so jo opozorile na katolicizem ljubke pripovedi Krištofa Šmida, o katerem je vedela, da je bil katoliški duhovnik. Dolgo sta vplivali na njeno mladostno mišljenje tudi deli grofice Hahn-Hahn »Maria Regina« in »Doralice«; to dvoje del ji je pokazalo katoliško Cerkev in njen nauk v popolnoma drugi luči, nego njeni protestantski učitelji in protestantske knjige. 4. aprila 1861 je prišla Kordula v Ludwigslustu, kjer so bivali njeni predniki, prvič v katoliško cerkev in je prvič slišala katoliško pridigo. Istega leta je dobila od gospe nekega protestantskega duhovnika tudi knjigo Albana Stolza »Oče naš«. Bila je popolnoma očarana od vsebine in privlačne oblike, brala jo je vedno nanovo ter si skušala nabaviti še druga dela Albana Stolza.

Vedno bolj in bolj je dvomila o resničnosti svojih verskih naziranj. Ko je potovala s svojimi starši v katoliške dežele, Bavarsko in Tirolsko, se je zelo veselila lepih in veličastnih cerkvâ, ki jih je videla, in gorečega verskega življenja, ki ga je opazovala med ljudstvom. Ko je na povratku prišla v Stuttgart, ji je bilo čudovito pri srcu: »Nobenega večernega in jutranjega zvonjenja kakor v katoliških pokrajinah; kako zelo pogrešam zvonov, ki sem jih v zadnjem času toliko slišala! Od-krito moram priznati, da se mi protestantski kraji zde pusti in prazni; nikjer križa, nikjer pobožnega znamenja ob potu, le tu in tam cerkven stolpič; in vsega tega je v katoliških pokrajinah v obilici!«

Ker je hotela biti sama s seboj na jasnem, je Kordula pisala Albanu Stolzu pismo, v katerem mu je odkrila vse svoje duševne zmede; in tedaj se je razvila med tema tako različnima, pa vendar v nekaterih stvarih tako bližnjima dušama korespondenca, ki je kasneje, ko so zvedeli starši zanjo, izzvala težke boje. Na vse načine so jo poskušali pregovoriti; strahovali

so jo in ji grozili, samo da bi ji omajali prepričanje. Toda junaška deklica je bila v srcu že zdavnaj katoliška in je bila oborožena proti vsem napadom. Boji so trajali leta in leta, toda zmagala je Kordula. Dne 10. julija 1870 je pristopila tudi po zunanje katoliški Cerkvi — bil je to njen najsrečnejši dan v življenju.

Kordulin dnevnik, v katerega je vse to vestno zapisovala, in pisma, ki jih je prejela od Albana Stolza ter skrbno hranila, je freiburški profesor dr. Julius Mayer zložil v harmonično knjigo (»Alban Stolz und Kordula Wöhler«, Freiburg, Herder).

Tu vidimo, kako je Alban Stolz, ta resni in često tako trpki mož, vodil dekleta, ki je bilo mehkega srca, pa krepke volje. Njegov »Deus providebit« — Bog bo poskrbel, Bog bo vse prav naredil — uči samotno bori-teljico, naj zaupa v božjo modrost, vsemoč in ljubezen. »Gotovost njegove ljube, močne molitve« jo tolaži in osrčuje, njegova globoka pobožnost jo uči, da vedno in povsod, tudi v najtrpkejšem samozatajevanju vdano, otroško in ponižno kliče: »Ecce ancilla Domini.«

Medvedova pesem »Ave Marija«.

O Medvedovi pesmi »Ave Marija« je napisal pesnik Ks. Meško v »Koledarju Družbe sv. Mohorja« za leto 1911., str. 89 (v Medvedovem nekrologu), da je morda njegova »Zdrava Marija« dala povod za to Medvedovo pesnitev. Pravi namreč sledeče: »Nekoč, menda v začetku l. 1898., sem izročil »Družbi sv. Mohorja« nekaj pesmi; med temi tudi eno: »Ave Marija«, ki je izšla v »Koledarju« menda l. 1899. s spremenenim naslovom: »Zdrava Marija«. Tedanji tajnik č. g. Rozman je poslal moje pesmi skupno z drugimi Družbi vposlanimi v presojo gosp. Medvedu. Kmalu nato sem bral v »Dom in Svetu« Medvedovo: »Ave Marija«. Malo sem se čudil. Ne nameravam s tem trditi, da je Medved posnemal. Pri njegovi priznani samoniklosti in bogastvu misli mu tega ni bilo treba. A zdi se mi, da si smem šteti v zaslugó, če mu je dala impulz za njegovo lepo pesem moja, pesniško gotovo mnogo manj vredna.« — Meško pa se je v tem oziru zmotil. Medvedova »Ave Marija« je izšla v »Dom in Svetu« že l. 1893. (str. 270). Zmota pa je nastala morda tako, da je Meško bral v »Dom in Svetu« l. 1897. (str. 406) »Zdravo Marijo« nekega Vitigoja, ki je Meškovi brezdvoma le slučajno res nekoliko podobna, in je mislil, da je Vitigoj — Medved. Bržkone je Meško poslal svoj rokopis Družbi že l. 1897., ker je pesem natisnjena v Koledarju za l. 1899., torej l. 1898. Imena Vitigoj pa ni med psevdonimi Medvedovimi (A. K — i, Bistran, Filodem, Dolenc, Zdeslav, L. V., Novljan, A. M., A. St., Stebor); tudi je pesem v dikciji vse preohlapna, premalo klana za Medveda. (Vitigoj je bil, menim, † ljublj. bogoslovec Jak. Voljč. Ur.)

S tem bodi pomota popravljena!

Ivan Grafenauer.

Razstava vojnih slik c. in kr. glavnega poročevalnega stana.

Odkar se vzroki in cilji sedanje vojske jasné, so mnogi, ki so se bavili z bodočnostjo in napovedovali več stvari o prihodnjem razvoju umetnosti, bolj molčeči; čim jasnejši so namreč vzroki in cilji vojske, tem manj jasno je, kako bi ti mogli vplivati na umetnikovo

mišljenje. Pa tudi če bi se po vojski stremljenje in morda kvaliteta umetniškega dela res izpremenila, bi teh dveh stvari ne smeli devati v vzročno zvezo. Še nikdar ni zunanji dogodek, naj je bil še tako veličasten ali pretresljiv, povzročil »nove umetnosti«, ki jo rodi samo nova ideja, duh, in kadar se je zgodilo, da sta se srečala državni vojni čin in novo umetniško hotenje v istem času, je bilo to srečanje le slučajno ali pa sta bila — kakor večinoma — obadva pojava le posledica prvotnejše ideje.

Če bi pa vendarle pretresljivi dogodki vojske, sem si dejal, mogli vplivati na smer umetnikovega mišljenja, tedaj bi se ta vpliv moral najprej pokazati pri tistih umetnikih, ki vojsko — namreč nje zunanji tek — najneposredneje doživljajo. S tem dvomom sem obiskal razstavo vojnih slik c. in kr. glavnega poročevalnega stana, ki so jo »vojni slikarji«, dodeljeni z mnogimi časnikarji in pisatelji omenjeni instituciji, priredili v dunajskem Künstlerhausu.

Poveljnik poročevalnega stana, generalni major pl. Hoen, pravi v uvodu kataloga: »Očividno je prva naloga (teh umetnikov), širni javnosti posredovati vtise, ki so jih prejeli na licu mesta, da more splošnost razumeti bistvo današnjega vojskovanja, žitje in bitje brambovcev domovine na bojišču, prizorišča njihovih bojov. Slika deluje na domišljijo bolje nego najnazornejše in najobširnejše popisovanje; slika je najboljše sredstvo, da se zanimanje vzbudi in ohrani. Zanimanje za vojsko pa, ki globoko vpliva do zadnje koče, ki močno izpreminja vsako panogo gospodarskega in družabnega življenja, ne sme zastati in se ohladiti. Napolniti mora tudi duha tistih, ki ne stojijo pred sovražnikom, a vendar nosijo eno, vsem skupno misel, nezlomljivo voljo do zmage. Sedanja borba se ne odločuje samo na bojišču. — Druga važna naloga umetnosti v vojski obstoji v tem, da seznanijo in sprijazni celo monarhijo s prikaznimi vojskovodij in najodličnejših junakov.«

Poveljnik poročevalnega stana si ne obljubuje torej bogvečesa od svojih slikarjev; ne misli, da bo bližina bojnega polja in pogled na razvoj silnih vojnih moči zatrla v njih vse, kar je moderni čas rodil mehkužnega, eksotičnega, malenkostnega, si ne obljubuje nobenega prerodenja umetnosti, kakor drugi, marveč jim kratko in jasno, vojaško, razloži, čemu jih ima pri sebi, kaj zahteva od njih. Generalni major Hoen hoče, da tudi njegova četa podpira delo celotne armade, da se z njo bojuje, in bi gotovo smatral samega sebe za eno izmed mehkužnih potvor modernega časa, če bi si dovolil, da bi na njegovo zgolj vojaško mišljenje, katero je posvečeno izključno zmagi avstrijskega orožja, vplivali kaki »višji« umetniški oziri, kateri po veliki večini niso ravno pripravi za povzdigo bojnega navdušenja. Zato je načelniku generalnega štaba — saj je vojak in kaj drugega naj vojak dela nego vojsko? — le v čast, če svojim slikarjem pravi: Kakor imam poročevalce za to, da s spretno besedo ohranjajo zaupanje in pogum ljudstva, tako ste vi zato tukaj, da s fotografi in kinematografičnimi operatêrji slikate življenje na fronti, da s slikami budite zanimanje tistih, ki so doma, in ga ohranjate. Vaša naloga je očividno to; kaj bi drugega? Drugega od Vas sedaj ne potrebujem. — Tak program je sestavil pl. Hoen svojim slikarjem.

In tako so vojni slikarji v težavnem položaju; ni jim dan samo predmet — kajti če so v vojski, morajo pač slikati vojsko — marveč jim je tudi tendenca predpisana. Kljub temu sem še vedno upal, da bo vsaj blede senca tistega napovedovanega velikega prerodenja po vojski švignila preko razstavljenih slik. Pa je ni bilo. To, kar je razstavljeno, je še bolj brezpomembno za človeka, za njegovo orientacijo v svetu in sebi — ali ni to namen umetnosti? — nego mnogoštevilne razstave ob času miru, kjer je bilo videti vsaj nekaj čutno, barvno prijetnih slik ali nekaj tehničnih poskusov ali nekaj slikarsko-psihološkega dela. Naj je tisto mirovno delo še tako malenkostno, nezdravo, blazirano, ali kakorkoli ga že zmerjamo, je vsaj zamenje budnega duha, ki čuti neravnovesje v sebi in išče nove opore, dasi je ne more najti, a mu je že čut negotovosti porok, da se slednjič le ustali in najde miru. Tu na razstavi pa vise slike, ki ne le nimajo za normalnega človeka, človeka mirnega časa, nič pomena, ampak služijo tudi vojnim svrham slabo, ker nas o »žitju in bitju« brambovcev bolj, nazorneje in jasneje pouči srednje dobra fotografija ali kinematografični film. Niso pacifistične, kar so v svojih zadnjih motivih le velika umetniška dela, in niso bojovite.

Razstavljeni vojni slikarji slikajo razen portretov raznih generalov večinoma stvari, ki jih vidi človek, če stoji precej daleč za fronto. Tren, tren in tren, bolnike, begunce, zapuščena mesta, prazne postojanke, ujetnike, topove, razrušene mostove, štab, z eno besedo, tiste stvari, ki jih vidimo vsak dan fotografirane v ilustriranih časopisih. Če nisem med 473 številkami katere prezrl, je v razstavi ena sama slika boja, »Boj patrolj v Karpatih« od A. H. Karlinskega.

Vsebine je v teh slikah, kakor rečeno, malo; ni opaziti niti splošnočloveških teženj, niti vojaškega navdušenja, marveč prevladuje interes za tipe, nenavadne prizore, v mirnem času nemogoče akte, tako da cela razstava budi vtis risarske beležnice, v kateri je zbrano mnogo motivov, ujetih na raznih sprehodih ter ohranjenih radi njih stvarne zanimivosti, ne zaradi njih duševne vrednosti.

Seveda tudi način predstavljanja ni nov, kajti formalni problemi gotovo ne nastajajo in se ne rešujejo v hrupu poročevalnega stana in na bojišču. Velika večina razstavljenih slik je izvršena v zmislu splošne slikarske manire, ki je zavládala po dobi bojovitega impresionizma, poudarjajoč vrednost barve in posebno goječ pokrajino. Tako nam razstava tudi v tem oziru ni prinesla nič novega.

Bilo bi gotovo pretirano, ko bi hoteli umetniško brezpomembnost, ki je najočividnejša lastnost te razstave, smatrati za naravni sad vojske, ko bi trdili, da vojni slikar nujno mora ustvarjati ničvredne stvari; saj marsikatera slika, ki je nastala v poročevalnem stanju, ni smela v razstavo, ker se je zdelo, da ne odgovarja nje programu, da ne budi navdušenja za vojsko, temuč grozo pred njo, in te slike so najbrže boljše. Toda tiste slike, ki so izvršene po zgoraj omenjenih navodilih poveljnika poročevalnega stana, so gotovo vse v razstavi in so nam dokaz, da je vojno navdušenje slab učitelj umetnosti. V književnosti ni drugače. Treba je samo prelistati poljubno številko nemškega tednika ali mesečnika, da se prepričamo, kako so ravno resnični

umetniki obmolknili pred pošastjo vojske in kako grda je umetnost tistih, ki so se dali zanesti od vihre sovraštva ter pišejo še vedno ali celo še sedaj. To je čas mnogoterega spoznanja, najbolj jasno pa je dvoje: že stara, pa še vedno koristna resnica, da je umetnost na krivih potih, če gre v službo političnih ali nacionalističnih ali kakršnihkoli časovnih razmer, ker je nje najvišja naloga in slava, ustvarjati nadčasovne in splošnočloveške vrednote; in drugo, ta čas nam raz-

odeva strašno moč oblasti, ki je med vojsko pač v stanu prisiliti nekatere, da molče, čeprav bi imeli mnogo dobrega povedati, in usodno slabost iste oblasti, ki v miru ni v stanu zajeziiti rek znanstvenega in umetnostnega šunda, ki so za človeštvo enaka nesreča kot svetovna vojska.

Izmed jugoslovanskih umetnikov je v razstavi razstavil Oton Iveković.

Izidor Cankar.

Priloga D. in Sv. št. 7.

*Rembrandt Harmensz van Ryn:
Faust.*

Diego
de Silva y Velazquez :
Predaja
trdnjave Breda.

Priloga D. in Sv. št. 2.

*Peter Pavel Rubens:
Bitka z Amazonkami.*

Velikonočna skupina razglednic

Skupina s 16 komadi, sortirana po
dva enaka kom., K 1.40.
Le proti predplačilu.

Ubojska v slikah

izide 27. marca

Obsegala bo zopet pristno narodno, od domačih umetnikov
zasnovano blago, in sicer 4 velikonočne in 4 prilične slike.
Delo se bo od doslej izišlih posebno odlikovalo. Cena je
kljub večjim stroškom kartona in tiska ostala prejšnja.

Letošnja velikonočna skupina je porabna poleg velikonočne dobe tudi za poljubne čase. — Razprodaja: „Uprava Ilustriranega Glasnika“, Ljubljana.
V zalogi je še večje število velikonočnih razglednic iz lanske velikonočne skupine po za 20 odstotkov znižanih cenah.

Knjigoveznica „Katoliškega tiskovnega društva“ v Ljubljani ::

se priporoča p. n. naročnikom za obila naročila. Izvršuje vsa v knjigoveško stroko spadajoča dela po zmernih
cenah. — Vse vezave, preproste ali pa fine, v priznano solidni izvršitvi. — Pri večjih naročilih primeren popust.

Alojzij Trink

stavbno in pohištveno mizarstvo
Ljubljana, Linhartova ulica št. 8

se priporoča cenj. občinstvu v Ljubljani in na deželi za
izvršitev vsakovrstnih del.

Izdelovanje žnideršičevih panjev.

Papirna trgovina Ivan Gajšek

Jerneja Bahovec naslednik

Ljubljana, Sv. Petra cesta 2 (palača Assicur. Gen.)

priporoča veliko zalogo vseh pisarniških in šolskih po-
trebščin. Umetniške in druge razglednice. Trgovci popust.

Mestna hranilnica ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica št. 3

največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa koncem leta 1914 K 740,000.000.—

Vlog „ 44,500.000.—

Rezervnega zaklada „ 1,330.000.—

Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po

4½%

brez odbitka. Hranilnica stoji pod kontrolo

c. kr. deželne vlade,

ki nadzoruje po svojem komisarju dovoljevanje posojil in vrši večkrat na leto
nepričakovano revizije vsega poslovanja, zlasti blagajne in vrednostnih pa-
pirjev. Vsled te izredne varnosti vlagajo v to hranilnico sodišča in jerobi
denar mladoletnih otrok in varovancev in župnišča cerkven denar.

Za varčevanje ima vpeljane lične **domače hranilnike.**

»Dom in Svet« izhaja 25. dne vsakega meseca. — Naročnina 10 K, za dijake 7 K, za Ameriko 3 dolarje, za Nemčijo 11 mark. — Sprejema lastništvo in upravnništvo v Katoliški Tiskarni. — Rokopisi se vračajo le, če so priložene znamke. — Založnik in lastnik »Katoliško tiskovno društvo«. — Urednik dr. Izidor Cankar v Ljubljani. — Tiska Katoliška Tiskarna v Ljubljani.